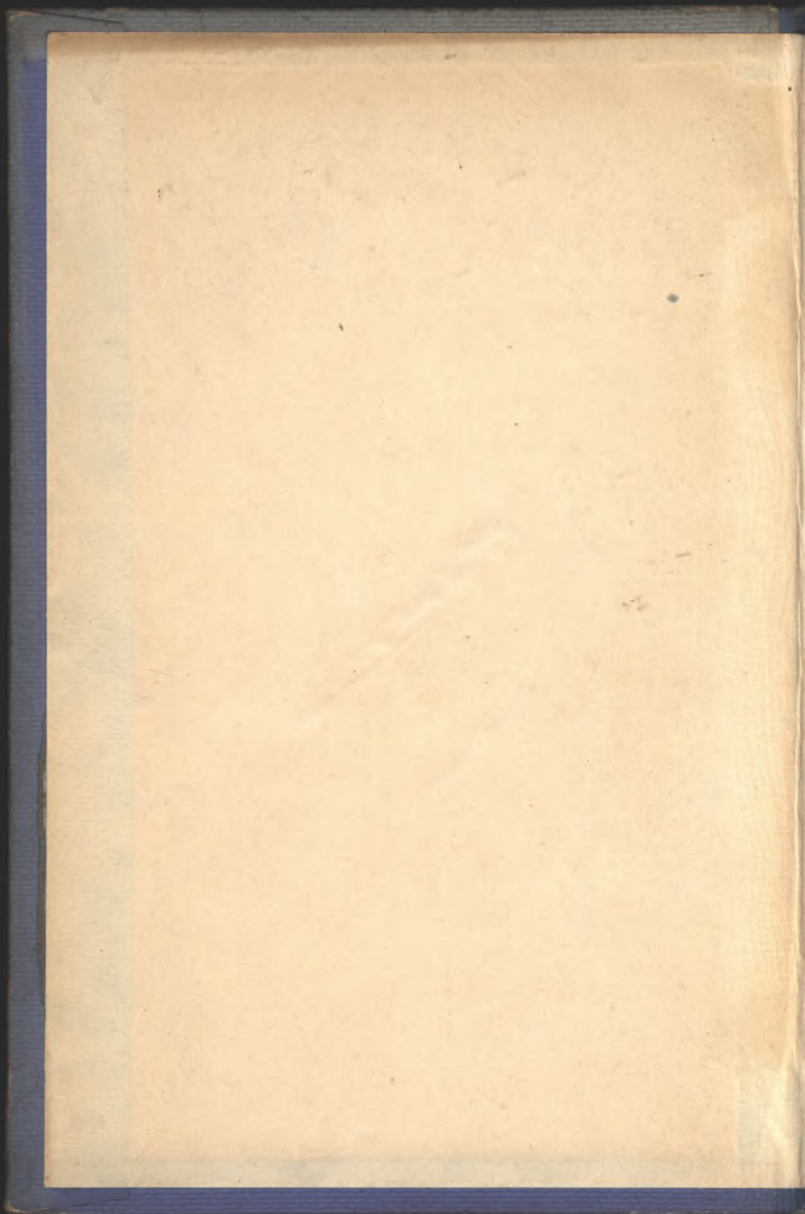

M: 2

15417:2

47

Kuprin
H
pärhaj

102

sz. 15.414/44

A PÁRBAJ

REGÉNY

AZ OROSZ KATONAI ÉLETBŐL

IRTA

KUPRIN IVÁNOVICS SÁNDOR

FORDITOTTA

BALLA MIHÁLY

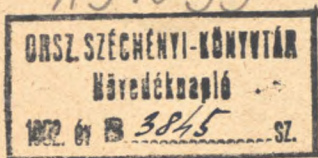

BUDAPEST, 1917

AZ ATHENAEUM IROD.ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA

M 15 417/47 : 2

15.033

I.

A hatodik század esti gyakorlata végéhez közeledett s a fiatalabb tisztek mind gyakrabban és mind nagyobb türelmetlenséggel nézték az órájukat. A helyőrségi szolgálatra oktatták a legénységet. Az emberek szétszórta álltak az egész terepen: az országutat szegélyező nyárfák alatt, a tornaszereknél, a legénységi iskola ajtajában és a céltáblánál. Megannyi képzeletbeli őrhely volt az; például az egyik a puskaporos szint, a másik a zászlót, a harmadik az őrházat, a negyedik a zászlóalj-pénztárat őrizte. Közben felváltó-őrségek jöttek és kihelyezték őrszemeiket; altisztek ellenőrizték az öröket és próbára tették katonai ismereteiket; igyekeztek felfanggal kézrekeríteni az ör fegyverét, vagy beugratni a katonát, hogy hagyja el őrhelyét; vagy valamiféle tárgyat, többnyire a saját sipkáját őriztették vele. A vén katonák, akik már kitanulták az efféle tréfákat,

nagyon szigorúan felelték reá: „Lódulj innen! Nem adhatom ki a puskát a kezemből másképp, mint császári parancsra.“ De a fiatalabbkorú legénység zavarba esett. Az még nem tudott különbséget tenni a tréfa és a regula, meg a valódi szolgálati követelmények közt, s hol az egyik, hol meg a másik szélsőségbe esett.

— Chlebnikov! te kaeslakezü ördög, — kiáltotta a kicsiny, gömbölyded, fürge Sapovalenko örvezető és szavából a feljebbvaló keserve szólt: — hát nem én tanítottalak? nem én tanítottalak, te fajankó? Kinek a parancsára hallgatsz te most? A rabul ejtett foglyod parancsára? Ördög bújjék a fekete lelkedbe!... Felelj, mért állsz te itt most őrt?

A harmadik bajtárságban komoly epizód történt. Muhamedsinov tatár regruta, ki alig értette és beszélte az orosz szót, végre is teljesen és tökéletesen megzavarodva igazi és vélt feljebbvalóinak furfangjain, dühösen kétkézre kapta a puskáját s minden kérésre és minden parancsra csak ezzel a megátalkodott kijelentéssel felelt:

— Leütlek!

— Megállj... tökfilkó... — kapacitálta Bobilov altiszt. — Hát ki vagyok én? Hiszen

a feljebbvaló őrpapancsnokod vagyok, tehát...

— Leütlek! — ordította a tatár ijedten és böszülten, vérbenforgó szemmel döfött a szuronyával mindenki felé, aki hozzá közeledett. A katonák odacsődültek, mert borzasztóan mulattak a kacagni való eseten és az oktatás unalmát felváltó pillanatnyi szórakozáson.

Odament Szliva kapitány, a századparancsnok, hogy eligazítsa a dolgot. Amíg ő lomhán, sántán, a lábát húzva, odacammogott, a tér másik végében csoportba verődtek a fiatal tisztek, egy kis tereferére és egy kis cigarettaszóra. Hárman voltak: Vetkin hadnagy, kopasz fejű, harminchárom éves férfiú, bajuszos, nagysvádájú, nótás, borissza, víg legény. Romasov alhadnagy, aki csak második éve szolgált az ezrednél és Lbov zászlós, fürge, nyalka fiú, a beszéde nyájas, ravaszúl ostoba, a duzzadt, naiv ajkán örökös mosoly, az egész fiú tele katonatiszti mókával.

— Disznóság, — mondotta Vetkin, pillantást vetve a nikkellal zsebórájára és boszúsan pattintva be újra a fedelét — az ördögbe, minek tartóztatja az embert oly sokáig az a félvad indián?

— Megmondhatná neki magának, Pavlics Pável, — jegyezte meg Lbov furfangos arc-kifejezéssel.

— Magát vigye oda az ördög és maga mondja meg neki. Födolog, hogy úgyis hiába minden! A szemle előtt mindenféle ostoba komédiát űznek. És túlhajtanak mindent. Nyúzzák, hajtják és gyötrik az embereket s mikor a szemlére kerül a sor, úgy állnak ott, mint a szalmabáb. Ismert história, hogyan vitázott egymással két századparancsnok arról, hogy melyiknek az emberei közt vannak nagyobb kenyérevők. Mindegyikök kiválaszt a maga századából egy nagyétű legényt. Nagyba fogadtak. Az egyik legény megevett hét fontot és — nem bírta tovább. A századparancsnok menten nekiront az őrmesternek: micsoda fickót hoztál te nekem ide? Az őrmester hülyén néz reá: „Nem tudom, mi baja lehet. Ma reggel erősen próbát ettettem vele — és nyole fontot evett meg egy szuszra...” Szakasztottan úgy, mint nálunk... Minden ész és értelem nélkül űzik-hajszolják az embereket s mikor a szemlére kerül a sor, úgy dülöng valamennyi, mint a kolbász a fazékban.

— Tegnap... — Lbov elprüsszentette magát nevéttében — tegnap, mikor már minden szá-

zadnál lefújták a gyakorlatot, megyek a szállásra. Nyolc óra volt már és egészen besötétedett. Hát csak nézem, a tizenegyedik századnál nagyban gyakorolják a vezényszavakat. Kórusban. „Váll-hoz, cél, tűz!“ Kérdezem Andrusevics hadnagytól: Mire jó ilyenkor ez a munka? Azt feleli reá: Vonítunk, mint a kutya a holdra.

— Veszettül unalmas dolgok, — mondotta Vetkin és nagyot ásított. — Hollá, ki vágat itt felénk? Úgy látszik, Bek!

— Úgy van. Bek-Agamalov — ismerte fel Lbov éles szeme. — Mily szépen üli a lovat!

— Nagyszerűen, — csatlakozott a véleményéhez Romasov — szerintem különben lovagol, mint akármelyik lovastiszt. O-o-o! Hogyan táncoltatja a lovát! Bek mutogatja magát!...

Az országúton lassan poroszkálva közeledett egy tiszt, fehér keztyűvel a kezén, segédtishti övvel a derekán. Magas, karcsú, angolosra vágott farkú aranypejlovon ült. Az állat kimelegedett, türelmetlenül rángatta a zabolával fékentartott, erős nyakát és folyton keresztberakosgatta az ideges lábait.

— Hallja-e, Pavlics Pável, csakugyan cserkész származás volna? — kérdezte Romasov Vetkintől.

— Azt hiszem, hogy az. Igaz, hogy olykor az örmény is cserkesznek és lesznek adja ki magát, de Bek bizonyára nem hazudik. Nézze csak, hogyan üli a lovat.

— Várjon, majd megszólítom, — mondotta Lbov.

Kezét szócső gyanánt a szájához emelte és tompított hangon, hogy a századparancsnok ne hallja meg, azt kiáltotta:

— Agamalov hadnagy! Bek!

A lovon ülő tiszt meghúzta a kantárszárát, egy pillanatig megállt és jobbra fordult. Aztán lovát is arra fordította, kissé előrehajolt nyergében, könnyű szökéssel átugratott egy árkon és rövid vágtaival a tisztek felé rúgattott.

Középtermetűnél kisebb, sovány, izmos, nagyon erős férfiú volt. Arca és hátrasimuló homloka, hajlott orra és elszánt, határozott ajka férfias szépségével hatott s még nem vetette le jellemző, barna árnyalatú s egyben fénytelen keleties sápadtságát.

— Adj' Isten Bek, — mondotta Vetkin — kinek feszítesz? Asszonyok járnak erre?

Bek-Agamalov kezét szorította a tisztekkel s hanyagul hajolt előre jó mélyen a nyergéből. Mosolygott s úgy tűnt föl, mintha összeszorított fogai csillogó fényt vetnének arcá-

nak egész alsó felére és gonddal ápolt fekete bajuszkájára.

— Két csinos zsidólány ment erre. De törődöm is velök! Hidegen hagynak!

— No, no, ismerjük már az efféléket! — biccentett Vetkin.

— Hallgassanak ide, uraim, — szólalt meg Lbov s megint előre kacagott — tudják-e, mit mondott Dochturov generális a gyalogsági tisztekről? Ez reád vonatkozik ám, Bek. A világ legkétségbeesettebb lovasai...

— Zászlós, ne hazudj! — mondotta Bek-Agmalov. A lovát megszorította a két térdével s úgy tett, mintha neki akarna rúgtatni a zászlósnak.

— ...Ördög vigye! Nem is lovon ülnek, — mondotta — hanem valamiféle kalimpáló ládán vagy kanapén... kehes, félszemű, puffadt-hasú gebén... Ha az ember parancsot ad nekik, eszeveszettül vágatnak világgá. Mit nekik örvény, deszkapalánk! Átugratnak tüskön-bokron, eleresztik a kantárszárat, elvesztik a kengyelvasat, elviszi az ördög még a kardjukat is! Parádés lovasok!

— Mi újság, Bek? — kérdezte Vetkin.

— Újság? Semmi. Az ezredparancsnok éppen most találkozott a vásáron Lech alezreddessel és oly kedvesen röffent reá, hogy az

egész piacon meghallották. Lech nyakig volt, azt sem tudta már mondani, hogy: papamama, ott áll egy helyben, jobbra-balra dülöng és hátraveti a kezét. Erre aztán Sulgovics reábömböl: „Mikor az ezredparancsnokával beszél, szíveskedjék előretenni a kezét!” Megjegyzendő: legénység is volt jelen!

— Csúnyán lepocskondiázta! — mondotta Vetkin félig gúnyos, félig hátorító mosollyal. — Mondják, hogy a negyedik századnál tegnap azt kiabálta: „Mit dugjátok az orrom alá a szolgálati szabályzatot? Tinektek én vagyok a szabályzat, vegyétek tudomásul! Én vagyok itt az úr, az Isten!”

Lbov megint felkacagott hirtelen a saját gondolatain.

— Uraim, van itt még egy eset, mely az N. ezred segédtisztjén esett meg...

— Fogja be, Lbov, a kenyériesőjét, — mondotta Vetkin komolyan. — Nem jut magára annyi.

— Még egy újság, — folytatta Bek-Agama-lov. Megint Lbov felé fordította a lovát s tréfásan nekirontott. Az állat rázta a fejét, horkantott és tajtékot szórt mindenfelé. — Még valami újság. A parancsnok azt követeli, hogy a tisztek minden században gyakorolják magukat a kardvágásban. Még pedig

agyagbábon. A kilencedik századra ugyan csak ráijesztett már. Epifanov szobaáristomban ül, mert nem látszott meg kardján a gyakorlat nyoma... Micsoda nyúlszívű ember vagy, te zászlós! — förmedt reá hirtelen Bek-Agamalov Lbovra. — Csak szoktasd magad. Lesz még belőled is segédtsízt. És olyan lesz majd a lovon, mint a sült veréb a tálban.

— Ázsiai szörnyeteg!... Eredj innen a rusnya gebéddel, — tolta el magától Lbov a ló fejét. — Hallottad-e, Bek, hogyan járt az N. ezred segédtsíztje a lovával? Megvett egy cirkuszos lovat. A szemlére viteti magát vele s a ló egyszerre csak spanyol lépéssel parádézik még a csapatparancsnok előtt is. Tudod úgy, hogy magasán felemelte az alsó lábszárát, aztán jobbra-balra lépett, csak előre nem. Végre is lerakja a lábát az első sorban állók közé. Persze, általános hűhó és riadalom, a dolog már semmiképpen sem kedves! De a ló nem bánja és rendületlenül folytatja a mutatványt. Erre a parancsnok szájához emeli a tenyerét — nézd, így — és azt kiabálja: „Hadmagy, ebben a tempóban a főőrségre, huszonegy nap. In-dulj!”

— Ej, ostobaság, — mondotta Vetkin s összeráncolta a homlokát. — Hallod-e, Bek, igazán meglepő hírt hoztál. Mi dolog ez? Hi-

szen az embernek már egy szabad perce sem marad! Tegnap ideállították már nekünk is azt a rémalakot.

A tér közepére mutatott, ahol egy puha agyagból gyúrt báb állt, valami emberhez hasonló alak, de keze-lába nem volt.

— No, és vívtatok már? — kérdezte Bek-Agamalov kíváncsian. — Romasov, megpróbálkozott-e már vele?

— Még nem.

— Én sem. Majd még ilyennel is bajlódom, — dörmögte Vetkin. — Mikor érek én reá vívni? Reggel kilenctől este hatig talpon állni — megérzi azt az ember minden ízében. Alig eszik egy falatot, csak egy kis pálinkát iszik. Velem ne bánjon úgy senki, mint valami éretlen gyerekekkel...

— Furcsa ember; hát nem szükséges-e, hogy a tiszt tudjon bánni a karddal?

— Kérdés, hogy mivégből; a háborúban? A mostani gyorstüzelő fegyverrel száz lépésnyire sem engednek magukhoz közel. Minek ott a kard? Nem vagyok lovaskatona. Ha kell, inkább két kézre fogom a puskát és azzal vágok oda. A fejét, hogy meg ne sántuljon! Az inkább teszi.

— Helyes; de hát a békeidőben? Van rá elég eset: zavargás, zendülés s más efféle...

— Hát aztán? Minek oda a kard? Csak nem veszem magamra a durva munkát és nem kaszabolom le az emberek fejét! „Szakaszz — tüzelj!” — s az ügy el van intézve...

Bek-Agamalov elégedetlen arcot vágott.

— Megint bolondokat beszélsz, Pavlics Pável; felelj komolyan: sétálni méggy valahová, vagy pedig a színházba, vagy akár a vendéglőben megsért valami cibil... Tegyük fel a legrosszabb esetet — valami hivatalnok pofonvág. Mit teszel akkor?

Vetkin a vállát vont a megvetően szorította össze az ajkát.

— Hát tudod: először is engem cibil nem üt meg, mert csak olyanok kapnak verést, akik félnek tőle. Másodszor meg... Hogy mit cselekszem akkor? Egyszerűen beléje lövök a revolveremmel.

— De ha otthon hagytad a revolveredet? — kérdezte Lbov.

— Az ördögbe... akkor hazamegyek érte.. Ostobaság! Hiszen megesett már, hogy egy lovastisztet, egy zászlóst, megsértettek a café chantantban. Arra ő konflisra ült, hazament, elhozta a revolverét és lepuffantott kettőt azok közül a csirkék közül. A dolog fölöttébb egyszerű!...

Bek-Agamalov boszusan rázta a fejét.

— Tudom. Hallottam. De a bíróság megállapította az előre eltökélt szándékot és elítélte az ipsét. Mi gyönyörűség van abban? Nem, ha engem sért meg, vagy üt meg valaki...

Nem mondotta végig, hanem úgy ökölbe szorította a kantárszárat tartó kis kezét, hogy reszketett. Lbov egyszerre göcögni és tüszögni kezdett nevéttében.

— Már megint! — jegyezte meg Vetkin szigorúan.

— Kérem... uraim... ha-ha-ha. Az M. ezredben történt egy eset. Krause zászlós botrányt csinált egy tisztességes társaságban. Erre a házigazda belemarkolt a vállövébe és majd hogy le nem tépte róla. Arra Krause elővette a revolverét és golyót röpített a fejébe. Ott maradt az menten! Akkor belékött még egy fiskális, ő pedig annak is — puff! Persze, hogy arra már szétszaladt az egész társaság. Krause pedig nyugodtan kimegy a táborba, ott is a zászlóhoz veszi útját. Az őrszem reákiált: „Ki vagy?” — „Krause zászlós meghal a zászló alatt!” Ott mindjárt le is feküdt és belelőtt magába. A bíróság azután persze, hogy felmentette.

— Derék gyerek! — mondotta Bek-Agmalov.

Arra aztán megnyílt a zsilipje a fiatal tisztek kedvelt beszélgetésének azokról a véres s mindjárt ott helyben végrehajtott megtorlásokról, meg arról, hogy az afféle esetekben szinte mindig elmarad a büntetés. Egy kis városban egy csupaszkepű, részeg lovas-zászlós karddal ment neki egy csomó zsidónak, azután, hogy előbb már összedöntötte a pünkösdi lombsátrukat. Kievben egy gyalogos-hadnagy a boltban levágott egy diákot, mert meglökte a buffetben a könyökével. Egy nagy városban — nem Moszkvában és nem Pétervárott — egy tiszt leütött egy hivatalnokot, mint a kutyát, mert a vendéglőben azt a megjegyzést tette, hogy tisztességes ember nem szokott alkalmatlankodni ismeretlen hölgyeknek.

Romasov, ki addig hallgatott, egyszerre elpirult izgatottságában, minden ok nélkül megigazította orrán a csiptetőjét, köhécselt és belevegyült a beszélgetésbe.

— Lássák, uraim, én a magam részéről azt mondom: A vendéglős miattam maradjon ki a számításból... Igen... De, ha hivatalnok... Mit mondjak?... Igen... Tehát, ha tisztességes ember, teszem nemesember, vagy máseféle... Miért rontsak én karddal a védtelen embernek? Miért ne követelhetnék elég-

tételt? Hiszen, hogy úgy mondjam, mi is civilizált emberek vagyunk...

— Ej, képtelenséget beszél, Romasov, — vágott a szavába Vetkin. — Maga elégtételt követel, de az illető majd azt mondja: „Nem, eh... eh... tudja, én, eh... egyáltalán, eh... elítélem a párbajt. Ellensége vagyok a vérontásnak... Azonkívül pedig, eh... eh... vannak bíróságaink...” Tudja, ilyenformán teljes életében vérző orral futkoshat az utcán.

Bek-Agamalovnak felragyogott és mosolyra szélesült az arca.

— Micsoda? Te is az én pártomon vagy? Azt mondom neked, Vetkin: tanulj meg vívni. Nálunk a Kaukázusban mindenki megeselekszi azt kicsiny gyermekkorától fogva. Kipróbálja a kardvágást vesszőn, dögölt birkán, a vizen...

— De embereken?... — vetette közbe Lbov.

— Embereken is, — felelte Bek-Agamalov nyugodtan. — De hogyan is vágnak! Egy csapással ketté hasítanak középen egy embert a vállától a kötésig. Az aztán a csapás! De nagyra is vannak vele!

— Tudsz hozzá te is, Bek?

Bek-Agamalov bánatosan sóhajtott.

— Dehogyan tudok... Egy bárányt még kettéhasítok hosszában... Megpróbálkoztam már borjúval is... De embert, nem — azt nem hasítok ketté. A fejét, tudom, a pokolba küldöm, de úgy hosszában, végig... Nem. Az apám, az könnyűszerrel megcsinálta..

— Nos, uraim, menjünk, próbáljuk meg — kérte Lbov kigyúlt szemmel. — Bek, drágám, kérlek, jőjj velünk...

A tiszték az agyagbábhöz léptek. Elsőnek Vetkin vágott. Ádáz kifejezést öltött jóindulatú, jámbor arcára és nagy, félszeg lendülettel sújtott le az agyagra. Egyben önkéntelenül az a jellemző hang szaladt ki a torán, melyet a mészárosoktól hallani, mikor a levágott ökröt hasogatják széjjel. A penge éle negyedről hosszú rést hasított az agyagban és Vetkin nagy erőfeszítéssel húzta ki belőle a kardját.

— Rossz! — jelentette ki Bek-Agamalov a fejét rázva.

— Romasov, maga következik...

Romasov kihúzta a kardot a hüvelyéből és zavarodottan igazította kezéhez a markolatát. Termetre közép magas, szikár és meglehetősen erős ember volt, de a nagy bátortalansága miatt félszeg. A vívótőrrel még a tisztiiskolában sem tudott bánni s ami ke-

veset tudott, azt is elfelejtette az alatt a fél-esztendő alatt, mióta a csapatnál szolgált. Magasan a feje fölé emelte a kardot s egyszerűsödve ösztönszerűleg előrenyújtotta a balkezét.

— A kezét! — kiáltotta Bek-Agamalov.

De már későn volt. A kard foka csak egészen gyöngén karcolta az agyagot. Romašov, ki nagy ellenállásra számított, egyensúlyát veszítette és megtáncorodott. A kard éle az előrenyújtott karját érte és lekapott a mutatóujja végéről egy kis bőrcafatot. Vér serkedt ki nyomán.

— No, tessék! — kiáltotta Bek-Agamalov haragosan és leszállt a lóról. — Így hamar levághatja a kezét. Hogyan lehet úgy bánni karddal? No, sebjáték, gyerekjáték az egész, csavarja be az ujját jó erősen a zsebkezdőjébe, maga... felsőbb leány! Zászlós! Fogd kantáron a lovamat. Most pedig vigyázzon ide. A kardvágásnál a földolog nem a váll, nem is a könyök, hanem a kézesukló hajlása itt. — Néhány gyors mozdulatot tett körben a jobb csuklójával s a kard pengéje tömör, villogó kört írt le a feje fölött. — Most nézzon ide: a balkezemet hátrateszem a derekamhoz. Mikor odaacsap, ne üsse és vágja a célba vett tárgyat, hanem mossa, mintha füré-

szelne, a kardot pedig tartsa vissza. Érti? Azonkívül pedig jegyezze meg jól: a penge lapjának okvetetlenül a vágásfelület felé kell hajolnia. No, ide nézzen.

Bek-Agamalov két lépéssel hátrált az agyagbábtól, szinte keresztülfúrta azt egy éles, célbavevő pillantással, aztán magasan villogtatva kardját, előrerohant és szemmel alig követhető szörnyű taszítással egy vilámgyors vágást mért a bábra. Romasov csak azt hallotta, hogy a meghasított levegőben élesen füttyölő hang támad, s a következő pillanatban puhán és nehezen tottyant a földre a báb egész felső fele. A vágásfelület sima volt, mintha kicsiszolták volna.

— Ejnye, a manóba! Ez aztán a vágás! — kiáltotta Lbov elragadtatva. — Bek, drága, még egyszer.

— Igen, Bek, még egyszer — kérte Vetkin.

De Bek-Agamalov félhetett, hogy lerontja a már elért hatást és mosolyogva rejtette vissza a kardot hüvelyébe. Nehezen szedte a lélekzetet s e pillanatban tágranyílt ádáz szemével, a horgas orrával és fedetlenül maradt fogsoraival veszedelmesen hasonlított egy gonosz, büszke ragadozómadárhoz.

— No, mit szólnak hozzá? Vágás volt-e? — kérdezte színlelt egykedvűséggel. — Apám

a Kaukázusban tizenhat éves korában a ló nyakát vágta le így. Egészen végig! Kitarással kell gyakorolni, fiúk. Mifelénk ezt így csinálják: az ember egy fűzfavesszőt szorít a csavarfogóba és nekivág, vagy vizet csorogat vékony sugárban felülről lefelé és vág. Ha nem marad a pengén egy csepp víz sem, akkor jó volt a vágás. No most, Lbov, rajtad a sor.

E pillanatban Bobilev altiszt ijedt képpel rohant Vetkinhez.

— Hadnagy úr... jön az ezredparancsnok!

— Állj! — kiáltotta hangosan, elnyújtott hangon, szigorúan és felindultan Szliva százados a térnek túlsó végéről. A tisztek a szakaszukhoz siettek.

Egy otromba, nagy kocsi közeledett lassan a térhez az országút felől és megállt. Az egyik oldalán nehézkesen, hogy a kocsi egész felsőrésze arra billent, kiszállt az ezredparancsnok, a másikon az ezredsegédtiszt, Fedorovszki vezérkari százados, egy magas, kikent-kifent tiszt szökött ruganyosan a földre.

— Jó napot, hatosok! — szólalt meg az ezredes nyers, nyugodt hangja. A katonák hangosan s a tér minden oldaláról összetalálkozó hangzavarral kiáltották: — Jó napot

kívánunk, e-e-ezredes úr! — A tisztek meghajoltak.

— Kérem, folytassák a gyakorlatot, — mondotta az ezredparancsnok s a hozzá legközelebb eső szakaszhoz lépett.

Sulgovics ezredes cseppet sem volt jókedvében. Körüljárt a csapatrészek közt, a helyőrségi szolgálatra vonatkozó kérdéseket tett a katonáknak s olykor-olykor a legközönségesebb módon lehordta őket, azzal a nyers készséggel, mely a vén katonatiszteknek ilyen esetekben mindig rendelkezésére áll. A katonákat szinte megbabonázta öregesen fakó, élettelen, mégis szigorú szemének merev és mozdulatlan pillantásával. A szegény fiúk egy szemhunyorítás nélkül, lélekzetet is alig véve s ijedtükben egész testökben fölegyenesedve néztek reá. Az ezredes óriásilag megtermett, erős, daliás aggastyán volt. Pofacsontjai táján nagyon széles, húsos képe fölfelé, a homlok irányában csúcsosnak indult, lent sűrű, ezüstös pofaszakállban végződött s ilyképpen egy nagy ferde négyszöget alkotott. A szemöldöke ősz, bozontos, fenyegető volt. Ő maga úgy beszélt, hogy alig emelte fel a hangját. De ennek a nem mindennapi, az egész hadosztályban híres orgánumnak (mondják, ennek köszönte egész karrierjét)

minden egyes hangja tisztán elhallatszott a tágas piac legtávolabb eső részére, de még az országútra is.

— Mi vagy te? — kérdezte az ezredes és hirtelen megállt a fiatal Sarafutdinov előtt, ki a tornaszer előtt állt őrt.

— Jelentem alásan, ezredes úr, Sarafutdinov, a hatodik század gyalogosa, — üvöltötte a tatár nagy erőfeszítéssel és rekedten.

— Marha! Azt kérdeztem, milyen őrhelyre állítottak?

A katona, kit nagyon megzavart az, hogy a parancsnok úgy reáförmedt s oly mérgesen néz reá, egy szót sem szólt és csak pislogatott a szemhéjával.

— No-o? — srófolta hangját magasabbra Sulgovics.

— Azt a katonát, aki őrt áll... nem bánthatja senki... — hebegte a tatár, csak éppen, hogy mondjon valamit. — Nem tudhatom, ezredes úr, — fejezte be szavát hirtelen és határozottan.

A parancsnok húsos arcát sötét vörös szín futotta el s a bozontos szemöldökei haragosan rándultak össze. Megfordult és élesen kérdezte:

— Ki itt a szolgálatvezető?

Romasov előlépett és meghajolt.

— Én vagyok, ezredes úr.

— Ah... áh! Romasov hadnagy! Ugyan-
csak szépen foglalkozhatik az embereivel.
Térdet össze! — kiáltotta hirtelen Sulgovics
s a szeme vérben forgott. — Hogyan áll itt az
ezredparancsnoka előtt? Figyelmeztetem önt,
Szliva százados, hogy a hadnagya, szolgálati
kötelességét végezve, nem tud megfelelő ál-
lásba helyezkedni a felebbvalója előtt...
Te eblelkü, te, — fordult Sulgovics Sarafut-
dinov közlegényhez — ki a te ezredparancs-
nokod?

— Nem tudhatom, — felete a tatár lever-
ten, de gyorsan és határozottan.

— Hu... u!... Azt kérdezem tőled, ki a
te ezredparancsnokod? Ki vagyok én? Én,
én, én, én!... Megértettél? — És Sulgo-
vics egynéhányszor teljes erejéből dobban-
tott öklével a saját mellére.

— Nem tudhatom.

— — káromkodott az ezre-
des hosszú, bonyolult, merőben alantas szó-
áradattal. — Szliva százados, szíveskedjék
ezt az eblelket tüstént és teljes felszerelés-
sel fegyverbe állítani. Hadd rohadjon el
fegyverben a csűrhe. Önnek, hadnagy úr
nagyobb gondja van az alsószoknyákra, mint
a szolgálatra. Nem tud egyebet, mint tán-
colni és Paul de Kockot olvasni. Katona ez?

— s ujjával Sarafutdinov szája felé bökött.
 — Disznóság, alávalóság, szégyen és förtelen, nem katonal!...

Romasov odanézett arra a vérvörös, magából kikelt arcra s érezte, hogyan kalapál a szíve és hogyan borul el a szeme szégyenletében és felháborodásában... És egyszerre, szinte magának is váratlanul, így szólt tompa hangon:

— Tatár ez, ezredes úr. Nem tud oroszul, azonkívül pedig...

Sulgovics képe egyszerre halálosan elsápadt, a két fonnyadt orcája reszketett, a szeme kifejezését vesztette és rettentő volt.

— Micsoda? — bömbölte oly természetellenesen harsány hangon, hogy a zsidógyerekek, kik az országút mentén levő palánkon ültek, verebek módjára rebbentek szét a legkülönbözőbb irányban. — Micsoda? Még beszélni akar? Fog-ja be a száját! Ez a tejfeleszájú zászlós merészel... Fedorovszki hadnagy, vegye be a mai napiparancsba, hogy Romasov alhadnagyot a katonai fegyelemben való járatlanságáért négy napi házifogságra ítélték. Szliva századost pedig ezenel megrovásban részesítem azért, hogy nem tudja kitanítani fiatalabb tisztjeit a szolgálati kötelességek helyes megértésére.

A segédtiszt tiszteletteljesen és hidegen meghajolt. Szliva mozdulatlan, teljesen kifejezéstelen arccal, görnyedten állt s egész idő alatt a sipkája ellenzőjénél tartotta reszkető kezét.

— Szégyelje magát, Szliva százados, — dörmögte Sulgovics, ki lassan-lassan lecsilapodott — ezredünk egyik legjobb tisztje, vén csatabárd, és így elhanyagolja az ifjúságot. Fogja szigorúbban az embereit és szedje ráncba őket irgalmatlanul. Nem kell teketóriázni velük, nem asszonyokkal van dolga, akik mindjárt elolvadnak...

Kurtán megfordult és segédtisztjétől követve, a kocsához tartott. S ahogy helyet foglalt benne, s a kocsí megfordult az országúton és eltűnt a legénységi iskola mögött — a téren ijedt és tétova csend uralkodott.

— Hej, emberek! — mondotta Szliva kapitány lenézően, mérgesen és barátságtalanul, néhány perccel azután, hogy a tisztek hazamentek — beszéljen nektek az ördög; mért nem álltatok, mint a cövek és mért nem hallgattatok, még ha az atyaúristen szállt volna is le a földre előttetek! Most megrovást kapok miattuk a napiparancsban; ki az ördög hozott éppen az ő századukba? Annyi szükségem van reá, mint a kutyanak, hogy

ördög hozott éppen az ő századukba? Annyi pedig...

Nem mondotta végig, csak fáradtan le-
gyintett a kezével, hátat fordított az ifjú
tisztnek és egészen sántán, görnyedten von-
szolta magát haza a piszkos, ódon, hideg laká-
sába. Romasov egy pillantást vetett utána,
reánézett a hosszú, keskeny, könnyű dere-
kára és egyszerre úgy érezte, hogy lelkében,
iménti megbántása és a nyilvános botrány
ellenére szánakozás ébred e magános, durva
ember iránt, kit senki sem szeret s ki nem
ismer más kötelességet e világon, mint a
szolgálati pontosságot századában s azt, hogy
minden este leigya magát csöndes magányá-
nyában, így szerezve meg a testnek azt a sú-
lyát, mely — a régi lumpfráterek mondása
szerint — okvetetlenül szükséges arra, hogy
az ember ágyba kerülhessen.

És Romasov, minthogy megvolt benne az
a kissé nevetséges, bár a fiatalembereknél
eléggé gyakori szokás, hogy harmadik sze-
mélyben, regénybe való sablonszerű kifeje-
zésekben gondolkozott magáról, most is így
szólt magában:

„S a bánat felhője borult jóságos, kifeje-
zésteljes szemére.“

II.

A katonák szakaszonként vonultak haza a kaszárnyájukba. Romasov egy darabig tétován állt az országúton. Nem első ízben esett meg rajta tiszti szolgálatának másfél esztendeje alatt, hogy meglepte a magánynak, az idegen, ellenséges ielkületű, avagy közömbös emberek közt való elhagyottságnak érzete — az a szomorú érzés, mikor az ember nem tudja, hol töltse el a mai estéjét. Gyűlölte lakását és a tiszti kaszinót. A kaszinóban ilyenkor nagy kietlenség uralkodik; semmi kétség, a piszkos kis billiárdasztalon két zászlós billiárdozik, issza a sört, pöffékel, szitkozódik és minden lökésnél borzasztóan elkáromkodja magát; az egész helyiségben a rossz korcsmai koszt áporodott szaga terjed — borzasztó!...

— Kimegyek a pályaudvarra, — mondotta magában Romasov. — Mindegy, akárhová.

A szegényes zsidó helységben nem volt egyetlenegy vendéglő sem. A katonai, valamint a polgári kaszinó is nagyon szomorú, kietlen fészek volt s ennek következtében a pályaudvar volt az egyetlen hely, ahol a helybeliek néhanapján ettek-ittak s ki-be-

jártak, sőt kártyáztak is. Még hölgyek is ki szoktak kocsizni a személyvonatok érkezéséhez, így szereizve maguknak egy kis változatosságot a vidéki élet szomorú egyhangúságában.

Romasov szeretett kimenni este a futárvonathoz, mely itt áll meg utoljára a porosz határ előtt. Különös érzéssel, majdnem izgatottan szokta nézni, hogyan rohan elő a kanyarulat mögül a csak öt új, ragyogó kocsiiból álló vonat s hogyan robog teljes gőzzel a pályaház elé; a tűzszemei hogyan nőnek gyorsan és hogyan égnek, hogyan vetnek előre világos fényfoltokat s mikor már úgy látszott, hogy keresztülrobog az állomáson — hogyan áll meg hirtelen sziszegve és dübörögve, „mint az óriás, mely teljes iramában egy sziklacsúcsban kapaszkodik meg“, gondolta magában Romasov. A ragyogóan és ünnepiesen kivilágított kocsikból csinos, szépen öltözött, előkelő hölgyek léptek ki feltűnő kalappal a fejükön és szokatlanul díszes kosztümben: előkelő, választékosan öltözött, gondtalan, biztos fellépésű, hangos beszédű, parancsoló hangú urak, franciák és németek, kik fesztelenül jártakkeltek és gond nélkül kacagtak. Egyikök sem vetett ügyet Romasovra, még egy pil-

lanatig sem; az pedig egy számára hozzáférhetetlen, kiváltságos, ragyogó világ lakóit látta bennök, kiknek élete örökös ünnepnap...

Elmult nyole perc. Csengettek; a gőzkocsi fütttyentett s a kivilágított vonat kirobogott az állomásról. Gyorsan eloltották a lámpákat a perronon és az étkezőben. Egyszerre visszatért oda a sötét, mindennapi élet. És Romasov mindig hosszas, ábrándos szomorúsággal követte a vörös lámpát, mely egyenletesen himbálódzott hátul az utolsó kocsin és alig észrevehető szikrává kisebbedve, végre eltűnt az éjszaka sötétségében.

— Megyek a pályaudvarra — gondolta magában Romasov, de aztán a sárcipőjére nézett és elpirult égő szégyenletében. Nehéz, fölig tésztaszívósságú, fekete sárral fedett, másfél csetvertj mélységű gummisárcipő volt. Ily lábbelit viselt az ezred minden tisztje. Aztán a köpönyegére nézett, mely, ugyancsak a reátapadt piszok miatt, térdig le volt vágva köröskörül, cafatok fityegtek róla s a piszkos gomblyukai kiszakadoztak. Romasov felsóhajtott. Mult héten, mikor végigment a perronon a futárvonat előtt, egy magas, deli, nagyon csinos, feketeruhás hölgyet pillantott meg, aki egy elsőosztályú kocsi ajta-

jában állt. Nem volt kalap a fején s Romasov gyors pillantással, de tökéletesen láthatta finom, szabályos orrát, elragadóan kicsi, duzzadó ajkát s a hullámos, ragyogó fekete haját, mely középen egyenes vonalban kettéválasztva, két oldalról az arcára omlott s eltakarta halántékát, szemöldökének sarkát és fülét. Háta mögött egy jól megtermett fiatalember állt, a ruhája világos, az arca fenhéjázó, a bajusza à la Vilmos császár, magasra sodorva, kissé hasonlított is a császárra, s átnézett a hölgy válla fölött. A hölgy is Romasovra nézett, még pedig, mint Romasov hitte, kitartó figyelemmel, s a hadnagy, mikor elment előtte, szokott módja szerint azt gondolta magában: „A szép ismeretlen nő szeme gyönyörködve pihent meg az ifjú tiszt szikár, daliás alakján.“ Mikor aztán tíz lépéssel továbbhaladva, hirtelen megfordult, hogy még egyszer találkozassék a szép hölgy pillantásával, látta, hogy úgy ő, mint kísézője is, görcsösen kacagnak rajta.

Romasov most egyszerre meglepő világsággal látta harmadik személyként, mintegy oldalról nézve, önmagát, a sárcipőjét, a köpenyét, a sápadt arcát, a rövidlátóságát, a szokott szórakozottságát és félszességét.

eszébe jutott a szép frázis, melyet az imént mondott ki magában, és kínosan, fájoan elpirult elviselhetetlen szégyenletében. S még most is, ahogy magánosan lépdelt a tavaszi est félhomályában, most is elpirult ama korábbi szégyenletén érzett szégyenletében.

— Ej, minek is mennék a pályaudvarra, — suttogta keserűn és csüggetegen — járok egy kissé, aztán hazamegyek.

Április eleje volt. Az alkonyat, a szemnek alig észrevehetően, sötétebb színt öltött. Az országútat szegélyező nyárfák, az út két oldalán álló fehér, alacsony, cserépszindelyes kis házak, a kevés járókelő alakja — mind-mind feketébe borult, s elvesztette színét és távlatát. Minden tárgy fekete, tömött árnyképpé változott át, melynek körvonalai mégis elragadó világossággal rajzolódtak bele a barna levegőbe. Nyugaton, a város mögött, az alkonyat pírja égett. Mint valami izzó, a megömlött arany színében égő vulkán tölcsérében, nehéz kék felhők gyűltek össze gomolyogva és vérvörös, borostyánszínű és ibolyaszínű tüzekként gyúltak lánggra. A tűzokádó fölé pedig zöldes türkisz- és beryllszínű kupolaként borult az enyhe tavaszi est égboltozata...

Lassan lépdelve az országúton és nehezen

vonszolva óriási sárcipőbe bújtatott lábát, Romasov merően nézte ezt a varázslatos tűzvészt. Most is, mint gyermekkorától fogva mindig, úgy tűnt föl előtte, mintha a fénylő esti pír mögött egy titokszerű, sugárfényben úszó élet uralkodnék. Mintha messze, messze, ott a felhők és a szemhatár mögött, egy innen nem látható nap fényétől övezve, fényes, ragyogóan szép város égne a belső tűztől áthatott felhők mögé rejtve, a szemnek láthatatlanul. Elképzelhetlen fényben arany lépcsőfokok csillámlanak ott, bíborfedelű, remek kupolák és tornyok törnek az ég felé, szikrázó gyémántként ragyognak az ablakok, tarka zászlók libegnek-lobognak a levegőben. Úgy tűnt fel, mintha ebben a távol mesebeli városban vidám, ujjongó emberek élnének, kiknek egész élete olyan, mint az édes zeneszó, kiknek tünődése, sőt még a bánata is elbűvölő, finom és szép. Ragyogó tereken, árnyas kertekben, virág és szökőkutak közt járnak; Istenhez hasonló mennyi fényes alakként andalognak le nem írható örömek közt, nem ismernek határt boldogságukban, vágyaikban; se bánat, se szegény, se fáradtság nem zavarja őket...

Romasovnak váratlanul eszébe jutott a gyakorlótéri jelenet, az ezredparancsnok

durva kiabálása, a saját megszégyenülése s az a gondolat, hogy katonái előtt alázták meg a legsúlyosabb módon, mint egy éretlen ifjút. Az fájt neki legjobban, hogy szakasztottan úgy förmedtek reá, mint ahogy néhanapján ő förmedt reá mai szégyenének hallgató tanúira. S volt ebben a tudatban valami minden rangbeli különbséget megszüntető, valami, ami lealázta őt úgy tisztí, mint férfúi becsületében.

S mint a gyermekben — mert volt őbenne még elég gyermekiesség — a boszúnak csakhamar fantasztikus, mámorbaejtő gondolatai támadtak benne. — „Ostobaság! Előttem még az egész élet!“ gondolta Romasov és gondolataitól tovaragadva, bátrabban haladt előre és mélyebben lélekezett. „Csak azért is, mindvalamennyinek truccára, már holnap reggel nekiülök a tanulásnak és előkészülök, hogy beléphessek az akadémiába! A munka, oh, a munka segítségével el lehet érni mindent, amit az ember maga elé tűz. A fő, hogy az ember erősen akarjon. Örülten fogok magolni. Aztán, közmegelegedésre, fényesen leteszem a vizsgát. És egészen bizonyos, hogy mind azt mondják majd: „Mi csodálni való van azon? Hiszen már azelőtt is rendületlenül meg voltunk győződve, oly te-

hetséges, kedves, nagyrahivatott fiatal ember...”

És Romasov meglepő világossággal látta önmagát, a tudós vezérkari tisztet, ki a legnagyobb reményekre jogosít... Nevét felírták az akadémia aranytáblájára. A tanárai fényes jövőt jósoltak neki s tanácsolták, hogy maradjon meg az akadémián, de — nem, ő visszatért a csapatához. Századparancsnokként kellett leszolgálnia idejét. Természetesen a saját ezredénél. Akkor aztán megérkezett ide — és szép, leereszkedő, fesztelen, korrekt és vakmerően udvarias volt, mint azok a vezérkari tisztek, kiket a tavalyi nagy hadgyakorlatokon az ezredbemutató alkalmával látott. A tiszt társaságtól távol tartotta magát. A durva katonás szokásuk, bizalmaságuk, a kártya, az ivás — nem, mindez nem neki való: ő nem feledkezett meg róla, hogy pályafutásának és dicsőségének itt csak átmenő állomásán van.

Aztán megkezdődtek a hadgyakorlatok, nagy, rendszeres csata fejlődött. Sulgovics ezredes nem értette meg a rendelkezéseket, megzavarodott, fejvesztette a tette az embereket és maga is fejét vesztette — a hadtestparancsnok már kétízben juttatta el hozzá megjegyzéseit a segédtsíjtjével. „Jaj, száza-

dos úr, húzzon ki a bajból“, fordult Romasovhoz, „tudja, már a régi barátság kedvéért is; hiszen emlékezhetik reá, hahaha, hogyan veszekedtünk egymással. Ugyan, legyen oly szíves“. Arcán az elfogódottság és a hízkelkedés kifejezése látszott. De Romasov kifogástalan tisztelgással hajolt előre nyergében s nyugodt hangon, dölyfösen felelte: „Bocsánat, ezredes úr... Az ezredmozdulatokra vonatkozó intézkedés az ön dolga. Az enyém — átvenni és végrehajtani a rendelkezéseket...“ A hadtestparancsnoktól pedig már a harmadik segédtiszt jött az újabb megrovással.

Romasov, a csillogó vezérkari tiszt, mind magasabbra és magasabbra lépett a katonai fokozatok ranglétráján... Ekkor munkáslázadás támadt egy nagy vasöntőgyárban. Sürgősen rendelték oda Romasov századát. Éjszaka volt. Tűzvész — óriási, izgatott néptömeg — kövek röpködtek a levegőben... Csinos, deli százados nyargal a század élén, Romasov. „Testvérek“, e szóval fordult a munkásokhoz, „harmadszor és utoljára figyelmeztetlek benneteket, lövetek!“... Kiabálás, füttyölés, kacaj... Egy kő Romasov vállát éri. De az ő férfias, nyílt arca nem veszti el nyugalma. Hátrafordul a katonákhoz, kiknek haragtól ég az arca, hogy megsértették imá-

dott felebbvalójukat. „Egyenesen a tömegnek, kettős rendre szakadozz... század tüzelj!“... Száz lövés dördül el egyszerre... Rémes ordítás. Tíz-tizenkét halott és sebesült hever egy csomóban... A többi rendetlen futással menekül, némelyek térdre borulnak és kegyelemért könyörögnek. A lázadást leverték. Romasovot feljebbvalóinak köszönete és példás férfiaságának jutalma várja.

Aztán kitör a háború... Nem, a háború előtt Romasov kémkedni Németországba megy. Kifogástalanul megtanul németül, aztán odamegy. Oh, mily mámorbaejtő vállalkozás! Egyedül, egészen egyedül, német útlevéllal a zsebében és kintornával a hátán! Éppen kintornával. Városról városra jár, nyaggatja a kintornáját, gyűjti a pfennigeket, hülyén ostobának teteti magát s ugyanakkor titokban tervvázlatokat vesz fel erődítésekről, katonai raktárakról, kaszárnyákról, táborhelyekről. Örökös veszély ólálkodik körülötte. A saját kormánya letett róla s minden törvényen kívül áll. Ha sikerül értékes híradásokat hoznia magával — akkor gazdagság, hivatal és méltóság, tekintélyes állás, hírnév várja; ha nem — akkor bírói tárgyalás, minden formáság nélkül kora reggel agyonlövik valamelyik sáncárokban. Rész-

vétellel ajánlják fel neki, hogy kösse be szemét egy fehér kendővel, de ő büszkén veti a földre a kendőt. „Talán azt hiszik, hogy egy igazi tiszt fél szembenézni a halállal!” Az öreg ezredes részvételtjesen mondja: „Hallgasson reám, ön fiatal, az én fiam is abban a korban van, mint ön. Mondja meg nevét, mondja meg nemzetiségét s börtönbüntetésre fogjuk átváltoztatni a halálos ítéletet”, — de Romasov hideg udvariassággal vág a szavába: „Köszönöm, ezredes úr, de nem élek szívességével. Teljesítse kötelességét”. Aztán a lövészek szakaszához fordul: „Katonák” mondja szilárd hangon, természetesen németül, „arra a bajtársi szívességre kérlek titeket: a szívemre célozzatok!” Egy érzékeny lelkű hadnagy, ki alig rejtheti el könnyét, int egy fehér kendővel. Tűz...

A kép oly élénken és világosan tűnt a képzelete elé, hogy ő, ki már jó ideje nagy és gyors léptekkel haladt útján s mélyen szedte a lélekzetet, hirtelen megrázkódott és ijedten, görcsösen ökölbe szorult kézzel és szívdobogva állt meg. Mihamarább büntudatosan mosolygott magán a sötétségben, összehúzódott és folytatta útját.

De nemsokára ismét megragadta gondolatainak fel nem tartóztatható árja. Kitört a

borzalmas, véres háború Poroszországgal és Ausztria-Magyarországgal. Óriási csatatér, elesettek holtteste, gránátok, vér, halál! Megkezdődött a döntő csata, melytől az egész hadjárat sorsa függ. Csatasorba álltak az utolsó tartalékok. Percről-percre várták az orosz megkerülő hadoszlop megjelenését. Helyt kellett állni az ellenség szörnyű rohamával szemben, helyt kellett állni minden áron! S az ellenség legrémesebb tüzelése és legdühösebb erőfeszítései a Kerenszki-ezred ellen fordultak. A katonák megannyi oroszlánként harcoltak, egyetlenegyszer sem tántorodtak meg, bár soraikat nagyon megritkította az ellenséges lövedékek zápora. Történelmi pillanat volt! Ha tartják magukat még egy-két percig, kiragadják a győzelmet az ellenség kezéből. De Sulgovics ezredes megint összezavarodott; bátorsága nem rendült meg, de idegei nem bírták a sokkot. Lehúnyta szemét, reszketett, halálosan elsápadt... Már megadta a kürtösnek a jelet a visszavonulásra, a katona már ajkához emelte a kürtöt, de ebben a pillanatban tajtékkal borított arabs lován elővágtatott egy domb mögül Romasov ezredes, a hadosztály törzskarának főnöke. „Ezredes, ne merjen visszavonulni! Ezen a helyen dől el Oroszország sorsa!...” Sulgo-

vics fellobbant: „Ezredes úr! Itt én parancsolok és viselem a felelősséget Isten és császár előtt! Nem tarthatom a tűz alatt ezredemet! Kürtös, visszavonulni!“ De Romasov már kiragadta a kürtös kezéből a trombitát. „Előre, fiúk! A cár és a haza reátok néz! Hurrá!“ Örülten, megrázó üvöltéssel törtek előre a katonák Romasov után. Egyetlen füstfelhőben gomolyodik össze minden és kering valahová az örvénybe. Az ellenséges sorok megbomlanak és rendetlenül vonulnak el. De mögöttük, messze a dombok felől, már megcsillannak az új megkerülő oszlop szuronyai. „Hurrá, testvérek, győzelem!...“

Romasov, ki most már nem is ment, hanem rohant és élénken hadonászott, hirtelen megállt s nagy bajjal eszméletére tért. Úgy érezte, mintha néhány hideg ujj futkosna végig a hátán, a kezén és a lábán, a ruhája alatt, a meztelen bőrén; fején megmozdult minden hajszála; a szeme fájt az elragadtatás könnyeitől. Maga sem tudta, hogyan ért haza s élénk álmából eszméletre térve, ámultan nézte most a háznak jól ismert kapubejáróját, a mögötte levő szegényes gyümölcsöskeretet s a kert mélyén a fehér házikót.

— Micsoda butaságok nem járnak az ember agyában, — suttogta zavarodottan. És

csüggetegen húzta fejét a felvont vállai közé.

III.

Mikor hazaérkezett, Romasov úgy, amint volt, köpönyegestől s még kardját sem csatolva le, ágyára dőlt, sokáig feküdt mozdulatlanul s bambán és merően nézett a mennyezetre. Fájt a feje, sajgott a dereka s belsejében oly sívár volt minden, mintha soha sem élt volna ott gondolat, emlékezés, érzelem! Még felindulást vagy unalmat sem érzett, hanem csak valami irdatlanság, sötétség és közbösség töltötte el valóját.

Az ablak előtt lágyan halt el a szomorú, zöldes, halovány áprilisi alkonyat. A pitvarban a tisztiszolga foglalatoskodott és óvatosan csörömpölt valami fémtárggyal.

— Különös, — mondotta magában Romasov — azt olvastam valahol, hogy az ember egy percig sem lehet el gondolkozás nélkül. Én pedig itt fekszem és semmire sem gondolok. Úgy van-e? Nincs úgy, mert éppen arra gondoltam, hogy semmit sem gondolkozom — vagyis: valami kerekecske mégis csak forgott az agyamban. És ebben a pillanatban is-

mét ellenőrzöm magam, következésképpen valamennyire mégis gondolkodom...

És addig-addig foglalkozott ezzel az ostoba, furcsa gondolattal, míg fizikailag rosszul nem érezte magát tőle: mintha a koponya-fedele alatt egy piszkos, szürke pók terpeszkednék, melytől semmiképpen sem szabadulhat. Fölemelte fejét a vánkosról s azt kiáltotta:

— Hajnán!...

A pitvarban nagyot csörrent és elgurult valami, nyilván a teafőzőgép csöve. A legény berontott a szobába s oly hirtelen és oly nagy zajjal csapta fel az ajtót, mintha kergetné valaki.

— Parancs, hadnagy úr! — kiáltotta Hajnán ijedten.

— Nem volt itt senki Nikolajev hadnagytól?

— Nem volt, hadnagy úr! — kiáltotta Hajnán.

A hadnagy és legénye közt már régtől fogva egyszerű, meghitt, sőt némiképen családias viszony fejlődött. De azért, ha katonai jellegű válaszról volt szó, természetesen effélé-
ről, hogy: „Parancsára, igen is“, vagy „Igen is nem, hadnagy úr“, „Kedves egészségére

kívánom“, „Nem tudhatom“, — akkor Hajnán önkéntelenül azon a merev, nem természetes, ész nélkül való hangon kiabálta mindezt, amelyen a csapatnál szolgálatot tevő katona szokott beszélni tisztjével. Öntudatlan szokás volt az, mely újonckorának első napjaitól fogva beléje vette magát s minden valószínűség szerint élete fogytaig ott is ragadott.

Hajnán származására nézve cseremiszt volt, vallására nézve pedig bálványimádó. Ez az utóbbi körülmény bizonyos mértékig érdekelte Romasovot. Gyakran kérdezte ki az istenei felől, akikről a cseremisznek magának is eléggé homályos és hiányos fogalmai voltak. Hajnán azt hitte, hogy a hadnagy most is efféle beszélgetésre készül s azért ravasz mosollyal és várakozásteljesen megállt. De Romasov lomhán azt mondotta:

— Jól van no... Eredj...

— Kikészítsem, hadnagy úr, az új kabátodat? — kérdezte Hajnán lehangoltan.

Romasov nem szólt és habozott. Igent akart mondani, aztán — nemet, aztán megint — igent. Nagyot sóhajtott, megszakításokkal, mint a gyermek, és bosszúsan felelte:

— Hagyjad, nem kell, Hajnán... Mivég-

ből is... Hagyjad csak... Hozd be a szamovárt, barátom, aztán szaladj el a kaszinóba és hozd meg a vacsorát.

„Ma egész bizonyosan nem megyek oda“, gondolta makacsul, de akaraterő nélkül. „Elvégre nem untathatom az embereket minden nap és... Úgy látszik, nem nagyon épülnek ott rajtam“.

Elmájében szilárdnak tűnt fel ez az elhatározás, de valahol, a lelke mélyén meghúzódva, megmozdult az az öntudatossá alig való meggyőződése, hogy ma épúgy, mint tegnap s mint a legutóbb elmúlt három hónapnak majdnem minden napján mégis csak elmegy Nikolajevékhoz. Minden nap, mikor éjjél után elment tőlük, e jellemtelenségén érzett szégyenletében és felindulásában becsületszavát adta magának, hogy egy vagy két hétig feléjük sem néz, vagy egyáltalán beszünteti náluk való látogatásait. S addig, amíg hazament, lefeküdt s elaludt, azt hitte, hogy képes lesz minden nehézség nélkül szavát tartani. De az éjszaka elmúlt, lassan és boszantóan cammogott a nappal, az est beállt, s megint betegesen és ellenállhatatlanul vonzotta valami abba a tiszta, derült házba, abba a lakályos szobába, ahhoz a nyugodt és vidám emberpárhoz s különösen a

nő szépségének, kecsességének és kacérságának édes igézetéhez.

Romasov ott ült az ágya szélén. Besötétedett már, de azért még jól látta egész szobáját. Oh! mily unalmas is, „berendezésének” ugyanazt a kevés, szegényes tárgyat néznie napról-napra. A rózsaszínellenzős lámpát a kerek, gyorsan ketyegő ébresztő óra és a mopszformájú tintatartó mellett az asztalon; az ágy mellett a falon egy posztókártpítot, amelyen egy tigris, meg egy lovon vágató lándzsás szerecsen képe látható; egy gyöngelábon álló polcot s egyik sarkán könyveket; a másikon egy gordonka tokjának furcsa körvonala; az egyetlen ablak fölött egy felgöngyölített szalmafüggönyt. Az ajtó mellett egy ágylepedőt, mely a ruhafogást tartakarta le. Minden legénysorban levő tiszt, minden zászlós lakberendezésének szakasztottan ezek voltak a tárgyai, a gordonka kivételével; Romasov az ezred zenekarától vitette el azt, mert ott egyáltalában nem vették hasznát, de azután a hanglétrát sem tanulta meg rajta, egy évvel ezelőtt pedig fel is hagyott zenei tanulmányaival.

Valamivel több, mint egy esztendeje Romasov, elhagyva épen a hadi iskolát, örömmel és büszkén szerezte be azt az ócska hol-

mit s rendezkedett be vele. A tulajdon lakás, a tulajdon holmi, a lehetőség, hogy vehessen magának, hogy a saját tetszése szerint választhasson ki valamit és saját ízlése szerint rendezkedhessék be — mindez önző elragadtatással töltötte el a húsz éves fiút, ki tegnap még az iskola padján ült s párosával vonult bajtársaival a teára meg a reggelire. Még nem töltötték el remények és tervek, mikor összevásárolta magának ezt a szegényes lim-lomot!... Mily gyönyörű életrendet szabott eléje magának. Az első két esztendő — alapos megismerkedés a klasszikusokkal, a francia és német nyelv rendszeres elsajátítása, foglalkozás a zenével. Az utolsó esztendőben előkészület az akadémiára. Feltétlenül szükséges volt még, hogy figyelemmel kísérje a közéletet, az irodalmat és a tudományt; evégből előfizetett egy újságra és egy havi folyóíratra. Az önoktatás céljára megszerezte Wundt lélektanát, Lewis élettanát és Smiles munkáját, az Önsegély-t.

E könyvek most immár háromnegyed éve heverték az asztalon és Hajnán elfelejtette letörölni róluk a port; az újságok azonmód, amint jöttek, keresztkötés alatt gyűltek garadába az íróasztal alatt, a folyóíratot pedig már nem küldötték, mert nem küldte el az

előfizetési díjat; ami pedig magát Romasov alhadnagyot illeti, ő sok vutkit ivott a kasszinóban, hosszabb idő óta piszkos és unalmas viszonyt folytatott az ezred egyik hölgyével, s megcsalta vele a tüdővésztes és féltékeny férjet, kártyázott, s mind nehezebben viselte a szolgálat, az élet terhét és azt, hogy bajtársai elnyomják.

— Bocsánat, hadnagy úr! — kiáltotta a legénye, hirtelen és nagy zajjal rontva be a pitvarról; de azután egészen másképp, egyszerűen és jólelkűen így folytatta:

— Elfelejtettem megmondani. Levél jött Petersonnétől. A legény hozta, hogy küldj feleletet.

Romasov összeráncolta homlokát, feltépte a hosszú, keskeny, rózsaszínű borítékot, melynek sarkán egy repülő galamb levelet tartott a csőrében.

— Gyűjts lámpát, Hajnán, — parancsolta a fiúnak.

„Édes, jó, bajuszos Gyurkám, — olvasta Romasov az ismerős, lefelé tartó, piszkos sorokat. — Egész hete már, hogy nem volt nálunk, és úgy vágyódtam utánad, hogy múlt éjszaka estétől reggelig sírtam. Gondold el, hogy ha te engem megvetsz,

én azt nem viselhetem el. Egy korty a kis morfiomos üvegből, és véget érnek örökös gyötrelmeim, téged pedig majd bánt a lelkiismereted. Jöjj el okvetlenül ma este fél-nyolc órakor. Ő nincs itthon; taktikai gyakorlatra ment, én pedig csókollak oly forrón, oly igen nagyon, amint csak bírlak. Gyere már. Csókollak. 1.000,000,000-szor.

Egészen a tied

Rajsza.

U. I.

Tudod még, édes, mikor a fűz
A vízparton oly halkan susogott?
Jut eszedbe még, mily forró csókokat
Váltottunk egymással mi ott? *P.*

U. I. Jövő szombaton okvetlenül, de okvetlenül eljőjjön ám az esti mulatságra. Kérem előre a harmadik négyest. Jelent ám az valamit!!!!!! *P. R.*

Végre lenn a negyedik oldalon egy kör belsejében írva ez állt:

Itt meg-
csókol-
tam.

A levél nagyon ismert parfümtől, perzsa orgonavirágillattól volt szagos; az illatszer egyes csöppjei sárga foltokban száradtak fel a papiroson s az írás temérdek betűje futott szét tőlük. Ez az édeskés illat, a levél ostoba és unalmas hangjával, meg a Romasov képzeletében egy pillanatra feltűnő kicsiny, vöröshajú, álnok arc képével egyetemben leküzdhetelen utálattal hatottak az ifjú katonatisztre. Gonosz elégtétellel tépte ketté középen a levelet, a két részt aztán egymásra tette, eltépte újra meg újra s végre, mikor már nem szaggathatta apróbbra, fogát összecsikorgatva és előmutatva, az asztal alá vágta a papírrongyokat. És Romasov még ebben a pillanatban is harmadik személyben gondolkozott magáról, szokása szerint:

„És keserű, megvető kacajra fakadt“.

Akkor már tudta, hogy ma este bizonyosan elmegy Nikolajevékhoz. „De egész bizonyosan legutoljára!“ — igyekezett ámítani magát, s egyszerre felvidult és megnyugdott a lelke.

— Hajnán, öltözünk!

Türemetlenül mosakodott meg, felvette az új kabátját, megillatosított kölni vízzel egy tiszta zsebkendőt. De mikor már egészen fel-

öltözködött és elindulni készült, Hajnán váratlanul megállította.

— Hadnagy úr! — mondotta a cseremiszelegény szokatlanul lágy és kérő hangon, és jobbra-balra szökdécselt a helyén. Így szokott billegni, valahányszor nagyon felizgult, vagy ha valami zavarba ejtette; hol az egyik, hol meg a másik térdét rúgta elő, mozgatta a két vállát, előrenyújtogatta a nyakát és idegesen játszott a lelógó kezeivel.

— Mit akarsz még?

— Csak kérni akarlak valamire, hadnagy úr. Add nekem azt a fehér urat.

— Micsodát? Melyik fehér urat?

— Amelyikre azt mondtad, hogy dobjam ki. Ezt itt...

A kályhára mutatott, ahol Puskin mellszobra állt, melyet valamikor egy házalótól vett Romasov. De az a szobormű, bármi volt rajta a felírás, mégsem a nagy orosz költőt ábrázolta, hanem egy zsidó szatócsot, azonkívül pedig oly alávalóan volt faragva, oly piszkos volt a legyek nyomától és oly útálatossal töltötte el Romasovot, hogy Hajnán csakugyan azt a parancsot kapta a gazdájától, hogy dobja el valahová.

— Minek kell? — kérdezte kacagva Roma-

sov. — Miattam elviheted. Örülök rajta. Nincs szükségem reá. De mondd, mit akarsz tenni vele?

Hajnán hallgatott s egyik lábáról a másikra nehezedett.

— No, jól van. Isten áldjon, — mondotta Romasov. De legalább tudod-e, hogy kicsoda ez?

Hajnán nyájasan és elfogultan mosolygott s még élénkebben hízelgett, mint az imént.

— Nem tudom!... És megtörölte száját a zubbonya ujjával.

— Nem tudod? No, akkor majd megmondom. Puskin az. Puskin Szergejevics Sándor. Megértetted? Puskin Szergejevics Sándor...

— Bezijev, — mondotta utána Hajnán hátrazottan.

— Bezijev? Hát legyen miattam Bezijev, — mondotta Romasov. — De én elmentem hazulról; ha jön valaki Petersonéktől, azt mondd neki, hogy a hadnagy elment hazulról, de nem tudod, hova. Megértettél? De ha szolgálati ügyben keresnek, akkor eljössz értem Nikolajev hadnagyhoz... Isten áldjon. Éreg!... Elhozhatod a kaszinóból a vacsorámat és megeheted

Barátságosan megveregette a cseremiszt vállát, az pedig feleletül szélesen, vidáman és meghittén mosolygott reá.

IV.

Odakünn oly koromsötét volt az éjszaka, hogy Romasov eleinte tapogatódzva kereste útját, mint a világtalan. Roppant sárcipőbe bujtatott lába mélyen belesüppedt a vastag sárba s mikor kihúzta belőle, sajátyszerűen szívó, cuppanó hangot adott. Néha az egyik sárcipője úgy beleragadt a kátyuba, hogy a lába kibújt belőle, és Romasov kénytelen volt féllábon egyensúlyban tartva magát, a másikkal — próba, szerencse — megkeresni a sötétségben az eltűnt sárcipőt.

A kis helység olyan volt, mintha kihalt volna; még kutya sem ugatott benne. Az alacsony fehér házak ablakából itt-ott világosság áradt ki homályos, egyenes sugarakban s hosszú küllőkben feküdt el a sárgásbarna, fényes úton. De a nyirkos és piszkos házkerítésekről, amelyeken Romasov tovább és tovább tapogatódzott, a nyárfák nedves kergéről, az útca sarából — valami tavaszias, erős, boldog, észrevétlenül felderítő és éltető

lehelet áradt. Még az a heves szél is, mely sebesen száguldott végig az útakon, tavasziasan, nem egyformán, lökészerűen, mintegy reszketve, tévelyegve és pajzánul csapongott tova.

A Nikolajevék-lakta ház előtt a hadnagy, pillanatig tartó gyöngeségtől meglepve, tétován állt meg. A kicsiny ablakokat sűrű, fahéjszínű függöny takarta, de a függöny mögött egyenletes világosság látszott. A függöny egyik részén kihajolt és hosszú, keskeny rést hagyott. Romasov izgalomteljesen támasztotta fejét az ablaktáblához és igyekezett halkán venni a lélekzetet, mintha másképp meghallanák a szobában.

Látta Petrovna Alekszandra arcát és vállait. Petrovna Alekszandra kissé előrehajolva, meglehetősen mélyen ült benn az ismert zöld ripszkanapén. Testének tartásán és könnyű mozdulatain, valamint lehajtott fején meglátszott, hogy kézimunkával foglalatoskodik.

Most hirtelen fölegyenesedett, felemelte fejét és nagyot sóhajtott... Mit mondhat? — gondolta magában Romasov; — most — mosolygott. Mily furcsa is: látni az ablak üvegén át egy beszélő embert, de nem hallani, mit mond!

A mosoly hirtelen eltűnt Petrovna Alekszandra arcáról s a kedves homlok elborúlt. Az ajkak ismét ugyanazzal a makacs kifejezéssel, mint előbb, gyors mozgásnak indultak s egyszerre megint pajzán, gúnyos mosoly jelent meg rajtuk. Most lassan megcsóválta fejét. „Talán nekem szól?” gondolta Romasov bátortalanul. Valami halk finomság, tisztaság, nyugodt gondnélküliség áradt feléje ez ifjú nő felől, kit e pillanatban oly tisztán látott maga előtt, mint egy kifejezésteljes, kedves, régtől fogva ismert képen. — Surocska! — suttogta Romasov gyöngéden.

Petrovna Alekszandra hirtelen felemelte arcát a kézimunkáról és nyugtalan kifejezéssel az ablak felé fordította. Romasovnak úgy rémlett, mintha egyenesen a szeme közé látna. A szíve összerándult és elhűlt ijedében. Gyorsan egy kiszögelő fal mögé húzódott. Egy pillanatig szégyenkezett. Már azon a ponton volt, hogy visszamegy haza, de aztán erőt vett magán és a kis kapun át belépett a konyhába.

Aközben, hogy Nikolajev legénye lehúzta lábáról a piszkos sárcipőjét és kifényesítette kefével cipőjét, ő maga pedig megtisztogatta zsebkendőjével s közvetlenül a rövidlátó szeme elé csíptette a meleg levegőtől el-

homályosult szemüvegét, a vendégszobából kiszólt Petrovna Alekszandra csengő szava:

— Ezredparancsot hoztak, István?

— Szándékosan mondja! — gondolta magában az alhadnagy, mintegy vigasztalásul magának. — Hiszen tudja, hogy mindig ilyenkor jövök.

— Nem, én vagyok az, Petrovna Alekszandra, — kiáltotta barátságosan az ajtóból.

— Ah! Romocska! Jöjjön be, jöjjön be. Mit csinál odakünn? Volodja, itt van Romasov.

Romasov elfogódottan és akaratlanul megörnyedt tartással lépett be és merőben fölösleges módon dörgölte a kezét.

— Elképzelem, mennyire úntatom, Petrovna Alekszandra.

Abban a hitben mondotta, hogy vidáman és fesztelenül jön ki a száján; de ügyetlenül s mint csakhamar észrevenni vélte, borzasztó mód nem természetesen sült el.

— Micsoda ostobaság már megint! — kiáltotta Petrovna Alekszandra. — Üljön le, mindjárt iszunk teát.

Figyelmesen és nyíltan nézett Romasov szemébe, aztán, szokás szerint, erőteljesen szorította meg kicsiny, meleg, puha kezével a hideg jobbkezét.

Nikolajev, háttal fordulva, egy asztalnál

ült, mely könyvekkel, térképekkel és rajzokkal volt telerakva. Ebben az évben kellett vizsgát tennie a vezérkari akadémián s egész esztendőn át csökönyösen, pihenést nem engedve magának, készült reá. A harmadik vizsgája volt már, mert két évben egymásután megbukott.

Hátra sem tekintve s le sem véve szemét az előtte levő nyitott könyvről, Nikolajev a válla fölött kezét nyújtotta Romasovnak és nyugodt, mély hangján így szólt:

— Jó napot, Alekszejics Jurij; semmi újság? Surocska! Adj neki teát. Nekem már bocsásson meg, el vagyok foglalva.

— Persze, ép rosszkor jöttem, — gondolta Romasov megint kétségbeesve. — Oh, én szamár!

— Semmi különös; vagy mi újat is mondhatnék?... Kentaur levetette Lech alezredest. Azt mondják, Lech tökrészeg volt. Minden században elrendelték a bábra való kardvívást. Epifanov szobafogságot kapott.

— Igen? — mondotta reá Nikolajev szóra-kozottan. — Csak úgy mondja!

— Magam is beleestem — négy napra... Szóval csupa óság.

Romasovnak úgy rémlett, hogy a hangja merőben természetellenesen s oly fojtva

hangzik, mintha valami a torkán akadt volna. „Mily szálnalmas alak lehetek!“ gondolta magában, de aztán csakhamar megnyugtatta magát azon a megszokott módon, melyhez bátortalanabb emberek elég gyakran folyamodnak: „Mindig úgy van az, hogy az ember elfogódottságában azt hiszi, hogy mindenki meglátja rajta; pedig az igazság az, hogy csak ő maga veszi észre, a többiek nem“.

Leült egy karosszékbe Surocska mellé, ki szaporán forgatott egy vékony tűt és csipkét horgolt. Sohasem szokott tétlenül ülni; a ház minden terítője, asztalkendője, lámpaellenzője és függönye az ő kezemunkája volt.

Romasov óvatosan fogta meg ujjával a gombolyagból Surocska kezére csavarodott fonalat és megkérdezte:

— Minek hívják ezt a munkát?

— Guipure-csipkének. Már tízszer is kérdezte.

Surocska hirtelen és gyors figyelő pillantást vetett az alhadnagyra, majd ép oly gyorsan lesütötte szemét a kézimunkájára. De aztán újra felemelte és mosolyogva mondta:

— Igen, igen, Alekszejics Jurij . . . csak maradjon egy kissé a helyén és pihenje ki magát.

Romasov sóhajtott és Nikolajev hatalmas nyaka felé sandított, mely élesen rajzolódott le a kék litevka gallérja fölött.

— Boldog Jefimics Vladimir, — mondotta — a nyáron Pétervárra megy... az akadémiára kerül.

— No, az még elválik! — kiáltotta Surocska hevesen, a férjére célozva. — Kétszer siralmasan kerültünk vissza az ezredhez. Most próbáljuk meg utoljára.

Nikolajev hátrafordult. Katonás, nagybajuszos, jó képe elvörösödött, s a nagy, sötét bikaszemei gonosz fényben égtek.

— Ne mondj ostobaságokat, Surocska! Megmondtam — állok mellette és — úgy lesz. — Nagyot csapott tenyerével az asztalra. — Te csak itt ülsz és szerencsétlenségről hohogsz. Megmondtam már egyszer.

— Megmondtam! — utánozta az asszony, s kezével a térdére ütött, mint ő, a kicsiny, barna kezével. — Mondd csak, kedvesem: mily követelményeknek kell megfelelnie egy csapatnak a harcászati tagozódás tekintetében? — Maga tudja — mosolygott pajzánul Romasov szeme közé — hogy többet értek a taktikához, mint ő. No hát, Volodja, vezérkari tiszt úr, halljuk, melyek azok a követelmények?

— Ostobaság, Surocska; hagyd abba, — dörmögte hosszúsan Nikolajev. De egyszerre székestől hátrafordult a felesége felé és tágra nyílt, szép, de kissé ostoba szemében szórákozott tudatlanság, szinte ijedtség tükröződött.

— Várj csak, gyermekem, igazán nem tudom már. Harcászati tagozódás? A harcászati tagozódásnak olyannak kell lennie, hogy az ellenséges tűzhatástól lehetőleg kevés veszteséget szenvedjünk és hogy jól lehessen vezényelni... aztán... várj csak...

— Várni pénzbe kerül, — vágott a szavába Surocska diadalmasan, s mint az osztály első eminense, lesütve szemét s jobbra-balra hajlongva, szinte daráló hangon kezdette: — A harcászati tagozódásnak a következő feltételei vannak: mozgathatóság, könnyedség, irányíthatóság, kényelmes parancsolási lehetőség, a terephez való alkalmazkodóképesség; az ellenséges tűztől lehetőleg keveset szenvedjen, könnyen lehessen összevonni, illetőleg felfejleszteni a csapatokat, és gyorsan lehessen menetoszlopokat alakítani... Ennyi az egész!...

Tágra nyitotta a szemét, nehezen vette a lélekzetet, kacagó, mozgékony arcát Romasov felé fordította s így szólt:

— Jól van?

— Az ördög tudja, milyen jó emlékező-képessége van neki! — mondotta Nikolajev irígyen, de elragadtatva, és újra elmerült füzetében.

— Mindent együtt tanulunk, — magyarázta Surocska — én akár mindjárt le tudnám tenni a vizsgát. A fődolog — himző-tűjével vonalat húzott a levegőben — a fődolog a módszer. A mi módszerünk az én találmányom, az én büszkeségem. Minden nap átveszünk egy nagyobb fejezet matematikát, valamelyes stratégiát — a tűzéséget, a sok útalatos, főkép a lövedékmozgástanba vágó formulájával csöppet sem szívelem — és egy kis szolgálati szabályzatot. A következő napon a két nyelvet, az utána következőn pedig földrajzot és történelmet.

— De oroszul? — kérdezte Romasov udvariasságból.

— Oroszul? Semmiség. A helyesírást Grot szerint, már bevettük. Az írásbeli dolgozatokat pedig már tudja mindenki. Mindig ugyanazok. „Para pacem, para bellum“. Anyégin jellemzése, korszakával való összefüggésében.

És hirtelen támadó élénkséggel kivette a fonalat a hadnagy kezéből, mintha most

semminek sem volna szabad elszórakoztatni a figyelmét, és szenvedélyesen kezdett beszélni arról, ami magába ölelte mostani életmódjának minden értékét és legfőbb tartalmát.

— Nem maradhatok, nem maradhatok itt, Romocska! Értse meg már! Itt maradni, reám nézve egyértelmű a szellemi zülléssel; és azzal, hogy ezredhölgy lesz belőlem is, hogy rendszeres látogatója leszek sívár estélyeiknek, hogy együtt pletykálok, intrikálok velők, vitázom szolgálati és utazási díjakról... arról a pár garasról... brrr... barátnőimmel együtt sor szerint vállalni a kedvelt „táncesték” rendezését, vint-et játszani... Maga azt mondja, hogy mindez kedélyesség. De az Isten szerelmére, nézze csak egy kissé közelebbről ezt a polgárias jóllétet! Ez a filetguipure, melyet magam hímeztem, ez a ruha, melyen magam dolgoztam, ez az apró posztódarabokból összeállított undok, durva szőnyeg... Rémes, rémes! Hát értse meg már, édes Romocska, hogy nekem társaságra van szükségem, nagy, igazi társaságra, világra, zenére, imádtatásra, gyöngéd hízelkedésre, okos barátnőkre! Hiszen tudja, hogy Volodja nem találta fel a puskaport, de azért becsületes, bátor, szorgalmas ember. Ha bejut a

vezérkarba, esküszöm, hogy fényes karriért járok ki neki. Tudok nyelveket, tudom tartani magam minden társaságban és van bennem — magam se tudom, hogyan mondjam — annyi szellemi elevenség és mozgékony-ság, hogy mindenhol meglelem helyem, mindenhez alkalmazkodhatom... Végre pedig, nézzen meg engem jól, Romocska. Hát csakugyan oly kevésbé vagyok érdekes mint ember s oly kevésbé vagyok csinos, mint aszszony, hogy egész életemet ezen a pusztaságon kelljen gyászban leélnem, ebben az undok helységben, melyet semmiféle térképen sem lehet megtalálni?

És gyorsan betakarta arcát a zsebkendőjével és egyszerre haragos, akaratos, büszke sírásra fakadt.

A férje, ki nem értett a dologból semmit, nyugtalankodva és szórakozott arckifejezéssel mindjárt odasietett hozzá. De Surocska már erőt vett magán s levette a zsebkendőt arcáról. És nem hullott több könnye, bár a szeme haragos, szenvedélyes tűzben égett.

— Csak hagyjad, Volodja, hagyjad, édesem, — küldötte el magától a kezével. Aztán, már ismét mosolyogva, Romasovhoz fordult, újra kivette a fonalat a kezéből és szeszélyes, kacér mosollyal kérdezte tőle:

— Feleljen már, maga nehézkes Romocska: csinos vagyok-e, vagy sem? Mikor egy aszszony bókot kér, több az udvariatlanságnál, nem felelni neki!

— Ejnye, Surocska, nem szégyenled magad? — szólt közbe Nikolajev meggondoltan.

Romasov erőltetetten és zavarodottan mosolygott, de aztán hirtelen, alig észrevehetően reszkető hangon, komolyan és szomorúan felelte:

— Nagyon csinos!...

Surocska erősen összehunyorította a szemét és pajkosan megrázta a fejét, úgy hogy a haja felbomlott és a szemébe hullott.

— Romocska, de nevetséges is maga! — dalolta vékony gyermekhangon. Az alhadnagy pedig elpirult és szokott módja szerint azt gondolta magában:

„Szörnyű fájdalmak szaggatták szívét“.

Valamennyien hallgattak. Surocska gyorsan forgatta a tüt. Jefimics Vladimir, ki német mondatokat fordított Toussaint és Langenscheidt önkéntes leveleiből, halkán dörögött magában. Hallani lehetett, hogyan pattog és serceg a lámpa lángja a sipkaformájú sárga selyem ellenző alatt. Romasov ismét kezébe vette a fonalat és oly gyöngén, hogy maga is alig vette észre, kihuzta a fiatal

nő ujjai közül. Egészen sajátyszerű, finom élvezetet lelt, érezve, hogy Surocska kezei hogyan fejtenek ki öntudatlan ellenszegülést az ő óvatos erő kifejtésével szemben. Úgy rémlett neki, mintha titokszerűen összekötő és gerjesztő áram futna végig azon a fonalon.

Ugyanakkor oldalról észrevétlenül a lehajtott fejére nézett és alig mozgatva ajkát, halk, suttogó hangon, mintha meghitten és gyengéden beszélgetne Surocskával, így szólt magában:

— Mily vakmerően kérdezte: Csinos vagyok? Oh, szép vagy! Édesem! Itt ülök s téged nézlek — mily boldogság! Figyelj reám: Elmondom neked, mily csinos vagy. Figyelj. Halovány barnás az arcod, csupa szenvedély. És piros, égő ajkad — hogyan csókolhat az! És szemed, melyet sárgás árnyék vesz körül... Ha szembenézel, a szemed fehérje szinte kék, s a szemed bogarában is borus, sötét kékség csillámlik. Nem vagy barna, de azért van valami cigányosság rajtad. Viszont a hajad oly tiszta és finom s hátul oly pontosan, oly keresetlenül és ügyesen van kontyba tűzve, hogy szeretném gyengén megérinteni az ujjammal. Kicsiny vagy, könnyű vagy, félkézzel felemelhetnélek, mint egy gyermeket. De hajlékony vagy s a melled lányosan

üde; egész alakod viharosan mozgékony. A balfüled cimpáján egy kis anyajegy van, mintha függő hagyta volna ott — igézetesen szép 'az!...

— Nem olvasott az ujságban semmit a katonatiszti párbajról? — kérdezte Surocska hirtelen.

Romasov megrázkódott és alig tudta levenni róla a szemét.

— Nem, nem olvastam semmit. De hallottam róla. Mire való az?

— Hát persze, hogy megint nem olvasott semmit. Igazán, Alekszejics Jurij, egészen elzüllik. Nézetem szerint megint botrány történt. Megérthetem: a párbaj a katonatisztek közt elkerülhetetlen és nagyon észszerű valami — Surocska meggyőződéssel szorította melléhez a himzését. — De mért az a tapintatlanság? Képzelve csak! Egy hadnagy megsértett egy másik hadnagyot. A sértés súlyos természetű. A becsületbíróság párbajra utasítja őket. Ekkor aztán következik a képtelenség és hülyeség. A feltételek valósággal egyértelműek a kivégzéssel: Távolság tizenöt lépés, golyóváltás az egyik fél súlyos megsebesüléséig... Míg bírja őket a lábuk, tovább lőnek. Hiszen ez tisztán embermészárlás, ez... Nem is tudom, mi! De várjon csak.

most jön a java! A téren, ahol a párbaj meg-
esik, összezsúrdul az ezred minden tisztje,
majd hogy az asszonyaik is nem, s a bokor-
ban valahol egy fotográfus ül. Gyalázat az,
Romocska! És az a szerencsétlen alhadnagy,
vagy zászlós — Volodja szerint olyan for-
májú, mint maga — aki ráadásul még sér-
tett fél is volt, nem pedig sértő — a harma-
dik golyóváltásnál borzasztó sebet kap a mel-
lébe s még aznap este meghal iszonyú kínok
közt. Aztán kitudódik, hogy öreg édesanyja
van, meg testvére, egy koros hajadon, akik
nála laktak, mint a mi Michinüknél... Hát
mondja meg: Miért és mivégből volt szükség,
oly véres komédiát üzni abból a párbajból?
És vegye figyelembe, mindjárt akkor törté-
nik, mikor megengedik nálunk a párbajt. És
higgye el nekem, higgye el! — kiáltotta Su-
rocska égő szemmel: — mindjárt rázendíte-
nek a katonatiszti párbaj érzékenylelkű el-
lenzői — oh, ismerem én azokat a hitvány,
liberális nyúlszívűeket — tüstént rázendíte-
nek az óbégatásra: „Oh, az a barbárság! Oh,
az a középkorból ránkmaradt erkölcs! Oh, az
a testvérgyilkosság!...”

— De maga ugyancsak vérszomjas, Pet-
rovna Alekszandra! — szólalt közbe Roma-
sov.

— Nem vagyok — dehogyan vagyok az! — felelte Nikolajevné élesen. — Részvevő lélek vagyok. A rovat, mely a nyakamat csiklandozza, leveszem magamról és vigyázok, hogy fájdalmat ne okozzak neki. De — próbálja csak megérteni, Romasov — egyszerű logikáról van szó. Mire valók a tisztek? A háborúra. Mi kell a háborúhoz elsősorban? Bátor-ság, vakmerőség és rettenthetetlenség, mely nem fél a haláltól. És hol mutatkoznak meg béke idején leginkább ezek a tulajdonságok? A párbajnál. Így van. Azt hiszem, ez eléggé világos. A francia tiszteknek nincs feltétlenül szükségük a párbajra —mert a becsület-ről való finomult felfogás a vérükben van — a németeknek egyszerűen nem kell, mert a német már születésétől fogva rendhez és fegyelemhez van szoktatva, de nekünk, nekünk kell! Akkor többé majd nem találkozunk tisztii kaszinókban hamiskártyásokkal, mint Aresakovszkij, és sohasem találkozunk józan iszákosokkal, mint az ön Nazanszkija; akkor majd megszűnik magától a te-s-tu-paj-tás-ság és komázás, a kedélyes csúfolkodás a kaszinóban, a legénység előtt, az általános trágárság, a boros és pálinkás üvegeknek egymás fejéhez való hajigálása, ami természetesen nem azzal a szándékkal történik,

hogy eltalálják egymást, hanem csak azzal, hogy kölcsönösen ráijesszenek egymásra. Akkor majd nem piszkolják egymást kölcsönösen szemtől-szemben. A tiszt fontolja meg minden szavát. Legyen a korrektség példa-kepe. Mirevaló hát az a túlzott érzékenység: a félelem egy lövéstől! Maguknak az a hivatásuk, hogy kockára vessék életüket. De mi nek is erre szót fecsérelni!

Hirtelen félbeszakította szavainak áradatát és szorgosan hozzálátott munkájához. Ismét csönd lett.

— Surocska, mit tesz németül ez a szó, hogy: szopernik? — kérdezte Nikolajev, felütve fejét a könyvéről.

— Szopernik? — Surocska gondolkozva érintette meg a tüvel selymes hajának tetejét. — Mondd meg az egész mondatot.

— Az áll itt... Csak egy pillanatig... „Nas szagranicsnij szopernik...”

— „A mi külföldi vetélytársunk”, — fordította le nyomban Surocska.

— A mienk, — mondotta utána Romasov suttogva és gondolatokba mélyedten nézett a lámpa lángjába. — „Ha felizgatja valami”, gondolta magában — „a szavak oly sebesen, tisztán és érthetően jönnek ki szájából, mint mikor jégeső szemei hullanak az ezüst le-

mezre. — A mienk, mily nevetséges szó... Mienk, mienk, mienk“.

— Mit suttog ön, Romocska? — kérdezte hirtelen Petrovna Alekszandra szigorú hangon. — Ne merjen álmodni az én jelenlétemben.

Romasov tétován mosolygott.

— Nem álmodom... Csak megismételgetem magambam: Mienk, mienk. Mily nevetséges szó...

— Ostobaság... Miért nevetséges?

— Tudja... — igyekezett megmagyarázni Romasov gondolatait. — Mikor az ember sokáig ismétli ugyanazt a szót és elgondolkozik róla, a szó egyszerre elveszti értelmét és olyan... Hogyan is mondjam...

— Igen, igen, én is tudom, — vágott szavába Surocska gyorsan és vidáman. — Csak hogy az most már nem oly könnyű; de azelőtt, gyermekkorunkban... oh, mily mulatságos is volt!

— Igen, a gyermekkorban...

— No, mélyen tisztelt pszichológusom, vagy minek is mondjam, itt a vacsora ideje, — mondotta Nikolajev, felállva a székről. A lába elzsibbadt s a dereka megfájdult a hosszú ülésben. Nagyon nyújtózódott, magasra

nyújtotta a két kezét és kidüllesztette mellét s az egész nagy, izmos teste csak úgy pattogott és ropogott ízületeinek erős megmozdulásától.

A kicsiny, de csinos, bágyadtan fehér porcellánlámpával megvilágított ebédlőben hideg felszeletelt húsféle várta őket az asztalon. Nikolajev nem ivott, de Romasovnak oda volt készítve egy üveg vutki. Surocska bámulatosan elfintorította kedves arcát és hanyagul kérdezte, elég gyakori szokása szerint:

— Ön természetesen nem élhet meg enélkül a csúf szokás nélkül?

Romasov büntudatosan mosolygott s mint-hogy eközben a vutki cigányútra ment, köhécselt.

— Nem szégyenli magát? — mondotta háziasszonya dorgáló hangon. — Ha már nem tud inni, legalább... Megérthetem, hogy a maga kedves Nazanszkijának megbocsátják, az már elveszett ember; de miért maga is? Oly fiatal, pompás, derék fiú... és nem ül vutki nélkül az asztalhoz... Miért? Az a Nazanszkij még egészen elrontja magát.

A férje, ki abban a pillanatban olvasott el egy imént érkezett napiparancsot, hirtelen felkiáltott:

— Oh! Nézd csak: Nazanszkij „családi okok“ miatt egy havi szabadságot kapott. Ejnye, ejnye! Ez más szóval azt jelenti, hogy megint ivott! Maga bizonyára látta őt, Alekszejcs Jurij. Megint tele volt.

Romasov zavarodottan pislogott a szemhéjaival.

— Nem, nem vettem észre semmit. Igaz, hogy iszik...

— Az ön Nazanszkija — kész útálat! — mondotta Surocska bősziűt, elfojtott mély hangon. — Ha tőlem függne, lelőném az olyan embereket, mint a veszett kutyát. Az olyan tiszt szégyene ezredének, csúfság!

Nikolajev, ki époly sokat és oly mohón evett, mint ahogyan a tudományokkal foglalkozott, mindjárt a vacsora után ásitani kezdett s végre nyíltan kimondotta:

— Tisztelt társaság, mit szólnának hozzá, ha most már lefeküdnénk? Ha „szundítánánk“ egyet, mint a régi jó regényekben szokták mondani.

— Kívánságát csak méltányosnak mondhatom, Jefimics Vladimir, — felet az indítványra Romasov, még pedig saját hite szerint gyors és behízeltő fesztelenséggel. S aközben, hogy felállt az asztal mellől, boszszusan gondolta magában: „Igen. Velem nem

teketóriáznak. Minek is jövők mégis mindig ide?”

Az a benyomása támadt, mintha Nikolajev a legnagyobb gyönyörűséggel üzné el házá-tól. Mindamellett szándékosan előbb bucsú-zott el tőle, mint Surocskától és elragadtatva gondolt arra, hogy most mindjárt, ebben a pillanatban érezni fogja az édes női kéz erős, hízelt szorítását. Mindig arra gondolt, vala-hányszor elment. S mikor elkövetkezett az a pillanat, minden gondolata oly igen nagyon időzött csakis annál az elragadó kézsorítás-nál, hogy nem hallotta, mikor Surocska így szólt hozzá:

— Hallja, vigyázzon, ne feledkezzék meg rólunk; hiszen mindig örülünk magának. Ahelyett, hogy a Nazanszkijával innék, üldö-géljen inkább nálunk. Csak jegyezze meg magának: Mi nem csinálunk magával semmi teketóriát.

Romasov már csak az utcán hallotta és ér-tette meg ezeket a szavakat.

— Hát igaz, nem sokat teketóriáznak ve-lem, — suttogta a bántódottság keserűségé-vel, amire mindig nagy hajlamot éreznek magukban az ő korabeli fiatalok.

V.

Romasov kilépett a küszöbre. Az éjszaka még sűrűbbnek, még feketébbnek, még melegebbnek látszott. A hadnagy tapogatódzva ment végig a kerítés mellett, erősen megfógódzott benne és várta, hogy a szeme majd megszokja a sötétséget. Ebben a pillanatban hirtelen kinyílt Nikolajevék konyhájának ajtaja s egy szempillantásig homályos, sárga fénysávot vetett a sötétségbe. Valaki belelöttyant lábával a sárba és Romasov hallotta Istvánnak, Nikolajevék legényének haragos, mély hangját:

— Ez is csak itt ténfereg mindennap. A fene tudja, minek jön!...

Egy másik katonahang pedig, melyet a hadnagy nem ismert, tunya ásítással, egykedvűen felelt:

— Hát ez is csak olyan dolog, cimborám... még szerencséje, hogy... De most már megyek, adj' Isten, Pista.

— Adj' Isten, Baulin, gyere el megint nem-sokára.

Romasov úgy állt ott a kerítés mellett, mintha gyökeret vert volna lába. Bár sötét volt, elpirult szégyenletében; a verejték egy-

szerre ellepte egész testét s úgy érezte, mintha ezer tűvel szurkálnák lábát, derekát. „Persze, még a tisztiszolgák is mulatnak rajta” — gondolta kétségbeesetten. És csakhamar eszébe jutott az egész mai est és különböző szavakban, a beszéd hangjában, azokban a pillantásokban, melyeket házigazdái váltottak egymással, egyszerre sok oly apró vonást fedezett fel, amelyeket mindaddig nem vett észre s amelyek, mint most hitte, világos bizonyítékai voltak annak a semmibevevésnek, gúnynak s izgatott türelmetlenségnek, melybe az unalmas vendég jelenléte miatt estek azok ketten.

— Ily szégyen! Ily szégyen! — suttozta a hadnagy, anélkül, hogy elmozdult volna helyéből. — Hát annyira jutottál, hogy alig tűrnek, mikor odamégy... Nem, elég volt. Most már tudom, hogy elég volt!

Nikolajevék szalonjában kialudt a világosság. „Most már a hálósobában vannak”, — gondolta Romasov és szokatlanul élénken képzelete el, hogy Nikolajevék most lefeküsznek, a házastársak egykedvűségével és feszélyezetlenségével levetkőznek egymás előtt s róla beszélnek. Nikolajevné alsószoknyában a tükör előtt ül és kifésüli a haját éjszakára. Jefimics Vladimir alsónadrágra vetkezve, az

ágy szélén ül s a cipőjét veti le és az erőlködéstől kipirulva, mérgesen és álmosan így szól: „Tudod, Surocska, a te Romasovod már megint eléggé úntatott. Csodálom, hogy olyan jóban vagy vele.“

De Surocska, ki sem véve szájából a hajtút és hátra sem fordulva, csak úgy a tükörből, elégedetlen hangon így felelt: „Egyáltalában nem is az én ismerősöm, hanem a tied!...“

Öt perc is elmúlt még, míg Romasov, kínos és keserű gondolataitól gyötörve, elhatározta, hogy tovább megy. A Nikolajevék háza előtt levő egész hosszú kerítés mentén lopva ment végig s óvatosan húzta ki lábát a töcsából, mintha félt volna, hogy meghallják és valami rosszon érik. Hazamenni nem akart. Már az is bántotta és kellemetlenül érintette, mikor keskeny, hosszú, egyablakos szobájára és berendezésének az útalatig megúnt tárgyaira gondolt. „No hát most azért is elmegyek Nazanszkijhoz,“ — határozta el hirtelen és elhatározásában a jóleső bosszú egy nemét érezte. — „Reámpirított, hogy barátkozom Nazanszkijjal; no hát csak azért is! Épen azért!...“

Fölvetette szemét az égre, erősen melléhez szorította öklét és hévvel mondotta magában: „Esküszöm, esküszöm, hogy utoljára mentem

hozzájuk. Nem tűröm többé ezt a megaláztatást. Esküszöm!”

És szokása szerint mindjárt hozzátette még:

“Kifejezésteljes fekete szemében határozottság és megvetés fénylett!”

Bár egyáltalában nem is fekete, hanem egészen közönséges zöldszerű sárgás szivárványu szeme volt.

Nazanszkij a bajtársánál, Szegrst hadnagynál lakott bérben. Ez a Szegrst valószínűleg a legöregebb hadnagy volt az egész orosz hadseregben, bár kifogástalan magaviseletű katonára volt és részt vett a török hadjáratban. Valami megmagyarázhatatlan balvégzet következtében nem léptették elő. Özvegy ember volt, négy kicsiny gyermekét kellett nevelnie, de azért elvergődött valahogy a negyvennyolc rubeles gázsijával. Nagy lakást tartott, szobákat adott bérbe nőtlen tiszteknek; egész ellátásra is fogadott fel lakókat, tyúkot, pulykát tenyésztett s tudta a módját, hogyan kell olesón és jókor szerezni be a tüzelőt. Gyermekait maga fürösztötte egy kis sütőteknőben, gyógyította őket házipatikájából, dolmánykákat, nadrágoeskákat, ingecskéket varrt nekik a varrógépen. Mint akárhány nőtlen tiszt, szívesen foglalkozott női kézimunkával már házassága előtt is; most a ke-

serveres szükség kényszerítette reá. A gonosz nyelvek azt mondták, hogy titokban eladóra is küldözgeti valahová a kézimunkáit.

De ezek az apró háztartási fortélyok és fogások vajmi keveset lendítettek Szegrst során. A baromfi egyre pusztult a sok betegségben; a szobák üresen álltak; a kosztosok szidták a főztét és nem fizettek. És az emberek minden évben négyszer elmaradhatatlanul láthatták, hogy a hosszú, sovány, szakállas Szegrst nyakába veszi a várost és kétségbeesetten pénzt akar felhajtani; a palacsintaformájú sipkájának ellenzője ferdére esúszott a fején és széles, már a háború előtt készült Nikoláj-köponyege lötyögött a testén, vagy szárnyak módjára röpködött a válla körül.

Most világosság volt a szobájában és Romasov, az ablakhoz lépve, megpillantotta Szegrstet magát. Ott ült egy kerek asztalnál, a függőlámpa alatt, mélyen lehajtotta kopasz fejét s elmosódott, ráncos, bátortalan arcát, és vörös papírra fércelt gyolcsbetétet hímzett, valószínűleg egy kisorosz ing mellére. Romasov megzörgette az ablakot. Szegrst megriadt, félretette a munkáját és az ablakhoz lépett.

— Én vagyok, Ivanics Ádám. Nyissa ki egy pillanatra, — mondotta Romasov.

Szegrst felkapaszkodott az ablakdeszkára s kidugta a tolóablakon kopasz homlokát és féloldalán megkeshedt szakálát.

— Maga az, Romasov hadnagy? Mi baj?

— Itthon van Nazanszkij?

— Itthon, itthon. Hova menjen? Oh Istenem... — Szegrst szakála reszketett a tolóablakban — a maga Nazanszkija szépen falnak vitt engem. Két hónapja adom már neki a kosztot s ő mindig csak ígéreti a fizetséget. Mikor beköltözött, nagyon kértem, hogy félreértések elkerülése végett...

— Igen, igen, igen... csakugyan... úgy van... — vágott a szavába Romasov szórakozottan. — De mondja meg, hogy van? Beszélhetek-e vele?

— Azt hiszem, igen... fel s alá szokott járkálni a szobában. — Szegrst egy pillanatig figyelt. — Épen most is járkál. Tudja, világosan és félre nem érthető módon megmondtam neki: Félreértések elkerülése végett allapodjunk meg abban, hogy a fizetség...

— Bocsásson meg, Ivanics Ádám, nekem azonnal... — vágott a szavába Romasov — ha megengedi, majd eljövök máskor. Most sietős a dolgom...

Tovább ment és befordult a sarkon. A kis kert mélyéből kivilágított Nazanszkij lám-

pája. Egy ablak tárva-nyitva állt. Nazanszkij kabát nélkül, ingújjban, a gallérja felgombolva, gyors léptekkel járt fel s alá a szobában; fehér alakja és aranyfürtös feje majd az ablak világosságában fénylett, majd megeltűnt a fal mögött. Romasov felmászott a kerítésre és megszólította.

— Ki van itt? — kérdezte Nazanszkij nyugodtan, mintha várta volna a szolítást és kihajolt az ablakon. Oh! Maga az, Alekszejics Georgij? Várjon! Az ajtón messze és sötét az út. Jőjjön be az ablakon. Adja ide a kezét.

Nazanszkij szobája még szegényesebb volt, mint Romasové. Az ablak mellett levő falnál keskeny, alacsony, roskatag ágy állt, oly sovány, mintha a vasrúdjain nem volna más, mint az az egy rózsaszínű pikétakaró; a másik fal mellett egyszerűen mázolt asztal és két mázolatlan kecskelábú szék. A szoba egyik sarkában, közvetlenül a fal mellett, egy keskeny fali deszkaszekrényke függött, olyan forma, mint egy szentségtartó szekrénye. Az ágy lábánál egy vörös bőr útiláda, mely teli-desteli volt raggatva vasúti szállítócédulákkal. E tárgyakon és az asztalon álló lámpán kívül nem volt a szobában épenséggel semmi.

— Jó napot, barátom, — mondotta Nazanszkij; erősen megszorította és megrázta Ro-

masov kezét s egyenesen a szemébe nézett merengő szép kék szemével. — Üljön le ide az ágyra. Hallotta már, hogy beteget jelentettem?

— Hallottam. Nikolajev említette az imént.

Romasovnak ismét eszébe jutott Nikolajevék legényének szörnyű szava s az arca fájdalmasan eltorzult.

— Ah! Nikolajevéknál volt? — kérdezte Nazanszkij hirtelen felélénkülve és szem-mellátható érdeklődéssel. — Sűrűn jár hozzájuk?

Az óvatosság bizonytalan, ösztönszerű érzése, melyet a kérdés szokatlan hangja idézett elő, arra készítette Romasovot, hogy hazudjék. Hanyagul felelte:

— Nem, egyáltalán nem sűrűn, csak történetesen voltam ott.

Nazanszkij még mindig fel s alá járva a szobában, a faliszekrény előtt megállt s kinyitotta ajtaját. A szekrényben egy üveg vutki állt s mellette, egyforma karikákra szelve, egy alma. Vendégének háttal fordulva, gyorsan töltött magának egy poharra valót és felhajtotta. Romasov látta, hogy a háta hogyan remeg görcsösen a vékony gyolcsinge alatt.

— Velem tart? — mutatott Nazanszkij a

szekrényre. — Nem valami kövér falat, de ha akarja, süthetünk tojáslepényt.

— Köszönöm. Majd később.

Nazanszkij, kezét a nadrágja zsebébe dugva, tovább járt fel s alá a szobában. Néhány lépés után megszólalt, mintha egy félbeszakadt beszélgetést folytatna tovább:

— Igen. Mindig így gondolkozom. És higgye el, Romasov, boldog vagyok. Az ezrednél holnap mindenki azt mondja majd, hogy részeg vagyok. Hát lehet, hogy igazuk is van, de még sem egészen. Most boldog vagyok, de egyáltalán nem vagyok beteg és nem szenvedek. Rendszerint el van nyomva értelmem és akaratom. Olyankor egygyéolvadok az éhes gyáva tömeggel és balga, magammal békétlen, nagyon okos és fontolgató vagyok. Például gyűlölöm a katonáskodást, de azért magam is katona vagyok. Miért? Az ördög tudja, miért! Egyszerűen azért, mert kicsinykoromtól fogva mindig azt papolták nekem s most megint azt erősíti mindenki, hogy a fődolog az életben — szolgálni, jóllakni és jó ruházkodni. A filozófia, — úgy mondják az emberek — képtelenség, annak való, kire jó örökséget hagyott anyuskája... Erre én aztán oly dolgokat művelek, melyekre egyáltalán nem hajt szívem; életem miatt való állati

félelemből oly parancsokat hajtok végre, melyeket hol kegyetlennek, hol meg esztelennek tartok. Létem végig egyforma, mint a léckerítés. És szürke, mint a hadiposztó. Nem merek szerelemről, az emberek egyenlő voltáról és boldogságáról, költészetről és Istentől elmélkedni. Az emberek kacagnak: Ha-ha-ha; hiszen mindez filozófia!... Hogyan gondolkozhasnék egy császári gyalogostiszti magasabbrendű dolgokról!? Kacagtató, eszeveszett és meg nem engedett dolog az! Ez a filozófia — vigye el az ördög — merő képtelenség, henye és ostoba fecsegés!

Nazanszkij megint odalépett a faliszekrényhez, ivott, és gondosan bezárta ajtaját. Romasov lomhán, szinte öntudatlanul felállt és hasonlóképen cselekedett.

— Mire gondolt, Nilics Vaszili, mielőtt idejöttem? — kérdezte és kiült a nyitott ablakba, úgy hogy a két lábát és hátát az ablakrámának támasztotta. Innen, a világos szobából, az éjszaka még sötétebbnek, még titokteljesebbnek látszott.

— És most elkövetkezik számomra az az idő, melyet azok oly kegyetlen névvel illetnek, — folytatta Nazanszkij, nem is hallgatva rá. — Szabadságom ideje az, Romasov, szellemem, akaratom és értelmem szabadságá-

nak ideje. Meglehet, hogy sajátyszerű, de a legintenzívebb, mély, csodálatos lelki életet fogok élni. Mily öröm ilyenkor a nőkről álmodni! — kiáltotta s a szoba legtávolabb eső sarkáig ment, aztán nagy, meggyőző taglejtéssel az ellenkező sarok felé fordult. — Gyakran gondolok szende, tiszta, szép asszonyokra, csillogó könnyeikre és elragadó kacajukra, gyakran gondolok ifjú, szemérmes anyákra, ártatlan, büszke, fehérlelkű leányokra, kik tudnak mindent és nem félnek semmitől. Bizonyára vannak ily nők, Romasov, de mi ketten nem fogjuk meglátni őket sohasem. Ön talán még meglátja őket, de én — soha.

Ott állt most Romasov előtt és egyenesen a szemébe nézett; de szemének ábrándos kifejezéséből és az ajka körül játszadozó meghatározhatatlan mosolyból észre lehetett venni, hogy nem látja azt, akihez beszél. Nazanszkij arca még soha, legjózanabb pillanataiban sem tűnt fel Romasov szemében oly szépnek és érdekesnek. Aranyhaja tömött, dús fürtökben hullott magas, tiszta homlokába; tömött, négyszögletű, kis szőke szakála egyenletes hullámokban vette körül arcát, mintha vassal sütötték volna ki s egész hatalmas, szép feje és előkelően formált, fő-

detlen nyaka olyan volt, mint ama görög hősök vagy bölcsek egyikéé, kiknek remek mellszobraiit Romasov látta valahol metszettek ábrázolatában. Tiszta, csak alig észrevehetően nedves szemei élénken, értelmesen és szelíden nézték a világot. A szabályszerű, szép arcnak még a színe is meglepő volt finom, rózsás árnyalatával és csak nagyon gyakorlott szem fedezhette volna fel ebben a látszólagos üdeségben — mellyel ittott már a vonásoknak bizonyos puffadtsága párosult — a vér alkoholikus gyúladtságának hatását.

— Szerelem! Férfi szerelme! Mily örvénye a titokzatnak! Mily élv s mily kegyetlen, édes szenvedés! — kiáltotta Nazanszkij hirtelen, elragadtatással. Izgatottan markolt a hajába, aztán ismét a szoba sarkához tartott, de odaérve, megállt s arccal Romasov felé fordult. — Szerelem!... Ki érti meg? Piszkos operettek, szemérmetlen képek, orcátlan tréfák, undok versek tárgyává tették. Ezt mi tisztek tettük. Tegnap itt járt nálam Diez. Épen ott ült, ahol most maga. Az aranykeretű csiptetőjével játszadozott és a nőkről beszélt. Romasov, kedves barátom — ha az állatok, például a kutyák megértenék az emberi beszédet s egyikök tegnap hallotta volna, mit be-

szélt Diez — Istenemre mondom, kifutott volna a szobából szégyenletében. Tudja, hogy Diez jó ember, és minden ember jó, Romasov — rossz ember nincs is. De hát ő szégyel más-kép beszélni az asszonyokról, szégyel, mert fél, hogy akkor nem tartják cinikusnak, fesslett embernek, szoknyavadásznak. Emögött egy általános csalás, hamis férfiaság, a nőt megvető hivalkodás húzza meg magát. S mindez azért, mert a többség a szerelemben, a nő bírásában, tudja: végleges bírásban, durván állatias, önző, titokszerűen alantás, erkölcstelen. Szégyenletes valamit... az ördögbe, ki sem tudom fejezni, mi mindent lát. Ez az oka, hogy a többségnél a bírást hidegség, idegenkedés, ellenséges érzés követi nyomon. Az emberek ezért választották ki a szerelemnek az éjszakát, mint a lopásnak, a gyilkosságnak... A természet e dologban, kedves barátom, cselt vetett az embereknek — csalétekkal és törökkel.

— Igaz, — helyeselte Romasov halkán és szomorúan.

— Nem, nem igaz. — kiáltotta Nazanszkij hangosan. — Én mondom, hogy nem igaz. A természet itt is, mint mindenben, lángeszűen járt el. Ez aztán az oka, hogy Diez hadnagynál a szerelmet undor és túlteltség

követi, egy Dante számára pedig elragadó bűbáj, tavasz évadja a szerelem! Nem, nem, maga nem hiszi: a szerelemről én most a legnyíltabb, testi értelemben beszélek. De a szerelem a kiválasztottak örökrésze. Ime egy példa: Minden embernek van zenei hallása, de millióknak csak olyan, mint a csukának, vagy Vasszilcsenkó vezérkari századosnak s e milliók közül csak egyből válik — Beethoven. Így van az mindenben. A költészetben, a művészetben, a bölcsességben... És hallgassa meg, amit mondok: A szerelemnek is vannak oly magasságai, melyeket milliók közül csak kevesek érhetnek fel.

Az ablakhoz lépett, homlokát Romasov mellett a fal szögletének támasztotta, megrengve nézett ki a tavaszi éjszaka meleg sötétségébe s reszkető, mély, áradozó hangon így szólt:

— Oh, mily kevésbé értjük meg finom, megfoghatatlan báját, mi durva, henye, rövidlátó emberek! Tudja-e, mily sokoldalú boldogság és mily igéző gyötrelem van a nem viszonzott, reménytelen szerelemben? Mikor még ifjú voltam, egy gondolat élt bennem: beleszeretni egy utólérhetetlen, egészen rendkívüli nőbe, tudja, olyanba, kivel sem a múltban, sem a jövőben semmim sem lehet

közös. Beléje szeretnem az egész életre, neki szentelnem minden gondolatomat! Mindegy volt nekem, mindegy: Kész voltam nap-számba állni, inasa, kocsisa lenni — álruhát öltetni, cselhez folyamodni, hogy láthassam, ha csak egyszer egy esztendőben, hogy csókolhassam a lába nyomát a lépesőn, hogy az életben csak egyszer — oh, mily örületes boldogság! — megérinthessem a ruhája szegélyét.

— S hogy az örültek házában halhasson meg, — mondotta Romasov sötéten.

— Oh, kedvesem, hát nem mindegy az? — felelte Nazanszkij hévvel s megint fel s alá futkosott a szobában. — Meglehet — ki tudhatja? — hogy az ember akkor egy boldog meseországban él. Mit bánom én: *Maga* ezen a csodás, valószínűtlen szerelmen vesztí esztét; Diez hadnagy pedig paralysis progressiva és rút betegségek következtében. Melyik a jobbik eset? Képzeld csak, mily boldogság: egész éjszaka az útca túlsó oldalán a sötétben állni és nézni az imádott nő alakát. Most világot gyűjtanak belül; a függönyön megmozdul egy árny: nem ő az? Mit tesz? Mire gondol? A világosság kialszik, aludjál nyugodtan, én öröömöm, aludjál, szerelmem!... A nap végéhez ér — győzelem!

Napokon, hónapokon, éveken át felhasználni minden leleményt s megfeszíteni minden erőt, míg végre eljön a nagy, az észbontó elragadtatás: kezében tartasz egy zsebkendőt, egy konfekt-papírkát, egy elejtett színlapot, mely az ő kezéből származik. Ő nem tud rólad semmit, soha híredet sem hallja, pillantása elsiklik melletted, anélkül, hogy észrevenne téged. Te pedig ott vagy, mellette, mindig azon a ponton, hogy feláldozzad érte — nem, miért érte? — a szeszélyeiért, a férjéért, a kedveséért, az ölbeli kutyájáért — az életedet, a becsületedet, mindent, amit az ember áldozatul hozhat. Az ily örömöket, Romasov, a szép férfiak és hódítók nem ismerik!

— Oh, mily igaz! Mily szép mindaz, amit mond! — kiáltotta Romasov izgatottan. Már jó ideje leszállt az ablakdeszkáról s ő is fel s alá járt a hosszú, keskeny szobában, mint Nazanszkij s minden pillanatban összeütközött vele és megállt. — Mily gondolatok járnak az ön fejében! Beszélni fogok önnek magamról. Valamikor... szerelmes voltam egy nőbe. Nem itt, hanem még Moszkvában... Amolyan... ficsúr voltam. De ő nem tudott az egésztől semmit. Bámulatos gyönyörűségemet leltem abban, hogy mellette ültem és ha dolgozott, kezembe vettem a fonalat és

gyöngén magam felé húztam. Ennyi volt az egész. Ő nem vett észre, egyáltalában nem vett észre semmit; én pedig szédültem boldogságomban.

— Igen, igen, értem, — intett Nazanszkij vidám, biztató mosollyal. — Megérttem önt. Olyan volt, mit a vezetékek, mint az elektromos áram? Úgy-e, olyan? A finom, szelid érintkezés egy neme? Oh, kedvesem, szép az élet...

Nazanszkij, gondolataitól megilletve, hallgatott s könny csillogott a kék szemében. Romanovot is bizonytalan, lágy fájdalom és szinte hiszterikus megilletődés szállta meg. Ez érzelmek egyformán vonatkoztak Nazanszkijra és sajátmagára.

— Csodálom magát, Nilics Vaszili, — mondotta s megragadta és megszorította Nazanszkijnak mind a két kezét. — Maga oly tehetséges, finomlelkű, nagyszabású ember és lám... tönkreteszi magát, mintha csak azt akarná. Nem, nem, a világért sem akarok ostoba morált prédikálni magának... Magam is ugyanabban a helyzetben vagyok... De mi történt volna, ha találkozik az életben egy nővel, ki tudta volna megbeesülni önt és méltó lett volna önhöz! Oly sokat gondolkozom erről!...

Romasov megállt és hosszan kinézett a nyitott ablakon,

— Egy nővel... — mondotta Nazanszkij elmerengve és vontatottan. — Igen. Elmondom magának, — kiáltotta hirtelen, határozottan. — Életemben egyetlenegyszer találkoztam egy bámulatos, nem közönséges nővel. Egy leánnyal... De tudja, úgy voltam, mint Heine mondja: „A leány szeretetreméltó volt s a férfi szerette, de a férfi nem volt szeretetreméltó s a leány nem szerette.” Kiszeretett belőlem... ő sincs itt... A dolog már rég elmúlt. Hiszen tudja rólam, hogy előbb három évig szolgáltam, aztán négy évig tartalékban voltam, azután pedig, három évvel ezelőtt, visszatértem az ezredhez. Regény nem volt köztünk. Tíz, tizenöt találkozás, öt, vagy hat meghitt beszélgetés volt az egész. De gondolkozott-e valaha a múlt változhatatlan, ígéző hatalmáról? Az én egész gazdagságom épen ezekben az ártatlan kicsiségekben van. Még most is szeretem! Várjon, Romasov... Maga megérdemli. Felolvasom magának az egyetlen levelét, — az elsőt és utolsót, melyet egyáltalán kaptam tőle.

Leguggolt az útiládája mellé és minden sietség nélkül keresgélni kezdett a benne

levő írások közt. Aközben tovább beszélt:

— Talán sohasem szeretett mást, mint sajátmagát. A becsvágy örvénye, gonosz, büszke hatalom lakozik benne. És egyszersmind oly jó, nőies és végtelenül kedves. Mintha két lény volna benne: az egyik csupa száraz, önző értelem, — a másik csupa gyöngéd, szenvedélyes szív. Itt olvassa, Romasov. A többi fölösleges. — Nazanszkij eltakart néhány sort a levél elején. — Innen. Olvassa.

Romasovban mintha valami merőben szokatlan érzés támadt volna fel; az egész szoba imbolygott körülötte. A levél azzal a határozott, kifejezésteljes, finom vonásokkal volt írva, mely csak Petrovna Alekszandra kezétől származhatott, oly sajátos, szabálytalan és művészi volt az az írás. Romasov, ki gyakran kapott tőle ebédre vagy egy játszma visztre szóló meghívót, ezer közt is megismerte volna ezt az írást.

„...keserű és nehéz kimondani“, olvasta Nazanszkij keze alatt. „De ön maga követett el mindent, hogy ismeretségünk oly szomorú véget érjen. Semmit az életben nem szégyenlek úgy, mint a hazugságot, mely mindig gyávaságból és gyöngeségből ered; tehát nem fogom hazugsággal tartani. Szerettem magát és szeretem még most is s tudom,

hogy nem egyhamar és nem egykönnyen szabadulok ettől az érzelemtől. De végre mégis leküzdöm majd. Mi történék, ha másképp cselekedném? Volna bennem erő és önfeláldozás arra, hogy vezetője, ápolója és irgalmas nővére legyek az önállótlan, zül-
lött, erkölcsileg süllyedt embernek, de gyű-
lölöm a részvét és a mindig lealacsonyító
gyöngeség érzelmét, mely mindent megbö-
csát, és nem akarom, hogy ön keltse fel azt
bennem. Nem akarom, hogy a részvét kö-
nyöradományából, kutyához illő megjuhá-
szodásból éljen. De nem lehet más ember
önből, ha még oly értelmes, ha még oly szép
lelke van. Mondja meg őszintén, becsületsza-
vára, nem lehet? Oh, drága Nilics Vaszili,
ha mégis lehetne! Ha mégis! Hiszen egész
szívem, minden vágyam magához húz. Sze-
rettem! De maga volt az, akinek nem kellett-
tem. Az ember megváltoztathatja az egész
világot azért, akit szeret, én pedig csak oly
kevésre kértem. Nem teheti?”

„Isten önnel. Lélekben megcsókolom a
homlokát... Mint egy kedves halottat, mert
maga számomra meghalt. Tanácsolom, hogy
semmísítse meg ezt a levelet. Nem, mintha
félnék valamitől, hanem mert önnek ez a
levél a szomorúság és a gyötrő emlékek

örökös forrása lesz. Ismétlem még egyszer...”

— A többi nem érdekli, — mondotta Nazanszkij és kivette a levelet Romasov kezéből. — Ez a levél az egyetlen, melyet kaptam tőle.

— Mi történt aztán? — kérdezte Romasov s nehezen ejtette ki a szót.

— Azután? Aztán nem láttuk többé egymást. Ő... elköltözött valahová és, azt hiszem, férjhez ment... egy mérnökhöz. De az mellékes.

— És soha sem volt Petrovna Alekszandránál?

Romasov egészen suttogva mondotta a szavakat, de mindkét tiszt reszketett a szavak következtében és sokáig nem vehette le egymásról a szemét. E néhány pillanat alatt mintegy leomlott kettőjük között az emberi csel, képmutatás és kifürkészhetetlenség minden korlátja és szabadon olvastak egymás lelkében. Egyszerre megértettek száz dolgot, melyet addig magukban rejtegettek s egész mai beszélgetésük egyszerre különös, mély, szinte tragikus jelentőséget öltött.

— Hogyan? Ön is? — találta meg végre Nazanszkij halkán a szót s a szemében bamba

félelem látszott. De aztán mindjárt magához tért és göresös mosollyal kiáltotta: — Fúj, micsoda félreértés! Egészen eltértünk a tárgytól. Azt a levelet, amelyet mutattam, száz évvel ezelőtt írták, az az asszony pedig most messze, talán valahol a Kaukázusban lakik... Tehát, hol is hagytuk abban?

— Haza kell mennem, Nilics Vaszili. Későn van, — mondotta Romasov és felállt.

Nazanszkij nem tartóztatta. Nem váltak el hidegen vagy szárazan, hanem csak úgy, mintha szégyelték volna magukat egymás előtt. Romasov most még inkább meg volt győződve, hogy e levelet Surocska írta. Hazamenőben folyton arról a levélről gondolkozott s maga sem érthette meg, minő érzelmeket keltett az benne. Volt azokban féltékeny irigység Nazanszkijjal szemben — féltékenység a múlt, aztán valami diadalmaszkodó, gonosz részvét Nikolajev iránt, egyszersmind pedig új reménység is — bizonytalan, ködszerű, de édes és csábító remény. Mintha az a levél neki is egy titokszerű, láthatatlan fonalat adna a kezébe, mely a jövőbe vezérli.

A szél elült.

Az éjszaka mély csönddel volt teli és sötétsége bársonyosnak és melegnek látszott.

De a sohasem alvó levegőben, a láthatatlan fák nyugalmaiban, a föld illatában titokzatos, teremtmény élet érzett. Romasov csak ment, ment, nem látva az utat, s folyton úgy rémlett neki, mintha valami hatalmas, fenséges, nyájas fuvalom érné hűvös lehelettel arcát. S a lelke féltékeny bánattal merengett gyermekkorának egykor oly derült és visszajöhetlen tavaszán s csöndes, nem rosszféle irigységgel tiszta, szelíd múltján...

Hazaérve, újabb levelet talált Peterson Alekszandrovná Rajsztától. Együgyű, felengző stílusban írt valami alattomos csalásról, aztán arról, hogy ért mindent, és írt minden szörnyűségéről annak a boszúnak, melyre egy sebzett női szív képes.

„Tudom, hogy mit kell most tennem!” állt a levélben. „Ha nem halok meg sorvadásban az ön alávaló bánásmódja miatt, elhiheti, hogy kegyetlenül megfizetek önnek. Azt hiszi talán, hogy senki sem tudja, hol tölti az estéit? Esztelen, vak ember! A falaknak is van füle. Tudok minden lépéséről. De minden szépségével és mézesházú beszédével sem megy semmire, ha csak arra nem, hogy N. kikergeti a házból, mint egy kutyát. Nem tartozom azok

közé az asszonyok közé, akik megbocsátják a rajtuk elkövetett sértést.

A Kaukázusban születtem,
Jól forog a tűr kezemben!!

Azelőtt a maga, most senki

Rajszája.

U. i. Jöjjön el szombaton okvetlenül a reunióra. Meg kell értenünk egymást. Fentartom magának a harmadik négyest, de az most már nem jelent semmit.

P. R.

Ostobaság, alantasság, a vidéki élet minden fertője és gonosz embermegszólása áradt Romasov felé e rossz helyesírással írt, izetlen levélből. S ő maga úgy tűnt fel magának, mintha tetőtől-talpig letörölhetetlen szenny borítaná, mely a nemszeretett nővel majdnem félévig tartó viszonya következtében tapadt reá. A nap eseményeitől szétmorzsolva és lesújtva, lefeküdt ágyába s félig alya már, azokkal a szavakkal gondolt magára, melyeket Nazanszkijtől hallott az este: „Gondolatai szürkék voltak, mint a hadiposztó.“

Hamar elaludt és nehéz álomba merült. S mint az utóbbi időben szomorú események

után mindig, álmában kis gyermekként látta magát. És nem volt többé szenny, bánat, egyhangú élet. Testében bátor elszántság lakott, lelke derült és tiszta volt s öntudatlan örömben élt. S az egész világ derült és tiszta volt, és benne ragyogtak Moszkva ismert, kedves utcái abban a szép fényben, melyet az ember csak álmában láthat. De valahol, az újjongó világ legszélső határán, messze a szemhatár mögött, sötét, rosszindulatú folt maradt vissza: Ott volt a sziürke, szomorú kisváros a nehéz, unalmas katonai szolgálatával, legénységi iskoláival, kaszinóbeli tivornyáival, az alkalmatlan, kellemetlen szerelmi viszonyokkal, a szomorúsággal és a magánnyal. Az egész élet örömtől zengett és ragyogott, de az a sötét, ellenséges folt fekete kísértetként leelkedett titkon Romasovra és várt, míg reá kerül a sor. És magányában a kis Romasov — a tiszta, a gond nélkül való, az ártatlan — forró könnyhullatással siratta nálánál idősebb képmását, ki mintegy széteszlett és eltűnt a gonosz sötétségben.

Az éj közepén felébredt s észrevette, hogy vánkosa könnytől nedves. Nem tarthatta vissza magát azonnal s könnye még sokáig patakzott végig arcán meleg, nedves, gyors áradatban.

VI.

Egynéhány becsvágyó stréber kivételével a szolgálatot valamennyi tiszt reákényszerített, kellemetlen, boszantó robotnak tekintette, mely súlyos teherként nehezedik reá s amelyet nem szeret. A fiatalabb tisztek iskolásgyerek módja szerint későn mentek szolgálatba és feltűnés nélkül elpárologtak, mikor tudták, hogy nem csípi rajta őket. A századparancsnokok, jobbára népes családú emberek, kiknek otthoni viszonyaik fertőjében túlon túl elég gondot adtak hitvesüknek regényei, görnyedeztek a szörnyű szegénység s a módjukon felül való élet, valamint a túlságos kiadások és a nagy váltók terhe alatt. Adósságot adósságra halmoztak, kölesönt kértek az egyik helyen, hogy fizethessenek a másikon; sokan odáig jutottak, még pedig legtöbb esetben a feleségük biztatására, hogy pénzt vettek el az ezredpénztárból, vagy abból az összegből, mely a katonáknak járt önként végzett munkájukért; mások hónapokig, sőt évekig tartották vissza a katonák pénzesleveleit, amelyeket szabály szerint át

kellett volna adniok a címzettnek. Egyesek csak a kártya után éltek; voltak, akik hamisan játszottak — tudta is róluk mindenki, de elnézték nekik. Azonkívül pedig valamennyien túlságosan ittak: a kaszinóban ép úgy, mint kölcsönös látogatásaik alkalmával; mások, mint Szliva is, egymagukban ittak.

Ilyképen a tisztek nem is foglalkozhattak komolyan szolgálati kötelezettségeikkel. A század egész belső gépezetét többnyire az őrmester tartotta mozgásban; ő látott el minden írásbeli teendőt s a századparancsnokot észrevétlenül, de erősen ő tartotta gyakorlott, izmos kezében. Szolgálatba a század tisztjei époly kelletlenül mentek, mint alantasaik. A zászlóaljparancsnokok főképen tél idején jóformán semmit sem tettek.

De a nagy szemlék előtt az elsőtől az utolsóig mindenki ugyancsak megerőltette magát s kölcsönösen zaklatta egymást. Olyankor nem volt többé pihenés; számfölötti szolgálati órákkal és megfeszített s persze oktan energiával akarták behozni az időt, amit elvesztegettek. A katonák erejével nem vetettek számot; az embereket tökéletesen kiszípolyozták. A századparancsnokok kínozták és lehurrogták a fiatalabb tiszteket, akik

a maguk részéről istentelenül és ordináre módon káromkodtak; az altisztek, akik egészen belerekedtek a kiabálásba, kegyetlenül verték a legénységet. Egyébként nemcsak az altisztek vétkeztek ebben a tekintetben. Az ily napok megannyi kész gyötrelme volt mindenkinek s a vasárnapi üdülésről, no meg néhány órai alvásról úgy álmodott az egész ezred a parancsnoktól le az utolsó borostás, piszkos legényig, mint valami paradicsomi jótéteményről.

Ezen a tavaszon fokozott hévvel készültek a májusi díszszemlére. Megbízható forrásból köztudomásra jutott, hogy a szemlét a hadtestparancsnok tartja meg. Ez a tábornok igen nagy igényeket támasztott a legénységgel és a tisztekkel szemben s a karlista háborúról és az 1870-iki német-francia hadjáratról szóló munkái révén nagy tekintélynek örvendett. Még nagyobb hírnévre tett szert Szuworov velős stílusában írt napi-parancsaival. Az olyan alantasaival, kik hibát követtek el, ezzel a velős, nyers szarkazmussal végzett, melytől a tisztek jobban féltek, mint a fegyelmi büntetésektől. Ez volt az oka, hogy az egyes századoknál immár teljes két hete sürgő, lázas tevékenység folyt s a vasárnapokat türelmetlenül várták úgy

a fáradt tiszték, mint az elesigázott, megbutult katonák.

De Romasov számára kárbaveszett az édes üdülésnek ez a gyönyörűsége, a fogsága miatt. Nagyon korán kelt, aztán minden igyekezete ellenére sem alhatott el. Lomhán öltözködött fel, kedvetlenül itta meg teáját, sőt egyszer reáförmedt Hajnánra is, ki szokott jókedvével, vígan és esetlenül futkosott körülötte, mint egy vizslakölyök.

Romasov szürke, kigombolt litevkájában, fel s alá járt a kis szobában, megbotlott az ágy lábában és beleütötte könyökét a rozoga, poros állvány sarkába. Másfél esztendő óta most esett meg rajta e szerencsétlen, véletlen körülmény folytán, hogy egyedül maradt önmagával. Azelőtt nem tehetette a szolgálat, a zsúrra való meghívók, a kaszinóbeli estélyek, a kártya, a Petersonéknál való látogatások, a Nikolajevéknél töltött esték miatt. Néha, mikor nem volt semmi dolga, s gyötörte a tétlenség és az unalom, mintegy félve önmagától, elszaladt a klubba vagy ismerőseihez, vagy éppen csak az utcára, míg összetalálkozott valamelyik nőtlen bajtársával — s a dolognak mindig nagy ivás lett a vége. De most keservesen gondolt reá, hogy egy egész magányos nap vár reá, és sajátyszerű,

alkalmatlan és kelletlen gondolatok rajzoltak agyában.

A városban misére harangoztak. A belső ablakon át, melyet még nem távolítottak el, behallatszott Romasovhoz a kisharang elragadóan bánatos, csengő-bongó szava.

Közvetlenül az ablak előtt volt a kert, s az ablaktól jobbra, a kerti ajtón át, belátszott a fekete, piszkos utcának egy darabja s az utca innenső oldaláról egy kerítésrész. E kerítés mellett haladtak el lassan a járókelők, óvatosan kerülve ki az apró tócsák vizét. „Ezeknek még előttük van az egész nap“, gondolta magában Romasov és követte őket írgy pillantásaival, „azért is nem sietnek. Egy egész szabad tavaszi nap!“

És egyszerre elfogta az a türelmetlen, szenvedélyes kívánság, hogy bár mindjárt felöltözhetnék és kimehetne a szobából. Oly erővel ragadta meg ez a vágy, hogy majdnem sírva fakadt. Nem a kaszinóba kíváncszott, mint máskor, hanem csak az utcára, a friss levegőre. Eddig szinte nem ismerte a szabadság értékét s most maga is csodálta, mennyi boldogságot rejt magában az az egyszerű lehetőség, hogy az ember oda mehet, ahova akar, anélkül, hogy arra gondolna, mi következik azután. Ez a lehetőség egy-

szerre nagy ünnepnapként tűnt fel a belső valójában.

S ugyanakkor eszébe jutott, hogy kicsiny gyermek korában, még mielőtt iskolába küldötték volna, azzal szokta megbüntetni anyja, hogy lábánál fogva vékony cérnaszállal az ágyhoz kötötte, ő maga pedig elment hazulról. S a kis Romasov órákhosszáig ült ott engedelmesen. Egész nap egy pillanatig sem gondolt arra, hogy elmenjen hazulról, amihez az kellett volna, hogy leereszkedjék az ereszcsonatornán az emeletről; máskor nem egy ízben szökött meg ezen az úton és szaladt a katonabanda után Moszkva túlsó végéig, vagy hozzácsatlakozott egy gyászkisérethez; befőttet, cigarettát lopott anyjától a magánál nagyobb pajtások számára, de a cérnaszál, — az a cérnaszál sajátyszerű, hipnotizáló hatást tett rá. Félt, erősebben meghúzni is, hogy valamiképen el ne szakadjon. Nem büntetéstől való félelem volt az, bizonyára lelkiismeretesség és megbánás sem volt, csak épen hipnózis volt.

„Most pedig itt ülök, mint egy diák, mint egy kis fiú, kinek megkötötték a lábát,“ — gondolta Romasov, s fel és alá ténfergett a szobában. — Az ajtó nyitva van. Mehetek, ahová akarok, tehetem, amit akarok, beszél-

hetek, kacaghatok — s mégis itt ülök a cérnaszál végén. Én vagyok az, aki itt ül, én, én.“

Az ajtó nagy robajjal kinyílt és Hajnán betoppant a szobába. Egyik lábáról a másikra billent s úgy mozgatta a vállát, mintha táncolna. S közben így kiáltott:

— Hadnagy úr, a kaszinószolga nem ad cigarettát. Azt mondja, Szkrjabin hadnagy nem engedte meg, hogy hitelbe adjon neked.

— Ördög vigye! — szaladt ki Romasov száján. — No, eredj már, eredj... Hogyan maradjak én itt cigaretta nélkül... No de mindegy, elmehetsz, Hajnán!

„Mire is gondoltam csak az imént?“ — kérdezte magában Romasov, mikor magára maradt. Elvesztette gondolatainak fonalát, s minthogy nem szokott következetesen gondolkozni, nem találta meg mindjárt. „Mire is gondoltam? Valami fontos és szükséges dologra... Hopp, vissza kell térnem... fogásban ülök... az utcán járnak-kelnek az emberek... mikor kicsiny voltam, anyám az ágyhoz kötött... engem... igen, igen... no, most tovább...“

„Itt ülök a szobában. Ajtaja nincs bezárva. Ki akarok menni, de nem merek. Miért nem merek? Bűnt követtem el? Lop-

tam? Gyilkoltam? Nem! Egy másik, nekem közömbös emberrel beszélve, nem csaptam össze a bokámat s még mondtam is valamit. Össze kellett volna ütni a bokámat? Miért? Csakugyan fontos az? Csakugyan — az a földolog az életben? Elmúlik húsz-harminc év, egy pillanat ahhoz az időhöz képest, mely elmúlt létemig és el fog múlni utána. Egy pillanat! Énem kialszik, mint a lámpás, melynek lángját lecsavarták; de a lámpát megint meggyújtják s újra meg újra meggyújtják ismét; de az én valóm nincs többé. És nincs többé sem ez a szoba, sem az ég, sem az ezred, sem katonaság, sem csillagok, sem földgolyó, sem lábam és kezem... Épen csak azért, mert az énem nincs többé...”

Romasov annyira elmerült gondolataiba, hogy észre sem vette, mikor Hajnán halkán a háta mögé lép és hirtelen előrenyújtja karját a válla fölé. Romasov megrázkódott s halkán felkiáltott ijedtében.

— Az ördögbe, mit akarsz!...

Hajnán egy barna csomagocskát tett le az asztalra.

— Nesze! — mondotta bizalmasan és nyájasan, s Romanov érezte, hogy vígan mosolyog a háta mögött. — Ne cigaretta. Gyűjts rá!

Romasov a kis csomagra pillantott. Az volt reányomtatva, hogy: „Trubaes“ cigaretta, 20 darab ára 3 kopek.

— Mi ez? Minek? — kérdezte ámulatlan. — Honnan vetted?

— Tudom, hogy szeretsz cigarettázni. Az én pénzemem vettem. Gyűjts rá, kérlek, gyűjts rá. Sebaj, neked adom.

Hajnán zavarodottan vágatott ki hanyatt-homlok a szobából és mennydörgő robajjal esapta be maga után az ajtót. A hadnagy reágyújtott egy cigarettára. A szobában pecsétviasz és égett toll szaga terjedt el.

„Oh, te kedves fiú!“ — gondolta magában Romasov megilletődve. — „Én megtámadom, reáförmedek, kényszerítem, hogy este ne csak a csizmámat, hanem a harisnyámat és a nadrágomat is húzza le. Ő pedig cigarettát vesz nekem a nyomorúságos utolsó garasain. „Gyűjts rá, kérlek!“ „Minek?“...“ Ismét felállt, hátravetette kezét és fel s alá járt a szobában.

„Száz legény van a századunkban. Mind-egyikük ember, aki gondolkozik, érez, van különálló jelleme, vannak élettapasztalásai, rokonszenvei, ellenszenvei. Vajjon, tudok-e róluk valamit? Nem, nem ismerek belőlük mást, mint az arcuk vonásait. A jobbszár-

nyon kezdve, ott vannak: Szoltisz, Rjabo-csatka, Vedenjееv, Jegorov, Jascsisin . . . megannyi szürke, egyforma arc. Mit tettem arra nézve, hogy lelkemmel behatoljak a lelkökbe, saját valómmal az idegen valóba?.. Semmit.“

Romasov ledőlt az ágyra és tovább fűzte gyötrő gondolatait.

— Fegyenc, fegyenc! — szólalt meg egy vidám női hang az ablak alatt.

Romasov felszökött és az ablakhoz rohant. Surocska állt odakünn. Kezével védte szemét a világosságtól, közvetlenül az ablakhoz támasztotta kacagó, üde arcát és diadalmas hangon mondotta:

— Adjanak valamit a szegény rabnak!...

Romasov meg akarta fogni az ablak kilincset, de eszébe jutott, hogy még nem vették le a belső ablakot. Ekkor, a vidám elszántság hirtelen támadó rohamában, teljes erejéből maga felé rántotta az ablakráját. Az engedett az erőszaknak, recsegve-ropogva levált s a mész és száraz vakolatdarabok tömegét zúdította Romasov fejére. Édes és finom virágillattal teli hűs levegő áradt be hirtelen az ablakon.

„No tessék! Így kell megtörni a szabadulás

útját!“ — kiáltotta egy kacagó, ujjongó hang Romasov lelkében.

— Romocska! Megbolondult? Mit csinál?

Az pedig megragadta az ablakon benyújtott barnakeztyűs kicsiny kezét és vakmerően megcsókolta előbb fenn, aztán lenn a csuklójánál, a gombok fölött levő kis kerek nyíláson. Azelőtt a világért sem merte volna megtenni; de Surocska — mintegy öntudatlanul engedve a férfiúban hirtelen támadt elragadtatás gerjedelmének — nem védekezett csókjai ellen, hanem csak kacagva, ámul-tan és elfogódva nézett reá.

— Petrovna Alexandra, édes! Hogyan köszönjem meg ezt magának!

— Mi baja, Romocska? Miért örül oly nagyon? — mondotta az kacagva, de még mindig nem véve le kíváncsi szemét Romasovról. — A szeme fénylik. Várjon csak, hoztam cipót, mint a raboknak szokás. Nagyszerű, édes almáslepényünk volt ma... Pista jön már kosárral.

Romasov csillogó, szerelmes szemmel nézett reá s nem bocsátotta el kezét — Surocska megint nem ellenkezett — és sebesen mondotta:

— Oh, ha tudná, miről gondolkoztam ma

egész reggel... Ha tudná! De arról majd később...

— Igen, később... Itt jön az uram és parancsolóm... Engedje el a kezem. Mily különös maga ma, Alekszejics Jurij. Még egészen meg is szépült!

Nikolajev az ablakhoz lépett. Zord arcot vágott és nem nagyon szeretetreméltóan köszöntötte Romasovot.

— Eredj, Surocska, eredj, — mondotta a feleségének. — A jó Isten tudja, mi ez. Igazán, megbolondultatok mind a ketten. Szépdolog lenne belőle, ha megtudná az ezredparancsnok. Hiszen fogságban ül. Isten áldja, Romasov. Nézzen el majd hozzánk.

— Igen, jöjjön el, Alekszejics Jurij, — mondotta Surocska is. — Elindult az ablaktól, de mindjárt visszafordult és gyorsan suttogó hangon mondotta:

— Hallja-e, Romocska, nem, ne feledkezék meg rólunk. Maga az egyetlen, akivel barátkozom — igen, maga. Hallotta? Csak ne merje többé ily nagyra mereszteni a szemét. Mert akkor nem akarom látni. Kérem, Romocska, ne hitessen el magával semmit. Maga egyáltalán nem is férfi.

VII.

Félnégykor megjelent Romasovnál Fedorovszki hadnagy ezredsegédtiszt. Magas, hideg szemű és vállig pödört bajszú, az ezred hölgyeinek kijelentése szerint, mutatós fiatalember volt. Fölösleges módon udvarias, de a fiatalabb tisztekkel szemben szigorúan hivatalos viselkedésű férfiú volt; nem barátkozott senkivel és túlságosan nagy véleménynyel volt saját szolgálati helyzetéről. A századparancsnokok nagyon kedvesek voltak hozzá.

Belépve a szobába, gyors pillantást vetett körül Romasov egész nyomorúságos berendezésén. A hadnagy, ki épen az ágyán hevert, gyorsan felugrott s elpirulva kezdette hamarosan begombolni a litevkáját.

— Az ezredparancsnok megbízásából jöttem önhöz, — mondotta Fedorovszki száraz hangon. — Öltözzék fel, kérem, és jöjjön velem.

— Engedelmet... Mindjárt jövök... Községes ruhában? Bocsanat, egy kissé kényelembe vetettem magam.

— Kérem, ne feszélyeztesse magát. Díszkabátban. Engedelmével, kissé leülök.

— Oh, bocsánat. Én kérem. Szolgálhatok egy kis teával? — kérdezte Romasov gyorsan.

— Köszönöm, nem kérek. Siessen, ha lehet.

Leült egy székre, anélkül, hogy levetette volna köpönyegét és keztyűjét, s míg Romasov izgatottan s ingének nem épen kifogástalan tisztasága miatt megzavarodva és elfogódva öltözködött, úgy ült ott az egész idő alatt feszesen és mozdulatlanul, kővé meredt arccal, s a kard markolatára támasztva kezét.

— Nem tudja, miért hívnak?

A segédtiszt vállát vontá.

— Furesa kérdés. Honnan tudjam? Ön bizonyára jobban tudja, mint én... Készen van? Ajánlom, hogy a kardkötőt a vállzsinór alá, ne pedig föléje erősítse. Tudhatja, hogy az ezredparancsnok sokat ad az efélére. Úgy. Most pedig jöjjön.

A kapu előtt egy nagy batár állt, két nagy, jól táplált ezredlő volt eléje fogva. A tisztek beszálltak s a kocsi tüstént elindult. Romasov igyekezett udvariasságból minél jobban meghúzódní, hogy ne legyen alkalmatlan a segédtisztnek, de az nem igen vette tudomásul ezt a figyelmességet. Útközben találkoztak Vetkinnel. Köszönt a segédtisztnek, de a

háta mögött mindjárt egy le nem írható, tréfás taglejtéssel intett Romasovnak, mint-ha azt akarta volna mondani: „No, cimborám, a törvény elé hurcolnak?“ Találkoztak még más tisztekkel is. Egyesek figyelmesen, mások csodálkozva, még mások szinte gúnyosan néztek Romasovra, ki önkéntelenül meggörnyedt pillantásaik alatt.

Sulgovics ezredes nem fogadta mindjárt Romasovot. Volt valaki a szobájában. Romasovnak várakoznia kellett a félhomályos előszobában, melyet alma, naftalin, újonnan lakkozott bútor s még más, különös, nem kellemetlen valaminek a szaga töltött be, olyanféle illat, minőt a jómódú, rendszerető német családok ruháján és egyéb holmiján szokott érezni az ember. Az előszobában fel s alá járva, Romasov több ízben megnézte magát a világos kőrisfarámába foglalt falitükörben, s az arca mindannyiszor visszataszítóan sápadtnak, nem szépnek, majdnem természetellenesnek, a vállzsinórja pedig piszkosnak tűnt fel előtte.

A szobából kezdetben a mély parancsnoki basszusnak csak tompa, monoton hangjai hallatszottak ki. Az egyes szavakat nem lehetett megérteni, de a haragos, dübörgő hanglejtésből könnyű volt kitalálni, hogy az

ezredes makacs és hajthatatlan indulatában alaposan leteremt valakit. Ez öt percig tartott, aztán Sulgovics hirtelen elhallgatott; reszkető, esdeklő hang szólalt meg egyszerre s rövid szünet elmúltával egészen világosan, a legkisebb hangárnyalatig tisztán hallotta Romasov a következő elégedetlenséggel és megvetéssel teljes, rémes göggel kimondott szavakat:

— Mit mesél itt nekem? Gyermekék? Aszszony? Füttyölök a gyermekeire! Ha azt akarja, hogy gyermekei legyenek, gondolja meg előbb, hogyan tarthatja el őket. Micsoda? No persze, most azt mondja: Bocsásson meg, ezredes úr! Az ezredes úrnak ebben a dologban nincs mit megbocsátania. Nagyon jól tudhatja, százados úr, hogy ha az ezredes úr most nem állítja önt a bíróság elé, akkor én szolgálatellenes bűnt veszek magamra. Önnek nincs helye az ezredben, hanem jól tudja — hol. Micsoda?

Megint egy bátortalan, esdeklő s oly szánakozásraméltó hang hallatszott, hogy szinte már nem is volt emberi hang. „Szent Isten, mi az?” gondolta Romasov, ki úgy állt a tűkör előtt, mintha gyökeret vert volna lába, és nézte, de nem látta a saját sápadt arcát s úgy érezte, mintha megremegne és szét

akarna pattanni a szíve. „Szent Isten, mily borzasztó!...”

A siránkozó hang meglehetősen sokáig beszélt. Mikor elhallgatott, újra megszólalt a parancsnok mély basszus hangjának mennydörgő szava, de most már nyugodtabban és szelídebben, mintha Sulgovics könnyített volna haragján a kiabálással és lecsillapította volna hatalmi szomját, miután betelt a más ember megaláztatásának látványával.

Szaggatottan mondotta:

— Jól van. Utoljára. De jegyezze meg, hogy utoljára történt. Megértette? Írja fel a borvirágos orrára. Ha még egyszer hallom, hogy iszik... Micsoda? Jól van, jól, ismerem már az ígéreteit. Hogy aztán ne találjak kivetnivalót a századán! Nem század az, hanem csorda! Egy hét múlva eljövök magam és megnézem... Azonkívül pedig ajánlom: Mindenekelőtt fizesse ki a legénység zsoldját és számoljon el. Megértette? Holnapra minden rendben legyen ám! Mi közöm hozzá? Nem tartóztatom, százados. Ajánlom magam.

Valaki tétován csoszogott át a szobán és lábujjhegyen, csizmáját ropogtatva ment az ajtóhoz. De a parancsnok hangja, mely most egyszerre túlszigorúvá vált, hogy ne legyen

mit szemére vetnie magának, tüstént megállította:

— Álljon meg, jöjjön csak ide, maga szerencsétlen flótás... Persze, most, úgy-e, szalad a zsidóhoz? Váltót ír alá? Oh, te marha, te bivalybornyú... Ördög bújjék a májadba! Egy, kettő... Egy, kettő, három, négy... Háromszáz... Több nincs. Fizesd vissza, amikor tudod. Piha, micsoda aljasságokat követ el maga, százados! — kiáltotta az ezredes tele torokkal és a legnagyobb magasságig csigázta fel a hangját. — Ne próbáljon többé ilyet! Aljasság!... Most pedig mars, mars, mars! Az ördögbe, uram, a pokol fenekére. Volt szerencsém!...

És kilépett az előszobába, nyakig vörösen, orrán, halántékán verejtékezve és gyűrt, feldőlt ábrázattal a kis Szvjetovidov százados. Jobbkeze a zsebében volt és friss bankók ropogtak benne. Mikor megpillantotta Romasovot, szaporábban tipegett, visszásan vihogott és görcsösen szorította meg nedves, égő, reszkető kezével a hadnagy jobbját. Meredten és zavarodottan jártatta körül szemét s egyben fürkészve nézte Romasovot: Hallotta-e vagy sem?

— Az ádáz fenevad! Olyan, mint a tigris!
— suttogta fesztelenül és bizalmasan bic-

centve a szoba ajtaja felé. — No, de se baj! — Szvjetoovidov gyorsan és reszketve keresztet vetett magára kétszer egymás után. — Se baj. Köszönöm uram, köszönöm, uram!

— Bon—da—ren—ko! — kiáltotta a fal mögött az ezredparancsnok s roppant hangja egyszerre végigrivalt a házon, talán az előszoba vékony fala is megreszketett belé. Az ezredes sohasem csengetett, hanem szokatlan hangjára bízta magát. — Bondarenko! Ki van még itt? Engedd be.

— Mint az oroszán! — suttogta Szvjeto-vidov álnok mosollyal. — Szervusz, hadnagy. Kívánok könnyű prédikációt.

Az ajtóból előtűnt Bondarenko, egy tipikus tisztiszolga szabályszerűen szemtelen arccal, olajjal fényesre kent, oldalra fésült hajzattal és fehér cérnakeztyűvel a kezén. Tiszteletteljes hangon szólt, de orcátlanul, sőt némileg szemhunyorítva nézett egyenesen a hadnagy arcába:

— Ezredes úr kéreti a hadnagy urat.

Kinyitotta a dolgozószoba ajtaját, félrehúzódt, kissé hátrált és helyet engedett. Romasov belépett.

Sulgovics ezredes egy asztalnál ült a szoba sarkában, az ajtóbejárótól balra. Szürke litvka volt rajta s e köntös alól kilátszott

ragyogóra vasalt fehérneműje. A húsos vörös kezei a szék karján pihentek. Az óriási, öreges arc, a feje tetején levő, kefeszerűen rövidre vágott szürke hajjal és ékformájú ősz szakálával, mogorva és hideg volt. A színtelen, világos szemnek ellenséges volt a nézése. A hadnagy meghajlására Sulgovics kurtán biccentett a fejével. Romasov mindjárt észrevette, hogy a fülében egy félhold és kereszt formájú ezüst függőt visel, s azt gondolta magában, „hiszen azelőtt nem is láttam ezt a függőt.“

— Nem szép dolog az, uram, — szólalt meg a parancsnok bömbölő basszus hangján, mely mintha testének mélyéből tört volna elő, aztán hosszú szünetet tartott. — Szégyelje magát, uram! — folytatta emeltebb hangon. — Alig egy esztendeje szolgál s már ilyeneket tesz. Bőséges okom van reá, hogy elégedetlen legyek önnel. Kérem; mit tartsak arról? Az ezredparancsnok egy megjegyzést tesz neki, mire ő, a nyomorúságos alhadnagy, zászlós, vagy mi, megengedi magának, hogy valami ostoba locsogással feleljen reá. Nem illik! — kiáltotta az ezredes hirtelen, oly fülhasogatóan, hogy Romasov megrázkódott. — Arcátlanság! nem illik!

Romasov mogorván félrenézett s úgy rém-

lett neki, hogy a világ semmi hatalmassága sem volna képes arra kényszeríteni, hogy elfordítsa szemét s az ezredesnek a szemébe nézzen. „Hol van az én-ed?” — hangzott gúnyosan a belsejében. — „Most feszesen kell állnod és hallgatás a helyed.”

— Nem mondom meg, kitől hallottam, de biztos forrásból tudom, hogy ön iszik. Utálatos dolog az. Fiatal tacsóké létére, ki csak most került ki az iskolából, úgy iszik a kázinóban, mint egy suszterlegény! Drágám, tudok mindent; előttem nem marad titokban semmi. Sok olyat tudok, amiről önnek sejtelve sincsen. Az ön dolga, ha le akar gurulni a lejtőn. De én megmondom önnek utoljára: jegyezze meg szavam. Tudniillik a dolog mindig úgy van: előbb egy pohárka, aztán még egy és végre a szemétdombon végződik az olyan élet. Vesse a koponyájába, uram. Azonkívül pedig jegyezze meg magának: Nagyon hosszantűrők vagyunk, de hát a legangyalibb türelemnek is végeszakad... Ne késztesse bennünket a végsőre. Hiszen ön csak egy ember, de a tisztikar egy egész család. Végre is egyszerűen galléron fogják és kiteszik a társaságból.

„Itt állok és hallgatók”, gondolta magában Romasov keserűséggel teljesen és mindegyre

a parancsnok fülében levő függőt nézte. „Pedig azt kellene mondanom, hogy nem becsülöm nagyra ezt a családot és kész vagyok tüstént elszakadni tőle és a tartalékba menni. Megmondjam? Merem megmondani?” Romasovnak megint reszketett és kalapált a szíve; gyöngén meg is mozdította az ajkát és nagyot nyelt, de aztán még sem moccant.

— És egyáltalában az egész viselkedése... — folytatta Sulgovics kegyetlen hangon. — Például tavaly, mikor még egy évet sem szolgált, szabadságot kért. Mondott valamit az anyja betegségéről s egy levelét is mutatta nekem... Hát én nem merek, értse meg — nem *merek* kételkedni egy tisztem szavában. Ha az anyjáról beszél, nos hát, az elvégre az anyja. Előfordulhat minden. De lássa — egyszer ez, egyszer az, és elvégre be kell látnia...

Romasov már jó ideje érezte, hogy a bal térde, előbb alig észrevehetően, aztán mind hevesebben és hevesebben reszket. Végre oly erőssé vált ez az akaratlan, ideges mozgás, hogy egész testében reszketett. Nagyon ostoba és kellemetlen dolog volt és Romasov szégyenkezve gondolt arra, hogy Sulgovics félelemnek véli ezt a reszketést. De mikor az ezredes az anyját említette, Romasovnak

egyszerre forrón és kábítóan szökött a vér fejébe s a reszketés egy csapásra megszűnt. Először vetette fel pillantását és gyűlölettejesen, arcának határozott, s mint érezte, vakmerő kifejezésével, mely egy szempillantás alatt megszüntette az óriási távolságot a kis hadnagy meg a hatalmas parancsnok közt, egyenesen Sulgovics orrának nyergére nézett. Az egész szoba egyszerre elsötétült, mintha összehúzták volna a függönyöket az ablakokon. A parancsnok tompa hangja hangtalan mélységig esett. Szünet következett, szörnyű sötétséggel és hallgatással teljes szünet, melyben nincs értelem, nincs akarat, nincsenek külső benyomások, s majd, hogy nincs öntudat sem, azon az egy rémes bizonyosságon kívül, hogy most, ebben a percben, mindjárt valami képtelen, többé jóvá nem tehető, szörnyű dolog történik. Romasovnak valami különös, mintegy idegen hang egyszerre a fülébe súgta: „Most mindjárt megütöm“, és Romasov lassan arra a nagy, öreg ábrázatra emelte szemét...

Aztán, mintha álmodnék s jóformán meg sem értve, látta, hogy Sulgovics szemében előbb csodálkozás, majd félelem, nyugtalan-ság, részvét tükröződik.

A képtelen, ellenállhatatlan inger, mely

oly fenyegetően és oly elemi erővel töltötte el Romasov lelkét, egyszerre engedett, elmúlt, megszűnt. Romasov mélyet és nagyot sóhajtott, mint aki álmából ébred. Egyszerre minden egyszerűvé, mindennapivá vált szemében. Sulgovics zavartan mutatott egy székre és nem várt, durván-barátságos hangon így szólt:

— Piha!... micsoda érzékenykedés... No, üljön le, az ördögbe is! Hát ilyenek vagytok, ti fiúk. Úgy néztek rám, mint egy fenevadra. Ha a vénember olykor ok és értelen nélkül lármáz, no, vigye el az ördög. De én azt mondom magának, — a hangján egyszerre meleg felindulás rezdült végig — azt mondom magának, a jó Isten a tanúm, hogy úgy szeretem mindnyájukat, mintha az édes gyermekeim volnának. Azt hiszi talán, hogy nekem nincs mit túrnöm magukért? Hogy én nem szenvedek? Oh, emberek, emberek, hiszen maguk nem értenek meg engem! No, de mindegy, ha egyszer tűzbe is jöttem, ha csakugyan túl is lőttem a célon — lehet azért megharagudni ily öreg emberre? Oh — fiatalság, fiatalság! Hát — legyen béke. Végeztünk. Kezet ide. Jöjjön az ebédre.

Romasov szótlanul hajolt meg és megszorította az odanyújtott nagy, puha, hideg ke-

zet. A megbántottság érzése elmúlt, de a lelke nem könnyebbült meg. A mai reggel nagy, büszke gondolatai után úgy érezte most magát, mint egy nyomorúságos, sápadt kis diák, mint egy barátságtalan, félénk, kitaszított fiú — s ez az átmenet fájt. Ellenben aközben, hogy az ezredes mögött az ebédlőbe tartott, így gondolkozott magáról, szokása szerint harmadik személyben:

„Sötét gondolatok vontak barázdát homlokára.“

Sulgovicsnak nem voltak gyermekei. Az asztalhoz ült mindenekelőtt a felesége, egy kövér, megtermett, hallgatag hölgy, akinek nyaka nem volt, ellenben volt sok részre osztott tokája. Ámbár csíptetőt viselt s gögösen nézett, arca együgyű volt és azt a benyomást keltette, mintha tésztából sütötték volna hirtelen és mazsolaszőlőt nyomtak volna a két szeme helyére. Mögötte az ezredes öreg édesanyja csoszogott be nehézkesen. Kicsiny, siket, de még vállalkozó kedvű, kigyónyelvű és szóvivő öreg. Élesen és feszélyezettség nélkül méregette Romasovot tetőtől-talpig a pápaszemén át s egyenesen az ajkához lökte csókra a szegény, sötétbőrű, egészen ráncos, múmiaszerű kezét. Aztán az ezredeshez fordult s oly hangon, mintha raj-

tuk kettőjükön kívül senki sem volna a szobában, azt kérdezte tőle:

— Ki ez? Nem ismerem ezt.

Sulgovics tölesérszerűen szájához tette a két kezét és közvetlenül a fülébe kiáltotta az öreg asszonynak:

— Romasov alhadnagy, mamuskám. Széptiszt... Sorkatona és derék gyerek... A kádtestületből való. Az ám! — jutott az eszébe hirtelen — mondja csak, hadnagy, úgy-e, maga is Penzából való, mint mi?

— Parancsára, ezredes úr, Penzából.

— Hát persze, persze... most már emlékszem reá. Hiszen földiek vagyunk. Úgy-e, hogy narovesati?

— Igen is, narovesati.

— No persze... Hogyan is felejthettem el, Narovesatból, közvetlen egymás mellől. Mi inzarszkiak vagyunk. Mamuskám! — trombitálta megint anyjának fülébe. — Romasov alhadnagy Penzából való földink!... Narovesati!...

— Á-á! — az öreg asszony sokatmondóan mozgatta a szemöldökét. — Úgy, úgy, úgy... Azt hiszem... Úgy értsem hát, hogy Siskin Petrovics Szergej fia?

— Mamuskám! Téved! Az alhadnagyot

nem Siskinneknél, hanem Romasovnak hívják!...

— Igen, igen, igen... Én is azt mondom... Petrovics Szergejt nem ismertem... Csak hírből. De Petrovics Péterrel igen sokszor találkoztam is. Azt hiszem, birtokos-szomszédok voltunk. Nagyon, nagyon örülök, fiatalember... nagyon dícséretes öntől.

— Kezd már csikorogni az öreg motolla, — mondotta az ezredes félhangosan, goromba kedélyességgel. — Üljön le, hadnagy... Feodorovszki hadnagy! — kiáltotta az ajtó felé. — Végezzen már és jöjjön vutkit inni!...

A segédtsízt gyorsan belépett az ebédlőbe. Sok ezrednél bevett szokás szerint állandóan a parancsnoknál étkezett. Halk, gyakorlott sarkantyúpengéssel lépett egy oldalt álló, hideg falatokkal megrakott majolikaasztalhoz, töltött magának vutkit s elhamarkodás nélkül evett és ivott. Romasov írigységgel és nevetséges tisztelettel nézte.

— Tetszik vutki? — kérdezte Sulgovics. — Mert, úgy-e, iszik?

— Köszönöm szépen, nem kérek. Nem akar-nék, — felelte Romasov rekedten és köhécselt.

— No hát, az szép dolog. Az a leghelyesebb. Kívánom, hogy úgy is maradjon.

Az ebéd tápláló és ízletes volt. A gyermektelen ezredesnek és az ezredesné asszonynak nyilvánvalóan csak egy igazi kedvtelése volt: a jó táplálkozás. Volt zamatos friss zöldségleves és főzelék, ropogósra sült keszeg pohánka-kásával, szépen hizlalt házi kacsa és spárga. Az asztalon három palaack állt — fehérbor, vörösbor és Madeira — igaz, hogy már meg voltak kezdve és ezüstdugó volt bennök, de drága, jó, külföldi márka mind a három. Az ezredes — mintha dühének iménti kitörése csak előmozdította volna étvágyát — különös élvezettel és oly szépen evett, hogy öröm volt nézni. Az egész idő alatt kedvesen gorombáskodva tréfálkozott. Mikor feladták a spárgát, mélyebben tűzte litevkájának galérjába a ragyogóan fehér, erősen keményített asztalkendőt és boldogan mondotta:

— Ha cár volnék, mindig spárgát enném!

De megelőzőleg, a halnál, nem állhatta meg, hogy vezénylő hangon reá ne kiáltson Romasovra:

— Alhadnagy! Kérem, tegye félre a kést. Halat és vagdalt pecsenyét csakis villával szokás enni. Nem szép! A tiszt tudjon enni. Minden tiszt kaphat meghívót az udvari ebédre. Jegyezze meg magának.

Romasov kényelmetlenül és feszélyezetten

ült az asztalnál; nem tudta, hová tegye a kezét; jobbára az asztal alatt tartotta és apró fonatokat csinált az abrosz rojtjából. Rég elszokott már a tisztességes családi környezettől, nem ismerte már a kényelmes és jól-eső otthoniasságot és a fehér asztal rendtartását. Egész idő alatt folyton csak ez az egy gondolat gyötörte: „Mégis kellemetlen s nagy gyöngeség és gyávaság tölem, hogy sem visszautasítani nem tudtam ezt a lealázó meghívást, sem elmenni nem mertem. De most mindjárt felállok, meghajtom magam és megyek. Gondoljanak, amit akarnak. Nem kap be? Nem foszt meg lelkemtől, gondolataimtól, öntudatomtól? Menjek?” S megint érezte, hogy szívének verése megáll, hogy elsápad belső izgalmában, hogy boszankodik önmagán és nagyon is tudja, hogy nem fogja megtenni.

Esteledett már, mire a kávé hozták. Vörös, rézsútos napsugarak törtek át az ablakon és világos, rézfényű színfoltokban játszottak a sötét falikárpiton, az abroszon, a poharakon, meg az asztalnál ülők arcán. Mind elhallgattak és a szomorúságos bűvölet egy neme szállt lelkükre az alkonyat órájában.

— Zászlós koromban, — szólalt meg hirtelen Sulgovics — Fozanov tábornok volt a

brigadérosunk. Kedves, jó öreg és vitéz tiszt volt, csak épen hogy nem volt modern katoná. Emlékszem még, hogy egyszer szemle közben, odament a dobóshoz — borzasztóan szerette a dobszót — és azt mondta neki: „No, most valami szomorút, barátom.” Igen. Ez a tábornok, ha vendégei voltak, pontban tizenegy órakor mindig lefeküdt. Olyankor megesett, hogy a vendégeihez fordult és azt mondotta: „Most pedig, uraim, egyenek, igyanak és mulassanak jól, én megyek Neptun karjai közé.” Mondották neki: „Talán Morpheusnak, excellenciád?” „Hát nekem az mindegy, uraim: egy mineralógia.” — Olyanformán vagyok én magam is, uraim. — Sulgovics felállt és a szék támlájára tette az asztalkendőjét. — Megyek én is Neptun karjai közé. Az urak rendelkezhetnek magukkal.

A tisztek felkeltek az asztal mellől és feszesen álltak. „Gúnyos, keserű mosoly játszadozott ajkai körül,” gondolta magában Romasov, de ugyanakkor arra is gondolt, hogy az arca miért oly nyomorúságos, oly sápadt és nemszépen megalázkodó ebben a pillanatban?

Romasov hazament és megint úgy érezte magát, mint aki társtalanul, bánattal teljesen és egészen elhagyottan áll egy idegen,

sötét, ellenséges tájon. Nyugaton megint rőt és borostyánszerű alkonyati pír égett a nehéz, kék felhőgomolyagban, és Romasovnak megint úgy tűnt fel, mintha messze a sötét szemhatár mögött, a házak és mezőségek mögött egy szép, délibábos város volna, melyben az élet csupa elragadó boldogság és fenséges művészet.

Az utcákon hamar besötétedett. Az országúton rikoltozó zsidógyermek futkostak. Az útmelléki kavicsalmok egyikénél, egy kis kapuból, finom női kacaj hallatszott, megszakítás nélkül való és izgalomba ejtő, forrón, élénken, vidáman rezgő kacaj, amint esakis tavaszkor szoktak kacagni a leányok. És Romasov lelkében az elomló, merengő bánattal egyidőben sajátos borús emlékek ébredtek, sajnálkozás valami soha át nem élt boldogság, még sokkalta szebb tavaszi napok elmúltán, és szívében megmozdult az eljövendő szerelem bizonytalan, édes sejtelme...

Mikor hazaérkezett, Hajnánt a Puskin-szobor előtt látta sötét kamrájában. A nagy költő egészen be volt mázolva festékekkel s egy előtte égő gyertya fényes foltot vetett az orrára, a duzzadt ajkaira és izmos nyakára. Hajnán pedig törökösen ült azon a három

szál deszkán, mely az ágyat jelképezte; hajlongott előre, hajlongott hátra és éneklő hangon zümmögött valami egyhangú, hosszan elnyújtott danát.

— Hajnán! — kiáltott reá Romasov.

A fiú megrázkódott, felszökött az ágyról és feszesen állt meg Romasov előtt. Arcán ije-delem és zavar tükröződött.

— Allah? — kérdezte Romasov barátságosan.

A cseremiszt bajusztalan gyermekajka széles mosolyra húzódott szét s a gyertya fényében megvillantak pompás fehér fogai.

— Allah, hadnagy úr!

— No, no, no... csak ülj le. — Romasov nyájasan megveregette a fiú vállát. — Nem baj, Hajnán, neked is megvan a te Allahod, nekem is megvan az enyém; elvégre minden embernek van valamiféle Allah ura.

„Pompás fiú ez a Hajnán,” gondolta magában a hadnagy, mikor a szobájába ment, „én pedig még csak meg sem merem szorítani a kezét. Úgy van az, nem tehetem, nem merem. Oh, az ördögbe, ezentúl magamnak kell öltözködnöm, vetkőznöm; disznóság, idegent kényszeríteni arra a szolgálatra!”

Ez este nem ment a kaszinóba, hanem elővett a ruhásfiókból egy vonalzott vastag fü-

zetet, mely szabálytalan, apró vonásokkal volt félig teleírva és késő éjszakáig írt. Ez a füzet Romasov harmadik elbeszélő munkája volt, ezzel a címmel: „A sors harmadik bemutatkozója.“ A hadnagy szégyelte irodalmi foglalkozását s a világ semmi kincséért sem árulta volna el bárki előtt.

VIII.

Az ezred kaszárnyáját nemrég kezdték építeni a város végén levő úgynevezett marhalegelőn, a vasút mellett; felépültéig az ezred minden hozzátartozójával bérházakban volt elhelyezve. A tisztikaszinó kicsiny, egyemeletes, L-alakú házban volt; a hosszú oldalán, mely az utcára nézett, a táncterem és a vendégszoba; a rövidebbik oldalán pedig, mely mélyen benyúlt a piszkos udvarba, az étkező, a konyha és az idegen tisztek számára fentarott néhány szoba volt. Ezt a két épület-szárnyat zezgúgos keskeny folyosó kötötte össze egymással; mindegyik részből ajtók nyíltak a mellékhelyiségekbe s ily módon a törpe szobák egész sorára tettek szert, melyeket tálaló-helyiségnek, billiárdszobának, kártyaszobáknak, előcsarnoknak és női

öltözőnek használtak fel. Minthogy mind e helyiségeket, az egy étkező kivételével, alig használták és sohasem szellőztették, levegőjük nyirkos-savanykás volt, mint az üresen hagyott lakások levegője szokott lenni s ehhez még hozzávegyült az ócska bútorkárpit sajátos illata.

Romasov kilenc órakor érkezett a kaszinóba. Volt ott már öt vagy hat nőtlen tiszt; de a hölgyek még nem érkeztek. Egy idő óta furesa versengés folyt köztük a „bon-ton” körül. S ez a bon-ton egyszerűen megszegyenítőnek tartotta egy hölgyre nézve, hogy elsőként jelenjék meg a bálban. A zenészek már elfoglalták helyüket egy üveges karzaton, melyet a teremmel egy soktáblájú nagy ablak kötött össze. A teremben háromágú gyertyatartók világítottak az ablakok közt levő falakon és rezgő üvegprizmákkal teleaggatott csillárok csüggtek alá a mennyezetről. A kopár, fehérre kárpitozott falú, két oldalról nádszékek sorával szegélyezett, tüllfüggönyökkel fedett ablakú nagy helyiség a fényes kivilágítás következtében csak még üresebbnek és sívárabbnak látszott.

A billiárdszobában a két ezredsegédtiszt, Bek-Agamalov és Olizár, kit az ezredben mindenki gróf Olizárnak nevezett, öt golyó-

val játszott sörbe. Olizár, a hosszú, cingár, pomádéval fényesre nyalt fejű és csupasz, de ránccal keresztül-kasul barázdált képű ifjú aggastyán, folyton billiárd-műkifejezésekkel dobálódzott maga körül. Bek-Agamalov veszített és haragudott. Játékukat az ablakból nézte Lescsenko törzskari százados — egy negyvenöt éves, rosszkedvű úr, kit elég volt látni, hogy az ember szánakozzék rajta: arcán és alakján a legvígasztalanabb mélabú kifejezésével konyúlt lefelé minden: borsó-hüvely módjára lógatta le a hosszú, húsos, vörös, fonnyadt orrát; a bajusza két vékony szál feketebarna fonalként csüngött az állára; a szemöldökei az orratövéttől a két halántékáig nyúltak lefelé és sírányozó kifejezést kölcsönöztek szemének; még a régmódi katonakabátja is úgy lötyögött a lejtős vállán és behorpadt mellén, mint a ruhafogason. Lescsenko nem ivott, nem játszott s még csak nem is szivarozott. De különös, másoknak merőben érthetetlen kedvét lelte benne, ha a kártya- vagy billiárdszobában vagy az étkezőben, mikor ez utóbbi helyen veszettül folyt a dáridó, a szereplők háta mögött állhatott és nézhetett. Teljes órák hosszáig ült olyankor ott szótlanul és rosszkedvűen, nem szólva egy szót sem. Az ezred-

ben mindenki hozzászokott már ehhez s játék és ivás közben valósággal hiányát érezték valaminek, ha a szótalan Lescsenko nem volt a kaszinóban.

Romasov köszöntötte a három tisztet és leült Lescsenko mellé, ki előzékenyen odább húzódott, mélyen felsóhajtott és szomorúan s egy eb alázatosságával nézett az ifjú tisztre.

— Hogy van, Viktorovna Marja? — kérdezte Romasov feszélyezetlenül és hangosan, amint a süket és nehéz felfogású emberekkel szokás beszélni. Ezt a hangot már a zászlósok is szokásba vették az ezrednél Lescsenkóval szemben.

— Köszönöm, drágám, — felelte Lescsenko mély felfohászkodással. — Persze az idegei... De már nincs máskép.

— Miért nem jött együtt a feleségével? Vagy talán nem jön el ma Viktorovna Marja?

— Dehogy, mért ne. Eljön. Eljön, aranyom. Csakhogy, tudja, nem férünk el a kocsiban. Alekszandra Rajszával fogadott mutyiban egy kocsit. No, aztán, tudja, olyankor azt szokták nekem mondani: „Piszkos a esizmád, tönkreteszed a ruhánkat.“

— Kivette a közepét! Nagyszerűen söpört.

Vedd ki a golyót a lyukból, Bek! — kiáltotta Olizár.

— Előbb hadd fussa ki magát a másik, akkor majd kiveszem, — felelte Bek-Agama-
lov boszúsan.

Lescsenkó a szájába vette és kitartóan harapdálta sötétbarna bajúszának két végét.

— Egy kérésem van magához, Alekszejics Jurij, — mondotta esdekelve és elakadó hangon. Ma úgy-e maga a táncrendező?

— Én vagyok. Az ördögbe is. Kirendeltek. Vergődtem és kapálództam az ezredsegéd-tiszt előtt, sőt beteget is akartam jelenteni. De ki boldogul azzal? Azt mondja, hozzak orvosi bizonyítványt.

— No, akkor meg akarom kérni valamire, édesem, — folytatta Lescsenko vidáman. — Az Isten szerelmére, intézze úgy, hogy ne áruljon petrezselymet. Tudja, úgy kérem, mint jó bajtársamat.

— Viktorovna Marja?

— Hát persze. Kérem.

— Tripla a sarokban, — mondotta Bek-Agama-
lov. — Nehezen boldogult a kis termetével s kénytelen volt egészen a billiárd-asztalra dőlni. Nagy erőlködésében kivörösödött az arca és a homlokán megduzzadtak az orra tövénél V alakban összefutó erei.

— Jamais! — ugratta Olizár. — Még én sem tudnám megcsinálni.

Agamalov dákója száraz csattanással siklott le a golyóról, mely nem mozdult ki a helyéből.

— Gikszer! — kiáltotta élvezettel Olizár és kankánt járt a billiárdasztal körül. — Szoktál-e horkolni alvás közben, drágám?

Agamalov nagyot dobantott a padlón a dákója vastagabb végével.

— Ne szólj bele mindig a játékomba! — kiáltotta és a fekete szeme villámot szórt — mert nem játszom!

— Ne förmedj fel, megárt. Tripla buzeró, dupla!...

Romasovhoz odalépett az egyik tisztiszolga, ki többedmagával az előszobába volt kirendelve, hogy segítsenek a hölgyeknek a köpenyük levetésében.

— Hadnagy úr, jelentem alásan, egy kisasszony a terembe kéri.

A teremben már fel s alá járt három most érkezett hölgy. Egyikök sem volt már fiatal. A legidősebbik, Migunova Ivanovna Anna, a gazdasági ügyek vezetésével megbízott tisztfelesége, szigorú és affektált hangon, a szavak utolsó tagját szeszélyesen elnyújtva és előkelő fontoskodással biccentve, így szólt

Romasovhoz: — Romas-ov főhadnagy, kérem szépen, rendeljen valami szórakoztató zene-szá-mot...

— Nagyon szívesen, hölgyeim.

Romasov meghajolt és a zenészek ablakához lépett. — Sissermann, — kiáltotta a karmesternek — játszanak valamit!

A karzat nyitott ablakából kiáradtak az „Életünket a cárért“ uvertürjének első ütemei.

A hölgyek lassan-lassan gyülekeztek. Megjelent Talmann százados a feleségével: szépen megtermett, deli emberpár; az asszony lágyvonású, szőke szépség, a százados barna, haramiaképű, köhögős úr, a hangja fülsértő.

Aztán a Likacsev-család rebbent elő, egész fészekalja csinos, kacagó, selypítő kis leány, az anyjuk, egy kicsiny, eleven hölgy vezérletével, ki negyven éve ellenére fáradhatatlanul táncolt és kitartóan — Arcsakovszkij, az ezred élefaragója mondása szerint: a második és negyedik négyes közt — szülte a gyermekeket.

A kisasszonyok selypítettek, kacagtak és Romasov felé tolakodva, kölcsönösen egymás szavába vágtak.

— Miért nem jött el hozzánk?

— Cunya, cunya, cunya!...

— Hamisz, hamisz, hamisz!

— Cunya, cunya!... Velem táncolja ám az első négyest!

— Mes dames! Mes dames! — mondotta Romasov, ki akarata ellenére kedves gavalérrá gubódzott át és mindenfelé előzékenykedett. E pillanatban történetesen a bejáró felé nézett s az ajtó üvegablaka mögött megpillantotta a kalapja fölött teknőszerűen átkötött fehér kendő alatt Peterson Alekszandrovna Rajsza vastagajkú sovány arcát. Romasov kamaszos gyorsasággal tűnt el a vendégszobában. De bármily rövid volt ez a pillanat és bármennyire hitette el magával, hogy Rajsza nem vette észre — a nyugtalan-ságtól nem szabadulhatott. Petersonné apró szemének kifejezéséből valami új, megfélemlítő, kellemetlen, rosszindulatú és megátalkodott fenyegetést olvasott ki.

Az étkezőbe ment. Ott már jókora közönség gyűlt egybe; majdnem minden hely el volt foglalva a viaszkosvászonnal terített hosszú asztal körül.

Romasov megkereste Bobetinszki hadnagyot és hozzálépett.

— Taddejevics Péter, kedves barátom, — mondotta — rendezze helyettem a táncot ma este.

Romasov sokáig és nagy hévvel kérte baj-

társát s még aljas hízelkedéstől sem irtózott. Nincs senki az ezredben, aki oly szépen és változatosan rendezné a táncot, mint Taddejevics Péter. Azonkívül pedig egy hölgy még külön meg is kérte reá...

— Egy hölgy?... — Bobetinszki méla, szórakozott arcot vágott. — Egy hölgy? Barátom, az én koromban... — Színlelt bánatcsággal és unottsággal mosolygott. — Mit nekem a nők? Ha-ha-ha... Une énigme! No, nem bánom, megteszem... megteszem.

Az étkezöben ezalatt hangosabb lett s a jelenvoltak számára érdekesebbre fordult a beszélgetés. Szóba kerültek a tiszti párbajok, melyeket épen akkortájbán engedtek meg, s a nézetek nagyon elágaztak e kérdésről.

A beszélgetést úgyszólván Arcsakovszkij hadnagy vezette, egy meglehetősen homályos egyéniség, ráadásul még hamisjátékos is.

— A párbaj helyén van a testőrségnél a sok izgága és komédiás közt, — mondotta gorombán — de köztünk... Hát igen, én nőlen vagyok... Tegyük fel, hogy együtt ittam a kaszinóban Lipszki Vaszilics Vaszilival s részegségemben nyakonütöttem. Mit tegyünk? Ha nem akar megverekedni velem, röpi az ezredből; kérdés, miből laknak jól a gyermekei? De ha belemegy a párbajba és

golyót röpíték a mellébe, a gyermekeinek megint csak nincs mit enniök... Bolondság az egész.

— Megállj... Várj csak... Várj egy pillanatig, — vágott a szavába Lech, az öreg, részeg alezredes, ki egyik kezében a pálinkás poharat tartotta, a másikkal pedig gyöngé mozdulatokat tett a levegőben. — Tudod-e, mi az az uniformis becsülete? Nagy dolog az, testvér!... A becsület, a... eszembe jut, hogy nálunk a Temrjuk-ezredben 1872-ben történt egy eset...

— Hát, tudja, a maga „eseteit“ úgy sem hallgatják meg, — vágott a szavába Arcsakovszkij feszélyezetlenül.

— Ejnye, testvér... Micsoda vakmerő fickó vagy... Hiszen gyerek vagy még hozzám képest... Hát, mondom, történt egy eset...

— A sértést csak vérrel lehet lemosni, — szólt közbe Bobetinszki hadnagy felfuvalkodott hangon és magasra vonta fel a két vállát, mint a kakas a szárnyát.

— Volt az ezredünkben egy Szoluch nevű zászlós, — iparkodott folytatni Lech.

Oszadcsi százados, az első század parancsnoka lépett az asztalhoz.

— Hallom, hogy párbajról beszélgetnek.

Érdekes hallgatni, — mondotta mély, tömör basszus hangon, mely egyszerre elnyomott minden más hangot. — Üdvözlöm, alezredes úr, jó napot, uraim.

— Oh, a rhodosi kolosszus, — köszöntötte barátságosan Lech. — Hé... Ülj ide mellém, te szobor... Megiszol velem egy pohárával?

— De nagyon, — felelte Oszadcsi egy oktávával mélyebben.

Ez a tiszt mindig sajátyszerűen nyugtalanító hatást tett Romasovra s olyan érzést keltett benne, mely félelemből és kíváncsiságból vegyült. Oszadcsi, épúgy, mint Sulgovics ezredes, nemcsak az ezredben, hanem az egész hadosztályban is híres volt szokatlan, nagyterjedelmű és szép hangjáról s nem kevésbé a szokatlanul nagy termetéről és testi erejéről. Köztudomásuak voltak a szolgálat terén való nagy ismeretei is. Ismételve megesett, hogy szolgálati okból egyik századtól a másikhoz helyezték át s tudta a módját, hogyan kell fél év alatt a legfegyelmetlenebb és legzüllöttebb csapatrészeket valóságos nagyszabású gépezetté alakítani át, mely párját ritkítja rend és pontosság dolgában; s mindezt egyesegyedül a felsőbbségtől való hihetetlen félelem segítségével hozta létre. Bajtársai már azért is nehezen érthették

meg igézetszerű befolyását és hatalmát, mert nemcsak, hogy sohasem ütötte, de szidni is csak a legritkább esetben szokta a legénységet. Romasovra mindig erős, lélekzetfojtó és zord hatással volt Oszadcsi százados szép, sötét arca, melynek sajátosságát csak még jobban érvényre juttatta fekete, majdnem kék színbe játszó haja; úgy érezte magát vele szemben, mintha nem is emberrel, hanem egy roppant erejű állattal volna dolga. Megesett akárhányszor, hogy ha messziről meglátta, elképzelte magában, milyen lehet ez az ember, mikor haragra lobban s e gondolatra elsápadt ijedtében, és összeszorította hideg újjait.

És most látta, hogy ez a magában oly nagyon bizakodó erős ember nyugodtan ül a fal mellett a széken, mellyel előzékenyen kínálták meg.

Oszadcsi vutkit ivott és egykedvűen kérdezte:

— No, s mily eredményre jutottak a tisztelt urak?

Lipszki, a negyvenéves, kövér, vöröshajú törzskari százados világosította fel. Akkor aztán megszólalt az ő hatalmas basszus hangján, mely elnyomott minden más hangot:

— A párbajnak feltétlenül súlyosan kell végződnie, mert máskülönben merő képtelenség! Máskülönben szánalmas ostobaság, gyáva engedelkenység, komédia! Tizenöt lépés távolság; egyik a másik után elsüti pisztolyát. Azt mondom önöknek: a következők szánakozásraméltóak, mint akár a francia párbajok után, melyekről az újságok adnak hírt. Ott is pisztollyal lövöldöznek egymásra, aztán közzéteszik az újságokban a párbaj jegyzőkönyvét: „A párbaj, szerencsére, vérontás nélkül folyt le. Az ellenfelek lövést váltottak, anélkül, hogy kárt tettek volna egymásban s kiváló bátorságukról tettek bizonyosságot. A reggelinél a volt ellenségek barátságosan kezét szorítottak egymással.“ Az ilyen párbaj, uraim, hülyeség. És javító hatást semmiesetre sem tehet társadalmi viszonyainkra.

Egyszerre több hang felelt szavaira. Lech, ki beszéde közben ismételve be akarta fejezni történetét, újra megszólalt: — Halljátok-e, cimborák... No, hallgassatok már ide!... — De senki sem hallgatta, ő pedig újra végigjártatta szemét a tiszteken és rokonérző pilantást keresett. Azok valamennyien hanyagul elfordultak tőle, mert lekötötte érdeklődésüket a vita, ő meg csak szomorúan rázta

a nehéz fejét. A szeme végre megakadt Romanovon.

— Hé... zászlós, legalább te hallgass meg, — mondotta Lech szomorúan. — Ülj ide és igyál egy pohárkával... Mind betörő az, testvér. — Lech bágyadtan mutatott kezével a vitázó tisztekre. — Kotyognak, kotyognak, de nincs tapasztalásuk. Azt akartam elmondani, hogyan történt meg nálunk egy eset.

De az alezredes ezúttal sem mondhatta végig a történetét, mert Peterson Alekszandrova Rajsza a szoba felé tipegett és lejtett. Megállt az étkező ajtajában, de nem lépett be (ami nem felelt volna meg a szokásnak) s vidám, szeszélyes hangon, mint egy pajkos kisleány, akit mindenki szeret, azt kiáltotta:

— De uraim, mire véljem?! A hölgyek már rég itt vannak, maguk pedig az asztalnál ülnek és csak magukra gondolnak! Táncolni akarunk!

Két, három fiatal tiszttel felállt s a terembe indult; a többi a helyén maradt s tovább füstölt és beszélgetett, ügyet se vetve a kacér hölgyre; ellenben az öreg Lech támolyogva és tipegve odament hozzá, keresztbe rakta a kezét, megerősítette keblét pálinkával és részeg elérzékenyüléssel kiáltotta:

— Angyal! Hogyan lehet semmibe venni ily szépséget! Ide a kacsót!... Puszi!...

— Alekszejics Juri, — csicsergett tovább Petersonné. — Maga a táncrendező ma? Mondhatom, gyönyörű rendező!

— Ezer bocsánat, nagyságos asszonyom. C'est ma faute!... Az én bűnöm, — kiáltotta Bobetinszki és odaröppent hozzá. Ütközben súrolta lábaival a padlót, biccentett a fejével, hajlongott a derekával s úgy himbálta a lelógó kezeit, mintha egy víg balletben akarna fellépni. — A kezét. Votre main, madame. A terembe, uraim, a terembe!

Büszke fejtartással vezete el karján Petersonét s már a szomszéd szobából hallatszott be rendezői hangja, melyet nagyszerűnek hitt:

— Messieurs, kérjék fel keringőre a hölgyeket! Cigány, keringőt!

— Bocsánat, alezredes úr, a kötelesség szólít, — mondotta Romasov.

— Oh, testvér, — biccentett Lech a fogát csikorgatva. — Te is csak olyan ugrifüles vagy, mint a többi... Hé... Megállj csak, zászlós... Hallottad-e már azt a históriát Moltkeról? A nagy hallgatóról, a tábornagyról... Hé... A hadvezér Moltkéről?

— Alezredes úr, igazán mondom, kénytelen vagyok...

— Csak nem vagy gyerek... Egészen rövid história... A nagy hallgató eljárt a tisztikaszinóba s mikor evett, akkor... hüm... odatett maga elé az asztalra egy degesz bugyellárist. Elhatározta, hogy azt a bugyellárist annak a tisztnek adja, akitől csak egyetlenegyszer hall okos szót a kaszinóban. De az öreg meghalt. Kilencven évet élt s a bugyellárisa, testvér, érintetlen maradt. Mi csoda? Kemény a dió? No, most már eredj, barátom, eredj, eredj verebem... csak ugrálj...

IX.

A teremben, mely reszketni látszott a keringő kábító dallamaitól, két pár keringett a táncban. Bobetinszki szárnyak módjára terjesztette szét könyökeit és apró léptekkel tipegett a magas Talmanné körül, ki egy kőszobor fenséges nyugalomával táncolt. A nagy torzonborz Arcsakovszkij a kiesiny, rózsásképpű, legkisebb Likacsev leányt forgatta, könnyen reáhajolt és a feje tetejét nézte; nem táncolt, csak lustán és hanyagul

rakta a lábát hol ide, hol oda, mint ahogy az ember gyermekekkel szokott táncolni. Tizenöt más hölgy a fal mentén ült teljes magányban és iparkodott úgy viselkedni, mintha a dolog nekik tökéletesen mindegy volna.

Petersonné épen az imént nyitotta meg a bált, amivel a hölgyek különösmód nagyra szoktak lenni. A csinos, deli termetű Olizárral táncolt. A gróf úgy tartotta a kezét, mintha gombostűvel a bal csípőjéhez tűzte volna; ő pedig bágyadtan támasztotta állát a másik kezére, mely Olizár vállán pihent, s a fejét modoros és természetellenes tartással hátrafelé fordította a terembe. A forduló végeztével szándékosan Romasov közelében ült le, aki a hölgyek szobájának ajtajában állt. Gyorsan mozgatta a legyezőjét s egy pillantást vetve az előtte meghajló Olizárra, bágyadtan így szólt:

— No, mondja meg, gróf, miért van nekem mindig oly melegem? Kérem, mondja meg...

Minthogy Olizár e pillanatban a lapos, dekolletált mellére nézett, gyorsan és feltűnő mélyen kezdte szedni a lélekzetet.

— Oh, nekem mindig oly magasfokú a vérmérsékletem, — folytatta Alekszandrovna Rajsza s mosollyal jelezte, hogy szavai mö-

gött különös, nem tisztességes értelem rejtőzik. — Oly forró vérmérsékletem van!

Olizár röviden és határozatlanul vihogott.

Romasov, ki oldalról egy pillantást vetett Petersonnéra, utálattal gondolta magában: „Oh, mily visszataszító!”

— Igen, igen, ne kacagjon, gróf. Nem is tudja, hogy anyám görög nő!

„És mily utálatosan beszél“, gondolta Romasov; „különös, hogy eddig nem vettem észre. Úgy beszél, mintha idült náthája volna, vagy mintha polyp volna az orrában: „Agyáb görög dő.““

Petersonné e pillanatban hátrafordult Romasovhoz és szemét hunyorgatva, kihívóan nézett reá.

Romasov, szokása szerint, képzeletben így szólt:

„Arca kifürkészhetetlenné vált, mint az álarc.“

— Jó napot, Alekszejics Jurij! Miért nem jön üdvözölni? — dalolta Alekszandrovná Rajsza.

Romasov közelebb lépett. Petersonné erősen megszorította a kezét s közben a szembogara hirtelen nagyon kicsinyre és szúrósra húzódott össze. — Kérése szerint fenntartot-

tam magának a harmadik négyest. Remélem, nem felejtette el?

Romasov meghajolt.

— Mily kevésbé szeretetreméltó, — folytatta Petersonné s megint furcsa arcot vágott. — Azt kellene mondania: Enchanté, madame („Adsadté badab“, hallotta Romasov.) Úgy-e gróf, milyen félszeg ember?

— Hogyne... Tudom, — dörmögte elhatározatlanul Romasov — Köszönöm a bókot.

Bobetinszki nem volt különösebben alkalmas ember arra, hogy felvillanyozza az est társaságát. Unottan és fáradtan-leeresztkedő arccal vezényelt, mintha egy magára nézve borzasztóan unalmas, de mindenkire másra nézve roppantul fontos kötelességet teljesítene. De a harmadik négyes előtt megelevenült, apró és gyors léptekkel röppent végig a termen, mintha korcsolyáznék s különösen fennhangon kiáltotta:

— Quadrille-monstre! Cavaliers, engagez vos dames!

Romasov közvetlenül a zenészek ablakánál állt fel Alekszandrova Rajszával; a visavisja Michin és Lescsenkóné volt, ki táncospárjának alig ért fel a válláig. A harmadik négyesben sokkal több táncos vett részt, úgy hogy a pároknak a fal hosszában és kereszt-

ben kellett felállniok. Egyiküknek úgy, mint másíkuknak csak sor szerint lehetett táncolniok — s a zenészek minden tourt kétszer egymásután játszottak el.

— Nyilatkoznom kell, végét kell szakítanom, — gondolta Romasov, belekábulva a dob mennydörgésébe és az ablakon át behallatszó rézfúvók harsogásába. — Elég volt! „Arcán kérlelhetetlen elszántság látszott.“

Az ezredbeli táncrendezők néhány különös szokást és kedves tréfát honosítottak meg. Például a harmadik négyesnél elengedhetetlenek tartották zavart támasztani és vezénylés közben mintegy akaratlanul mulatságos hibákat követni el, melyek minden esetben egyformán megisméltődő kavarodást és derűtséget idéztek elő. Bobetinszki is, ki a monstre-négyest váratlanul a második tourral kezdette meg, csakhamar „Cavalier seul“-t vezényelt, aztán, mintegy önmagát utasítva rendre, visszaküldte az urakat a hölgyekhez, csakhamar aztán „Grande ronde“-ot parancsolt, megváltoztatta rendelkezését s megint kerestette az urakkal a hölgyeiket.

— Mes dames, avancez... Pardon, reculez! Cavalier seul! Pardon, vissza, balancez avec vos dames, vissza kérem!

Eközben Alekszandrovna Rajsza fulánkos hangon beszélt s gonoszságában nehezen járt a lélekzete, de azért mosolygott, mintha a legmulatságosabb és legkedvesebb dolgokról beszélgetnének.

— Nem engedem meg, hogy úgy bánjanak velem. Érti? Nem vagyok kis liba. Igen. És tisztességes ember nem jár el úgy. Igen.

— Ne civakodjunk, Alekszandrovna Rajsza, — kérte Romasov esdekelve és lágyan.

— Oh, nagy megtisztelés volna, ha civakodnám magával. Magát én csak megvethe-tem. De azt nem engedem meg senkinek, hogy mulasson rajtam. Miért nem felelt még a levelemre sem?

— De esküszöm, hogy a levele nem talált otthon.

— Oh, mit nem mesél! Mintha nem tudnám, hova jár... De legyen meggyőződve...

— Cavaliers en avant! Ronde des cavaliers. A Gauche! Balra, balra! Balra, ha mondom, uraim! Oh, nem értenek meg semmit! Plus de la vie, messieurs, — kiáltotta Bobetinszki, gyors keringéssel vonva maga után a táncosokat és kétségbeesetten dobbanva a lábával.

— Ismerem én annak a nőszemélynek, annak a liliputi asszonynak a fondorlatait, —

folytatta Petersonné, mikor Romasov visszatért helyére. Igazán, kár, oly sokat képzelnie magáról! Annak a tolvaj nótárius leányának...

— Arra kérném, hogy ne nyilatkozzék előttem így az ismerőseimről, — felelte Romasov sötéten.

Erre egy durva jelenet következett. Petersonné a szidalmak egész özönét zúditotta Surocska címére. A mesterkélt mosolyról már megfeledkezett s izgatottságában egészen kikelve magából, azon fáradt, hogy túlkiáltsa náthás hangjával a zenét. Romasov a könynyekig elpirult saját gyöngesége és tehetetlensége miatt, meg a Surocskát ért sértések miatt érzett fájdalmában, valamint azért is, mert lehetetlen volt szóhoz is jutnia a fűlsiketítő zajban, és végül s főképen, mert már kezdettek figyelni rájuk.

— Igen, igen, az apja lopott és kár oly feuen hordania az orrát, — kiabálta Petersonné. — Mondja meg neki, kérem, hogy jó lesz kissé ritkábban mutatkoznia. Róla is sok mindent tudunk! Igen!

— Kérem, — hebegte Romasov.

— Megálljon, majd megmutatom én maguknak a körmeimet. Majd kinyitóm a szemét annak a hülye Nikolajevnak, akit har-

madik esztendeje, hogy nem tud bevinni az akadémiába. Mi legyen abból a szegény ördögből, aki még azt sem látja, ami az orra előtt történik. Az ő felesége is tart szeretőt.

— Mazurka générale! — kiáltotta Bobe-tinszki s egészen előrehajolva, egy repülő angyal pózában siklott végig a termen.

A padló ütemesen reszketett és rengett a léptek nehéz dobogásától; a csillárok üveg-prizmái összecsörrentek és tarka színeket hánytak, az ablakok tüll-függönyei meg-meglibbentek.

— Miért ne váljunk szét békében? — kérdezte Romasov szelíden. Érezte, hogy ez a nő nemcsak útalatra, hanem rút, de legyőzhetetlen gyávaságra is készti. — Úgy sem szeret már... Váljunk el úgy, hogy jó barátok maradunk.

— Oh! Próbára akar tenni? Legyen nyugodt (úgy mondotta: „legyed gyugodt“), kedvesem, nem vagyok azok közül való, akiket elhagynak; én hagyok el másokat, ha akarom, de igazán nem győzők csodálkozni az alávalóságán.

— Vessük végét, — mondotta Romasov türelmetlenül, tompa hangon és összeszorította a fogát.

— Öt perc szünet. Cavaliers, occupez vos dames! — kiáltotta a táncrendező.

— Igen, majd ha én akarom. Maga alávalóan megcsalt. Feláldoztam magáért mindent és odaadtam mindent, amit egy tisztességes nő csak adhat... Nem nézhetek a szemem közé az uramnak, annak az eszményi szép embernek. Magáért elhanyagoltam hitvesi és anyai kötelességemet. Oh, miért nem maradtam hű hozzá!

— Hiszen mindez meglehet! — Romasov nem állhatta meg mosoly nélkül. E nőnek a süldő-tisztecskékkal való megszámálhatatlan regényei époly ismeretesek voltak, mint az a sok más szerelmi történet, mely valamennyi hetvenöt tiszt és feleségeik meg a rokonaik közt szövődtek.

— Oh! Elég arcátlan, hogy még nevet is! Jól van! — lobbant fel Rajsza. — „Nekünk kell kezdeni!” jutott eszébe hirtelen. Megragadta lovagjának kezét, előretipegett, kecsesen hajlongott a derekával és görcsösen mosolygott. Mikor befejezték a fordulót, arca hirtelen ismét gonosz kifejezést öltött. „Olyan, mint egy dühöngő féreg”, gondolta Romasov.

— Ezt nem bocsátom meg magának. Jól megértse, sohasem! Tudom, miért akar oly

hitványul, oly alávalóan szabadulni tőlem. De az, amiben sántikál, nem történik meg, soha, soha, soha! Ahelyett, hogy megmondaná őszintén és becsületesen, hogy már nem szeret, inkább megcsalt és visszaélt velem... számítva arra az esetre, hogy hátha ott nem sikerül. Ha-ha-ha!

— Jól van, hát beszéljünk őszintén — szólalt meg Romasov visszafojtott dühvel. Mindjobban elsápadt s az ajkába harapott.

— Ön akarta. Úgy van, igaz: nem szeretem!

— Oh! Képzelve, mennyire lesújt!

— Sohasem szerettem. Mint ahogy ön sem engem. Mindketten rút, hamis, piszkos játékot űztünk, egy alávaló szerelmi komédiát játszottunk végig. Tökéletesen megérttem önt, Alekszandrovna Rajsza. Magának nincs szüksége gyöngéd érzésre, szerelemre, egyszerű ragaszkodásra. Ahhoz maga nagyon is fölszines, nagyon is jelentéktelen, mert — Romasovnak hirtelen eszébe jutottak Nazanszkij szavai: — mert a szerelem csak a kiválasztottak, csak a finomabb lelkek osztályrésze.

— Ha-ha! Persze maga oly finomabb lélek?

A zene újra megszólalt. Romasov irigyen nézett az ablakon át a trombita csillogó réztorkára, mely vad egykedvűséggel köpködte

a terembe a bömbölő és hörgő hangokat. És irigyelte azt a katonát, ki felfújt pofazacsóval, megüvegesedő szemmel és a megerőltetéstől elkékvülve fújta a trombitát.

— Ne pörlekedjünk. Lehet, hogy nem érdemeltem igaz szerelmet, de nem arról van szó. Arról van szó, hogy önnek az ön korlátolt, vidékies nézeteivel és kisvárosi becsvágyával okvetlenül szüksége van valakire, aki udvarol önnek, úgy, hogy mások is lássák. Vagy azt hiszi talán, hogy nem fogtam fel, mi értelme van az ön bizalmaskodásának az estélyeken, hogy miként magyarázzam gyöngéd pillantásait s parancsoló és meghitt hangját olyankor, mikor figyeltek bennünket? Igen, igen, látniok kellett! Mert anélkül nem lett volna értelme az egész játéknak. Önnek nem a szerelem kellett, ön csak azt akarta, hogy az egész világ megint kompromittált helyzetben lássa.

— Ahhoz ugyan különb és érdekesebb embert választhattam volna, mint magát — felelte Petersonné megnőtt büszkeséggel.

— Legyen nyugodt, nem sért meg vele. Igen, ismétlem: kellett, hogy legyen valakije, aki szeszélyeinek rabszolgája, új rabszolgája legyen. De az idő múlik s a rabszolgák mindjobban ritkulnak, s hogy ne ve-

szítse el utolsó imádóját, hideg, szenvedélytelen természetével áldozatul dobja nemcsak anyai kötelességeit, hanem az oltár előtt megfogadott hűséget is.

— Oh, fogja még hallani híremet, — suttogta Rajsza gonoszul és sokatjelentően.

Az egész termen át, olykor visszahúzódva és a táncoló párokat kikerülve, hozzájuk lépett Rajsza férje, Peterson százados. Kopasz, sárga koponyájú és fekete, nedves, hízelkedő, de egyben rejtett gonoszságban égő szemű sovány, tüdővésztes úr volt. Mondották, örülten szerelmes a feleségébe, elannyira, hogy kedves, édeskés, álnok barátságot tartott fenn minden tisztelőjével. Mi több, tudták róla azt is, hogy mikor ezek az imádók megkönnyebbült lélekkel s vidáman elhagyták a feleségét, gyűlölettel, hitszegéssel és minden lehető szolgálati komiszkodással igyekezett bosszút állni rajtuk.

Már messziről természetellenesen mosolygott a kék s köröskörül ragadós ajkaival.

— No, táncolsz, Raecska? Jó estét, kedves György. Mért láttuk oly rég? Hiszen úgy hozzászoktunk magához, hogy már igazán unatkoztunk maga nélkül.

— Hát igen... A nagy elfoglaltságom, — dünnyögte Romasov.

— Ismerjük már az elfoglaltságát, — fenyegette meg Peterson az újjával és nyöszörgően kacagott. De a sárgás fehérséggel körülvett fekete szeme fürkészve és nyugtalanul nézte hol feleségének, hol meg Romasovnak arcát.

— Nem tehetek róla, azt hittem, pörölnek egymással. Mikor odanézek, látom, hogy ott ülnek és indulatba jönnek valamin. Mi bajuk van?

Romasov hallgatott és Peterson sovány, sötét, eres nyakára nézett. De Rajza azzal a vakmerő biztossággal, mely elmaradhatatlan kísérője volt hazugságainak, így szólt:

— Alekszejcs Jurij mindig filozofál. Azt mondja, hogy a tánc túlélte magát s nem egyéb hülyeségnél és ostobaságnál.

— De hiszen ő maga is táncol — jegyezte meg Peterson alattomos jóindulattal. — No, táncoljatok, gyermekeim, táncoljatok; nem zavarlak benneteket.

Alig hogy elment, Rajsza álnok érzelmes-séggel így szólt:

— S ezt a szent, ezt a rendkívüli embert esaltam én meg!... S Miért? Oh, ha tudná, ha csak tudná!

— Mazurka générale! — rikoltotta Bobetinszki. — Kiki a párjával!

A kihevült testek sokátartó mozdulatai és a parketből felszálló porfelhő következtében a teremben fojtott a levegő s a gyertyák lángjai megannyi sárga ködfoltta alakultak át. Most nagyon sok pár táncolt s minthogy a hely nem volt elég, minden pár egy nagyon korlátozott kis téren mozgott. A táncospárok kölesönösen tölték és taszigálták egymást.

— Komédiásnő! — suttogta Romasov hal-
kan és Rajszához hajolt. — Nevetséges és szo-
morú dolog, hallgatni magát.

— Úgy látszik, részeg! — kiáltotta Rajsza megvetően s oly pillantást vetett Romasovra, mint a regényekben szokás s minővel a hős-
nők „tetőtől-talpig“ szokták végigmérni a gonosztevőket.

— Nem, mondja meg, miért csalt meg? — kiáltotta Romasov indulattal. — Csak azért adta oda magát, hogy ne hagyjam el. Oh, ha még szerelemből tette volna; vagy ha nem abból, legalább érzékiségből. Megérthettem volna. De csak erkölcstelenségből, alantas hivatkozásból tette. Hát csakugyan nem döbbenti meg az a gondolat, hogy mily rútul cselekedtünk mindketten, mikor szerelem nélkül, unalomból, szórakozásból, sőt kíváncsiság nélkül, csak... játékból voltunk egymásé, mint ahogy a cselédleány napraforgó-

magot rágesál vasárnap. Tudja: szégyelem magam s útálatot érzek, amikor arra a hideg, céltalan, megbocsáthatatlan alávalóságra gondolok!

Hideg verejtékkal a homlokán és szomorú, elbágyadó szemmel nézett a táncoló párokra. Fájt a feje és szeretett volna sírva fakadni. De ott állt mellette Rajsza, sápadtan dühében és hamis színpadi páthosszal beszélt.

— Gyönyörű szép! Egy gyalogos tiszt a szép, a szemérmetes József szerepében!

— Igen, igen, annak a szerepében... — lobbant fel Romasov. — Magam is tudom, hogy nevetséges és szánalmas szerep... De nem szégyenlem siratni elvesztett tisztaságomat s úgy érzem, soha többé nem engedhetem át magam egy igaz és tiszta szerelem érzelmének. És ennek ön az oka: igen, csakis ön. Ön idősebb és tapasztaltabb, mint én és a szerelem dolgaiban otthonosabb.

Petersonné büszke elégedetlenséggel állt fel a székről.

— Elég volt! — mondotta színpadias hangon. — Elérte azt, amit akart. Gyűlölöm önt. Remélem, hogy mától fogva megszünteti látogatásait házuknál, ahol rokonként fogadták, étellel-itallal tartották s ahol mégis oly cudarnak bizonyult. Oh, mint fájlalom, hogy

nem mondhatom el mindezt az úramnak; valóságos szent ő, imádom, s mindent feltárnom előtte — annyi volna, mint megölni. De legyen meggyőződve, meg tudná torolni a védtelen asszony becsületén ejtett sérelmet!

Romasov szemben állt vele, görcsösen pislogatott a csiptetője mögül s nézte a széles, fonnyadt, dühtől eltorzult ajkát. Az ablakon áthallatszott a kábító zene; kétségbeesetten, makacsul köhögött az undok harsona s a török dob tolakodó ütései Romasovnak egyenesen az agyára csaptak le. Csak szaggatott töredékekben hallotta és nem értette Rajszának szavait. De úgy rémlett neki, mintha dobpergésként egyenesen a fejét érnék és megráznák az agyvelejét.

Petersonné zajosan összecsapta a legyezőjét.

— Oh, alávaló gazember! — suttogta tragikusan s a termen át az öltözőbe sietett.

Vége volt mindennek. De Romasov nem érzett semmit a remélt meglepedésből; szívről nem gördült le, mint régebben elképzelte, egy piszkos és nehéz kolonc. Nem, úgy érezte most, hogy csöppet sem szépen, hanem gyáván és őszinteség nélkül járt el, mikor egy korlátolt, szármalmas asszonyra há-

ritotta át az egész erkölcsi felelősséget; és élénk színekkel festette maga elé a keserűségét, a zavarát, a tehetetlen dühét s elképzelte keserű könnyeit és két megdagadt, vörös szemét ott az öltözőszobában.

X.

Aranyos, de hideg, igazi tavaszi reggel volt. A zelnicemeggyfa virágzott.

Romasov, ki még nem tanulta meg beérni az alvás idejével, szokása szerint későn jelentkezett szolgálatra s a szégyen és a nyugtalanság kellemetlen érzésével ment a gyakorlótérre, melyen az ő százada gyakorlatozott. Ebben a már eléggé megszokott érzésben mindig volt valami megalázó az ifjú tisztre nézve, Szliva százados, a századparancsnok pedig nagyon értette a módját, hogyan kell ezt az érzést kiélezní és bántóbbá tenni.

De Szliva százados ezúttal minden szokása ellenére majdnem semmi ügyet sem vetett reá s egyikét sem vette elő szokott tréfáinak. Csak mikor Romasov egy lépésnyire megállt előtte s tiszteletteljesen sipkájához emelte kezét és összeecsapta a bokáját, csak

akkor mondotta, odanyujtva neki a lankadt, hideg öt újját:

— Kérem, jegyezze meg magának, hadnagy úr, hogy önnek öt perccel a legidősebb altiszt és tíz perccel a századparancsnok megjelenése előtt helyben kell lennie.

— Bocsánat, százados úr — felelte Romasov feszes hangon.

— Bocsánat... Ön mindig alszik. Álmában nem tarthat gyakorlatot. Kérem a tiszt urakat, lépjenek szakaszaikhoz.

Az egész század kisebb csapatrészekben volt elszóródva a gyakorlótéren. Szabadgyakorlatokat végeztek szakaszonként.

A negyedik bajtárság a ferde létrán gyakorlatozott. A katonák egymásután léptek elébe, karjaikat kinyujtva reáakaszkodtak egyik fokára, felhúzódtak és kézzel kúsztak rajta felfelé. Sapovalenko altiszt alatta állt és megjegyzéseket tett:

— Nem szabad lóbálni a lábat. Fel a lábatok hegyével!

A sor a balszárnyról való Chlebnikov közlegényre került, aki az egész század gúnytárgya volt. Romasov gyakran csodálta, mikor ránézett, hogyan vehették be katonának azt a nyomorúságos, kiéhezett, piszkos, csupasz és ferdeképű, majdnem törpe embert.

S valahányszor meglátta a bárgyú arcát, melyről lerítt a születésétől fogva hülye ember félelme, szívében megmozdult valami sajátságos szomorú érzés és lelkipurdalás...

Chlebnikov lomhán és esetlenül, akasztott ember módjára függött a létrán.

— Felhúzódni, kutyafulú, felhúzódni, ha mondom! — kiáltotta az altiszt. — No, meglesz-e már?

Chlebnikov megfeszítette az erejét, hogy magasabbra jusson, de csak tehetetlenül vergődött és kalimpált a lábával. Egy pillanatig félre és lefelé fordította kicsiny, szürke képét, melyből szánakozásra méltóan nyúlt ki a pisze orra. Aztán egyszerre elszakadt a létra fokától s a földre zuhant, mint a zsák.

— Á-á! Úgy veszem észre, nem szeretsz tornázni! — bömbölte az altiszt. — Bitang, elrontod az egész szakaszt! Majd ellátom a dolgot!

— Sapovalenko, ne merd megütni! — kiáltotta Romasov, fellobbanva szégyenletében és haragjában. — Soha se merj megütni senkit! — kiáltotta s odarohant az altiszthez és vállon ragadta.

Sapovalenko feszesen megállt s a sipkája ellenzőjére tette kezét. De a szemében, mely egyszerre katonássá válva, elvesztette min-

den kifejezését, alig észrevehető, gúnyos mosoly rezgett.

— Parancsára, hadnagy úr. De tessék megengedni: ezzel semmikép sem lehet boldogulni.

Chlebnikov görnyedten állt mellette; bután nézett a tisztre és megdörgölte orrát az öklével. Romasov a felindulásszerű, hasztalan részvét érzésével elfordult tőle és a másik szakaszhoz lépett.

A tornázás után, mikor a legénység tíz percnyi pihenőt kapott, a tisztek a gyakorlótér közepén levő korlátnál gyűltek össze. A beszélgetés mindjárt a közelgő májusi szemlére terelődött, aztán egyes parancsnokok egyéniségére és sajátságaira tért át.

Valaki egy furcsa generálisról beszélt.

— Furfangos egy öreg volt — mondotta.

— A K. ezredben a következő tréfát csinálta: Belevezette a századot egy nagy pocsolyába és meghagyta a századparancsnoknak: „Lefeküdni!“ Az kissé berzenkedett, de aztán kiadta a vezényszót: „Lefeküdni!“ A katonák zavarba jönnek, azt hiszik, nem jól hallották. De a tábornok a legénység jelenlétében lehordja a parancsnokot: „Hogyan vezeti a századát! Lusták! Anyámasszony katonái! Ha ezek a legénykéek már attól is megijed-

nek, hogy belefeküdjenek itt a pocsolyába, hogyan tartja majd bennük a lelket, mikor a háborúban ellenséges golyózáport kell állniok a lövészárokból! Nem is katonák ezek, hanem öregasszonyok, a parancsnokuk pedig — az öreganyjuk!”

— Jól kivágta! — mondotta Vetkin elragadtatva.

— De mire való? Lehurrogni a parancsnokot a legénység jelenlétében és még fegyelmet emlegetni! Honnan a pokolból legyen ott fegyver? De azért ne merj megütni valakit, fickó! Annak is van egyénisége, az is ember! Hát azelőtt bizony nem voltak egyéniségek s úgy nyúzták a bitangokat, mint a marhát, de azért mégis ott volt Szebasztopol meg az olasz hadjárat s a többi más eset. Kikölköhetnek a szolgálatból; de ha a bitang rászolgál, én ellátom a dolgát! Ez úgy van.

— Katonát megütni bectelenség — felelte tompán Romasov, ki addig hallgatott. — Nem szabad megütni az olyan embert, aki nemcsak, hogy nem felelhet reá hasonlóval, de akinek arra sincs joga, hogy arra elé tartsa a kezét s úgy védje ki az ütést. Aki még félre sem meri fordítani a fejét. Gyalázat az!

Szliva féloldalt állva, megsemmisítő hunyorítással mérte végig Romasovot, s előre-

biggyesztette alsó ajkát a rövid, deres bajúsza alatt.

— Mi-cso-da be-széd? — kérdezte vontatottan, a legnagyobb megvetés hangján.

Romasov elsápadt. Hidegség futott át a mellén, derekán s egyszerre egész testében érezte dobogni a szívét.

— Azt mondtam, hogy az nem szép... és fentartom... az úgy van — mondotta össze-függéstelenül, de csökönyösen.

— Hát csak mondja, kérem — fuvolázta Szliva lány hangon. — Ismerjük mi már az oly gyöngédlelkű ifjakat, mint maga; csak legyen nyugodt; egy év múlva, ha ugyan addig nem teszik ki az ezredből, maga is pofán üti azokat a fickókat. Még pedig alaposan. Nem gyöngébben, mint én!

Romasov gyűlöletteljesen nézett egyenesen a szeme közé és majdnem suttogva mondotta:

— Ha üti az embereket, feljelentem az ezredparancsnoknál.

— Mi-cso-da? — kiáltotta Szliva fenyegető hangon, de aztán tüstént elharapta a szót. — Elég a fecsegésből — mondotta lomhán. — Ön, alhadnagy úr, még nagyon fiatal ahhoz, hogy kitanítsa a háborúviselt vén tiszteket, kik huszonöt éve szolgálják be-

csülettel császárukat. Kérem a tiszturakat a legénységi iskolába, — fejezte be mérgesen.

Azzal kurtán hátat fordított a tiszteknek.

— Erdemes volt beleártani magát? — kérdezte Vetkin csillapító hangon, ahogy Romasov mellett az iskola felé tartott. — Lát-hatja, hogy ez a Szлива (szilva) nem tartozik az édes gyümölcsök közé! Még nem ismeri őt úgy, mint én. Mond az magának olyan dolgokat, hogy hamarjában azt is elfelejti magáról, fiú-e, vagy leány. És ha szembeszáll vele, akkor lecsukatja.

— Igen, mondja, Pavlics Pável, hiszen ez már nem is szolgálat, ez már — tisztára vakbuzgóság! — kiáltotta Romasov a harag és a szégyen könnyével hangjában. — Ezek a vén ürök mulatnak rajtunk! Szándékosan visznek bele a tisztek közt való érintkezésbe durva hangot, cinizmust és undok militarizmust.

— Hát szó sincs róla, igaza van, — hagyta reá Vetkin egykedvűen. De Romasov hévvel folytatta:

— Kinek kell és mire jó ez az embernyúzás, piszkolódás és durva lárma? Oh, mikor tiszt lettem, nem hittem még, hogy ilyen is lesz. Soha sem fogom elfelejteni első benyomásomat. Csak három napja voltam az ezred-

nél, mikor lehordott az a durva Arcsakovszkij. A kaszinóban „hadnagy“-nak szólítottam, mert ő „alhadnagy“-nak szólított engem. Erre, bár egymás mellett ültünk és együtt söröztünk, bömbölve ordított reám: „Először is magának én nem vagyok hadnagy, hanem hadnagy úr, másodszor pedig... szíveskedjék felállni, mikor egy rangban idősebb tiszt megjegyzést tesz önnek!“ Én pedig felálltam s úgy álltam ott, mint akit leköptek, míg Lech alezredes közbe nem vetette magát. Nem, nem, Pavlics Pável, ne szóljon egy szót se, torkig vagyok az egész szolgálattal!

XI.

A legénységi iskolában oktatás ideje volt. Az egyik szűk szobában négyszögalakban felállított padokon, melyek a középre néztek, a harmadik bajtársaság legényei ültek. E négyszög közepén Szjerostan tizedes járt fel s alá. A szomszéd szobának ugyanolyan négyszögében Sapovalenko altiszt járt ép úgy fel s alá.

— Bondarenko! — kiáltotta Szjerostan harásány hangon.

Bondarenko mind a két lábával ledobbant a padlóra s úgy állt ott, mint a cövek.

— Bondarenko, ha például fegyveresen a sorban állsz s jön egy felebbvalód és azt kérdezi tőled: „Mi van a kezekben, Bondarenko?” — Mit kell felelned arra?

— Fegyver, bácsikám? — találgatta Bondarenko.

— Félrebeszélpsz. Mi az, hogy fegyver! Mondd inkább falusi módon: tehénláb! Ott-hon fegyver volt, de a szolgálatban egyszerűen úgy mondják: Berdan II. rendszerű kis-kaliberű gyorstüzelő puska, forgatható zá-várzattal. Mondd utánam, ebfattya!

Bondarenko hamarosan elverklizi e szavakat, melyeket persze már előbb is tudott.

— Ül le! — vezényli Szjerostan kegyesen. — És mivégből kaptad? Erre a kérdésre felelj... — Szigorúan jártatta végig szemét valamennyi alantasán — Sevecsuk!

Sevecsuk mord ábrázattal feláll és tompa basszushangján lassan felel az orrán át s úgy szakítva meg a szavakat, mintha pontokat rakna közéjük:

— Avégből kaptam. Hogy béke idején a fegyverfogásban gyakoroljam magam vele. És háború idején megvédelmezzem az ellenségtől a trónt meg a hazát. — Egy pillanatig hallgatott, megdörgölte az orrát és sötéten

hozzátette: — Úgy a belső, mint a külső ellenségtől.

— Helyes, látszik, hogy jól tudod, Sevecsuk, de nagyon lassan beszélsz. A katona legyen olyan eleven, mint a sas. Ül le. No most, Ovecsukin: kit nevezünk külső ellenségnek?

Ovecsukin, egy Orelből való ügyes legény, kinek szavaiból kiérzett az egykori kis bolti-szolga fürge beszédessége, így felelt gyorsan és előkelően s majd hogy el nem nyelte magát elragadtatásában:

— Külső ellenségnek nevezzük mind azt az államot, mellyel háborút viselhetünk. A franciát, németet, taljánt, törököt, heurópaít...

— Megállj! — vágott a szavába Szjerostan — az már nincs benn a reglamában. Ül le, Ovecsukin. Most mondd meg nekem... Archipov! Kiket nevezünk belső ellenségnek?

Ez utóbbi két szót különösen hangosan és nyomatékosan ejtette ki, mintegy külön-külön aláhúzva mindegyiket és sokatmondó pillantást vetett Markussohn önkéntes irányába.

A nehézkes, himlőhelyes Archipov makacsul hallgatott és kinézett a légénységi iskola ablakán. Szolgálaton kívül derék, értelmes és ügyes legény volt, de a légénységi iskolában valósággal úgy viselte magát, mint a kinek

nincs sütnivalója. Aminek nyilvánvalóan az volt az oka, hogy az ő egészséges emberesze, mely falusi környezetének egyszerű jelenségeit szokta figyelni és átgondolni, sehogysem tudta meglegelni a kapcsolatot az iskolában kapott oktatás és a való élet közt. Azért nem volt képes megérteni semmiképen — bajtársági vezetőjének legnagyobb csodálatára és elégedetlenségére — a legegyszerűbb dolgokat sem.

— No, mi lesz? Azt hiszed, sokáig várok, míg kisütöd? — kérdezte Szjerostan bosszúsan.

— Belső ellenségeknek.... ellenségeknek...

— Nem tudod? — kiáltotta Szjerostan fenyegetően és reá akart rohanni Archipovra; de a tisztre féloldalról vetett pillantás után csak a fejét rázta és szörnyű pillantásokat vetett Archipovra. — Hát tudd meg, belső ellenségnek azokat nevezzük, akik szembeállnak a törvénnyel. Például kiket?... — és Oveskin fürkésző pillantásával találkozott. — Mondd meg te, Oveskin.

Oveskin felpattant és vígan kiáltotta:

— Például olyanokat, mint a bujtogatókat, diákokat, lókötőket, zsidókat és lengyeleket!

A szomszédos szobában Sapovalenko foglalkozott a szakaszával. Fel s alá járva a padok között, vékonyan éneklő hangon tett kérdéseket a kezében tartott legénységi kátéból.

— Mondd meg nekem, Szoltisz, kit neveznek örnek?

Szoltisz, aki litván ember volt, tágra nyitotta szemét kinyájában s azt kiáltotta:

— Az ör egy sérthetetlen személy!

— Helyes. Aztán?

— Az ör katona, kit puskásan őrhelyre állítanak.

— Helyes. Látom, Szoltisz, hogy iparkodol. De miért küldenek téged őrt állni, Pachurokov?

— Azért, hogy ne aludjam, ne andalogjak, ne pipázzam és senkitől se fogadjak el se ajándékot, se más egyebet.

— Hát a tisztelgés?

— S hogy az arramenő tiszteket szabályszerű tisztelgéssel köszöntsem.

— Jól van. Ül le.

— Így megy ez ma, holnap és holnapután. Mindig szakasztottan így életem fogytáig, — gondolta Romasov, hol Szjerostan, hol Sapo-

valenko bölcseségeit hallgatva. — Ne dobjak-e oda s ne hagyjak-e itt mindent?... Micsoda nyomorúság!

Az „oktatás“ után az udvaron lövészeti előgyakorlatokat tartottak. Szliva görnyedten és cammogva ment egyik szakasztól a másikhoz, egyet-egyet igazított a legénység testtartásán s rövid, goromba megjegyzéseket tett.

A lövésgyakorlatok után az emberek gúlába rakták fegyveröket s leheveredtek a zsendülő pázsitra, melyet a katonacsizmák hellyel-közzel már letapostak. Meleg, derült időjárás volt. A levegőben a nyárfa-sorok gyöngye leveleinek illata áradt.

Vetkin megint odalépett Romasovhoz.

— Ne törődjék vele, Alekszejics Jurij, — mondotta és karonfogta Romasovot. — Hát érdemes az? Gyakorlat után elmegyünk a kaszinóba, felhörpentünk egy pohárral s vége lesz mindennek. Úgy lesz?

— Oly szomorú a lelkem, édes Pavlics Pá-
vel, — mondotta Romasov lehangoltan.

— Hát hiszen örömmek nem is öröm, — mondotta Vetkin. — De az ember mit tegyen? Csak be kell gyakorolni a legényeket. Hátha egyszerre kitör a háború? Meghalni aztán tudunk, az bizonyos. És meg fogunk halni, ha

kívánják tőlünk — vigyen el bennünket az ördög, legalább nem ettük ingyen a kenyereinket. Úgy van biz' az, filozófus uram. Megyünk a gyakorlat után a kaszinóba?

— Nem bánom, menjünk, — egyezett bele Romasov egykedvűen. — Voltaképen disznóság, így tölteni napról-napra az időt. Nagy igaza van: aki így gondolkozik, jobban tenné, ha inkább egyáltalán nem szolgálna.

Ily beszélgetés közben jártak fel s alá a téren és megálltak a negyedik szakasznál. A katonák a gúlába rakott fegyvereik körül heverték és ültek a földön. Egynéhányuk kenyeret evett, amit a katona megtesz reggeltől-estig minden alkalommal: szemle közben, a hadgyakorlat szünete közben, a templomban a gyónás előtt s még a testi fenyték előtt is.

Mikor a gyakorlatnak vége szakadt, a két fiatal tiszt a kaszinóba ment és nagyon sok vutkit ivott. Romasov, ki majdnem eszméletét veszttette, összeesőkolódzott Vetkinnel és görcsösen zokogott a vállán, panaszkodott neki, hogy az élet oly sivár és szomorú, hogy senki sem érti meg őt s hogy „egy asszony“ nem szereti; de azt, hogy ki az az asszony — sohasem fogja megtudni senki. Vetkin pedig eközben egyre-másra ürítette ki poharát s

csak olykor-olykor szólalt meg lenéző részvétellel:

— Alpári dolog az, Romasov, még inni sem tud. Már az első pohár leveszi a lábáról.

Aztán hirtelen az asztalra csapott öklével és hangosan kiáltotta:

— De ha majd parancsolják, hogy haljunk meg — akkor meghalunk!

— Meghalunk, — felelte Romasov síránkozva. — Mit — meghalni? Hülyeség — meghalni... Fáj a szívem...

Romasov nem tudta, hogyan került haza és ki fektette az ágyába. Úgy rémlett neki, mintha sűrű kék ködben úsznék, amelyben milliárd és milliárd mikroszkópikusan apró szikra van elszórva. Az a köd lassan hullámzott fel s alá, mozgásával felemelte és alá-súlyesztette Romasov testét s a hadnagy szívének verése e ritmikus hintázás következtében gyöngült és meg-megszűnt, és Romasov valami útálatos émelygést érzett. Úgy rémlett neki, mintha feje kimondhatatlanul nagyra nőtt volna meg, s egy kérlelhetetlen, utolérhetetlen hang, mely szörnyű fájdalmat okozott neki, azt kiáltotta benne:

— Szakasz — egy!... Szakasz — kettő!

XII.

Április 23-ika Romasovnak izgalmas és különös napja volt. Reggel tíz órakor, mikor még ágyában feküdt, eljött István, Nikolajev tisztiszolgája s kis levelet hozott Petrovna Alekszandrától.

Kedves Romocska, — írta — egyáltalán nem csodálnám, ha megtudnám, hogy elefejtette, hogy nekünk kettőnknek ma nevünknapja van. Tehát eszébe juttatom. *Mindenek ellenére* ma látni akarom! De ne gratuláljon napközben, hanem pontosan öt órakor. Batyubált rendezünk Dubecsnejában. Az öné: *N. A.*

Romasovnak reszketett kezében a levél, mikor elolvasta. Egy álló hete nem látta már Surocskának hol kedves, hol gúnyoló, hol meg barátságosan figyelmes arcát s nem érezte magán finom és hatalmas, varázslatos befolyását. „Ma!” suttogta benne egy diadalmas hang.

— Ma! — kiáltotta Romasov hangosan és meztőláb toppant az ágyból a padlóra. — Hajnán, mosdani!

Hajnán belépett.

— Hadnagy úr, odakünn vár a legény. Kérdezi, hogy írsz-e feleletet.

— Mit nem mondasz! — Romasov kimeresztette a szemét s kissé összegörnyedt. — Tyhű... Borravaló kellene neki; de nincs pénzem. — Tehetetlenül nézett a szolgájára.

Hajnán szélesen és vidáman mosolygott.

— Nekem sincs!... Se neked, se nekem! ... Kutyabaj! Jó lesz úgy is.

Romasovnak egyszerre megint eszébe jutott az a fekete tavaszi est, a sár, a piszkos, síkos deszkapalánk és kihallotta a sötétségből István közömbös hangját: „Ez is idejön minden istenadta nap...” Eszébe jutott az is, mily égő szégyenletet érzett abban a pillanatban. Oh, micsoda jövődöbéli üdvösségét nem adta volna most oda húsz kopejkáért!

Romasov görcsösen és erősen dörgölte az arcát a két kezével, s az elragadtatás hangjait hallatta közben.

— Hajnán, — mondotta aztán ságva és az ajtó felé sandított — mondd meg neki, Hajnán, hogy a hadnagy estére okvetlenül ad neki borravalót. Jól megértsd! Okvetlenül!

Romasov épen súlyos pénzügyi válság idejét élte át. Mindenütt felmondották neki a hitelt: a kaszinóban, a tisztí étkezőben és a

tiszti pénzalapnál... Már csak ebédet és vacsorát kapott a kaszinóban, azt is vutki és hideg előétel nélkül. Még teája és cukra sem volt. Szeszélyes véletlennél fogva csak egy nagy pléhdobozra való kávéja maradt meg. Férfias elhatározottsággal itta Romasov reggel minden cukor nélkül s utána Hajján szürcsölte tovább a kávé sorsában való éppoly megadással.

A hadnagy most, hogy arcát rútul fintorgatva nyelte le a keserű levét, mélységesen elgondolkozott jelen helyzetéről. „Hm... Először is hogyan jelenhetek meg ajándék nélkül? Bonbon vagy keztyű nélkül... igaz, hogy azt sem tudom, milyen a száma? Bonbon; legjobb volna parfüm: förtelmes itt a bonbon... Legyezőt? Hm... Végre is a parfüm a legjobb. Az Essbouquet-t szereti. Aztán a batyubállal együtt járó kiadások; kocsi oda-vissza, mondjuk: öt rubel; Istvánnak egy rubel borraivaló! Hát bizony, Romasov hadnagy úr, tíz rubelen alul nem boldogul.

S gondolatban kezdte átvizsgálni segítőforrásait. A gázsija? De hiszen épen tegnap hagyta jóvá havi számlakivonatát: „Számla rendben van. Romasov alhadnagy“. Egész gázsiját pontosan elnyelték a különböző ki-

adásai, melyek közt volt egy ily rovat is: magántartozások törlesztése; a hadnagy nem kapott egy kopeket sem. De nem kaphatna valamelyes előleget? A kísérletet már megtette vagy harmincszor, de mindannyiszor sikertelenül. A fizető-mester Dorosenko törzskari százados volt — a sötét s főképp zászlósokkal szemben fölöttébb szigorú úr. Nem, Dorosenkóból nem lehet pénzt kivasalni s a leghatározottabban nem lehet egy alhadnagynak, ki már harmadik hónapja írogatja, hogy: „számla rendben van“.

„De ne csüggedjünk!“ mondotta Romasov magában. „Menjünk csak végig a tiszteken. Kezdjük a századparancsnokokon... Vegyük sorra. Első század — Oszadcsi!“

Romasov előtt megjelent Oszadcsi bámulatosan szép arca az állatiasan komor nézésével. „Nem, mindenkit, csak azt nem. Második század — Talmann, a kedves Talman: mindig és mindenhol kölcsönöket szed fel, még zászlósoktól is. Chutinszkij.“

Romasov tűnődött. Eszeveszett gondolat cikázott át agyán: elmegy és megvágja az ezredparancsnokot. „Elképzelhetem: Előbb bizonyosan kövé dermed ijedtében s végre mennydörögve szól, mint a mozsárágyú: Micsoda? Hátrább az agarakkal!“

A hadnagy kacagott. Nem, mindegy, majd csak eszel ki valamit! Ez a vidáman kezdődő nap nem végződhetik szerencsétlenül.

Duvernois százados? „Nem, Duvernois zsugori s nem szeret engem — tudom...”

Így ment végig mind a tizenhat századparancsnokon s hozzávette még a sorkatonasághoz nem tartozó szekerész-csapatot is; aztán sóhajtvá a fiatalabb tiszteket vette sorra. Még nem vesztette el a siker reményét, de a lelkében kissé már mégis nyugtalankodott, mikor egyszerre egy név ötlött az eszébe: „Rafalszki alezredes!”

„Rafalszki. S még töröm a fejem. Hajnán! Kabátom, keztyűm, köpönyegem — egy-kettőre!”

Rafalszki alezredes, a negyedik zászlóalj parancsnoka, öreg és furcsa legényember volt, akit az ezredben a nagy állatkedvelő voltáért tréfásan, de persze nem szemtől-szemben, „Brehm” alezredesnek szoktak nevezni. Nem járt össze egy bajtársával sem, csak a formszerű husvéti és újévi látogatásokat szokta megtenni s a szolgálatban oly hanyagul viselte magát, hogy gyakorlatozásnál és raporton mindig rendreutasítást és kegyetlen orrot kapott. Minden idejét, minden ki nem aknázott szeretetét és ragaszkodását kedves

állatainak, a madaraknak, halaknak és négy-lábúaknak szentelte, melyekből egész nagy, eredeti állatseregletet tartott. Az ezred hölgyei, kiket lelkek mélyéig bántott irántuk tanúsított közömbössége, azt mondták, hogy nem tudják, hogyan lehet kibírni Rafalszkinál: mert egyszerűen borzasztó dolog az az állataival! „Aztán, bocsánat a kifejezésért — de az a bűz! Fúj!”

„Brehm“ ezredes minden megtakarított pénzét állatokra adta ki. A külön a legvégsőig megszorította személyes igényeit; tudja Isten, mikori divat szerint készült köpönyeget és uniformist viselt, aludt úgy, ahogy, s a tizenötödik század katonakosztját ette; de azért a katonakosztért olyan összeget fizetett, mely több volt az elégnél. Bajtársainak, nevezetesen pedig a fiatalabb tiszteknek, soha sem tagadott meg szívességet, ha valamennyire is pénznél volt. Az igazság megköveteli annak megállapítását, hogy nem volt szokás, sőt nevetségesnek tartották, megfizetni a tőle kért kölcsönt, hiszen azért volt külön, azért volt „Brehm“ ezredes.

Mikor afféle könnyelmű zászlósok, mint tesszem Lbov, megakarták vágni két rubel erejéig, csak azt mondták neki: „Szeretném megnézni az állatseregletét.“ Tudniillik ez

volt az az út, mely „Brehm“ ezredes szívéhez és erszényéhez vitt. „Vannak-e új állatai, Antonics Iván? Jaj, mutassa meg. Oly érdekesen tud elmagyarázni mindent...”

Romasov is gyakran megfordult nála, de mindeddig önző célzatok nélkül. Ő csakugyan szerette az állatokat. Moszkvai hadapród korában is szívesebben járt a cirkuszba, mint a színházba, s még szívesebben az állatkertbe és az állatseregletekbe. Gyermekkorának ábrándja egy bernáthegyi kutya volt, most meg zászlóalj-segédtsízségről és szép hátszlóról ábrándozott. De egyik ábrándja sem valósulhatott meg: gyermekkori ábrándja a szegénység miatt, a segédtsízi ábránd pedig azért nem, mert semmiképpen sem mutatós külseje miatt alig remélhette, hogy valaha is kinevezik segédtsíztnak.

Elindult hazulról. Langy tavaszi szellő simogatta az arcát; a tegnapi eső után megszikkadt föld rugalmasan himbált a lába alatt. A zelnice-meggy fehér virága és az orgona lila fürtjei kihajoltak az útra a kerítéseken át. Romasov egyszerre úgy érezte, hogy valami szokatlan erővel bont szárnyat a lelkében, úgy érezte, mintha repülni akarna. Körülnézett s mikor látta, hogy nincs senki az utcán, elővette zsebéből Surocska levelét,

átolvasta, s ajkához szorította az aláírását.

— Édes mennyországom! Kedves fák! —
suttogta könybeboruló szemmel.

„Brehm“ ezredes különösen magas, zöld sövénnel körülvett házban lakott. A kapun ez a rövid felírás állt: „Okvetlenül csengetni. Kutyák!!“

Romasov csengetett. A kapuban megjelent egy lomha, kócos, aluszékony tisztiszolga.

— Itthon van az alezredes úr?

— Igenis, itthon, hadnagy úr!

— Eredj, jelents be!

— Tessék csak úgy, — felelte a legény. —
Ezredes úr haragszik, ha az ember bejelenti...

Romasov belépett. A ház sarka mögül két óriási, fiatal, egérszínű, vágottfülű szelindek rohant elő. Az egyik hangosan, de jóindulatúan ugatott. Romasov csettintett az ujjával, s az eb vidáman rakta le a két első lábát hol jobbra, hol balra és még hangosabban ugatott. A másik eb a hadnagy háta mögé került és orrát előrenyújtva, kíváncsian szaglásztta körül a gallérja szárnyát. Az udvar háttérében egy csacsi állt a zöld fűvön; békésen álmodozott a tavaszi nap fényében, hunyorgott a szemével és kéjesen billegette a

fülét. Az udvarnak ezen a részén hemzsegett a sok tyúk és tarka kakas, liba és dúdoros orrú kínai kacsa; gyöngytyúkok lármáztak fülsértő rikoltozással s egy méltóságteljes pulyka legyezőformára terjesztve ki farkát s a földet surolva szárnyával, dölőfösen és sóváran kerülgette tyúkjait. Egy vályú mellett óriási rózsaszínű Yorkshire-disznó feküdt a féloldalán.

„Brehm“ ezredes háttal állt az ajtónak a svéd bőrkabátjában, s nem vette észre, amikor Romasov belépett. Egy akváriummal bibelődött s könyökig mártotta épen a vízbe a kezét. Romasovnak kétszer is köhécselnie kellett, míg „Brehm“ feléje fordította hosszú, sovány, szakállas képét s a régimódi kerek, csontkeretű csiptetőjét.

— Á-á, Romasov alhadnagy! Isten hozta... — mondotta Rafalszki udvariasan. — Boesáson meg, hogy nem nyujtok kezét — de merő víz vagyok. Valami ügyes új szívócsövet helyezek el itt épen. Iszik egy csésze teát?

— Köszönöm alázatosan. Már ittam. Azért jöttem, alezredes úr...

Romasov nekibátorodott.

— Antonics Iván, nagy, nagy kérésem volna...

— Pénz?

— Igen, röstelek alkalmatlankodni. Nem kellene sok, csak tíz rubel. Nem ígérem, hogy rövid idő alatt visszafizetem, de...

Antonics Iván kivette kezét a vízből s megtörölközött.

— Tízet adhatok. Több nincs, de annyit szívesen. Remélem, nem követ el valami ostobaságot? No, no, no, hiszen csak tréfáltam. Jöjjön.

Végigvezette az egész lakáson, mely öt vagy hat szobából állt. Nem volt azokban sem bútor, sem függöny. A levegőt oly erős szag töltötte meg, mint a kis ragadozók otthonában. A padló oly mocskos volt, hogy az ember lába megesuszott rajta.

A szobák minden sarkában apró házaként fatönkökből, feneketlen hordókból való kis barlangok és fekvőhelyek sorakoztak. Két szobában mesterséges fészkekkel és odvakkal felszerelt ágasbogas fák álltak — az egyikben a madaraknak, a másikban a menyéteknek és mókusoknak. Ez állati fészkelő- és tanyahelyeknek egész berendezésén meglátszott az ápoló gond, az állatok szeretete és a nagy megfigyelőképesség.

Az alezredes nyilvánvalóan egészen megfélelkezett Romasov kérelméről. Egyik odutól a másikhoz vezette vendégét, megmutogatta

neki kedvenceit s oly lelkesedéssel és oly ragaszkodással, szokásaiknak és sajátosságaiknak oly beható ismeretével beszélt róluk, mintha kedves, jó ismerőseiről volna szó. Annyi bizonyos, hogy állatgyűjteményét ily Isten háta mögött levő, kicsiny városban nagyon is tekintélyesnek lehetett mondani. Voltak fehér egerei, nyulai, tengeri malacai, sündisznói, marmotái, volt többfajta gyíkja, két kis majma, egy ausztráliai fekete nyula, néhány üvegházba zárt mérges kígyója s egy ritkasép angóramacskája.

— Ügy-e, hogy szép? — kérdezte Rafalszki a macskára mutatva. — Hát nem gyönyörű? De nem adok reá sokat. Nagyon ostoba. Ostobább minden más macskánál. No tessék! — mondotta s hirtelen felélénkült. — Újabb bizonyosság reá, hogy mily kevésbé érdeklődünk a háziállataink lelke iránt. Mit tudunk a macskáról? A lóról? A tehénről? A disznóról? Tudja-e, hogy mily kiválóan okos állat a disznó? Az bizony, ne kacagjon, — Romasovnak esze ágában sem volt, hogy kacagjon — a disznó nagyon okos állat. Egy kan tavaly a következőképpen tréfált meg: Moslékot hozattam a cukorgyárból a kertem s a disznaim számára. De az állat nem várta ki türelemmel, míg reákerül a sor. Amíg a

fuvaros a legényem után járt, az állat kihúzta fogával az akonát a hordóból. A moslék kifolyt s a disznó élvezete nem ismert határt. Többet mondok: Egy másik alkalommal nemcsak az akonáját húzta ki, hanem begurította a kertbe és elásta egy veteményágyba. Hát ilyen a disznó! Megjegyzem, — Rafalszki hunyorított a szemével és nagyon furfangos képet vágott — írni fogok egy kis cikket a disznaimról... De p-sz-sz!... Ez titok... El ne mondja senkinek! Mert nem igen való, hogy a dicső orosz hadsereg alezredese — disznókkal foglalkozzék. Most Yorkshire-disznókat tartok. Láttá már? Ne menjünk oda? Van itt az udvaron még egy kis borzom, egy elragadó kis állat... Megnézzük?

— Bocsásson meg, Antonics Iván, — kacagott Romasov. — Örömetst mennék, de biz' Isten, nem érek reá.

Rafalszki a homlokára csapott.

— Jaj, édes barátom! Kérem, bocsásson meg. Megint belehábtorodtam a fecsegésbe... No, no, no, jöjjön csak hamar.

Beléptek egy pusztá kis szobába, melyben szó szerint nem volt más, mint egy teknőformájúra lehídalat alacsony tábori ágy, egy éjjeliszekrény, meg egy zsámoly. Rafalszki kihúzta a fiókot és pénzt vett ki belőle.

— Nagyon örülök, alhadnagy, hogy megethetem ezt a kis szívességet. Ej, miket mond... Mi van azon köszönni való!... Csekélység... Örülök... Jöjjön el, amikor ráér, s majd beszélgetünk.

Romasov, amikor kilépett az utcára, tüstént összeakadt Vetkinnel. Pavlics Pávelnek fel volt borzolva a bajusza, a sapkája pedig az oldalt benyomott szélével merészen a fülére volt csapva.

— Á-á! Hamlet herceg! — kiáltotta Vetkin vidáman. — Honnan, hová? A manóba, hiszen úgy ragyog az arca, mintha születésnapja volna!

— Van is! — kacagott Romasov.

— Csakugyan? Nagyszerű! Engedje meg, hogy ölelő karjaimba zárjam!

És összeecsókolództak ott az utca közepén.

— Ne mennénk ez alkalomból a kaszinóba? Csak „emelni“ egyet — mint Arcsakovszkij barátunk szokta mondani! — indítványozta Vetkin.

— Nem mehetek, Pavlics Pável. Sürgős dolgom van. Egyébként úgy veszem észre, megvágott már ma valakit.

— O—o—oh! — Vetkin sokatmondóan és büszkén vetette hátra fejét. — Olyat talál-

tam ki ma, hogy egy pénzügyminiszter is megpukkadna irigységében, ha tudná.

— Halljuk!

Vetkin találománya fölöttébb egyszerű volt, de nem minden elmeél nélkül volt kieszelve, s a főszerep Chaimnak, az ezred szabójának jutott benne. Elismervényt kapott Vetkintől egy teljes uniformis átvételéről; de a leleményes Pavlovics Pável valóság szerint nem uniformist kapott, hanem harminc rubelt készpénzben. — Elvégre mind a ketten meg vagyunk elégedve az üzlettel, — mondotta Vetkin ujjongva. — A zsidó azért van megelégedve, mert harminc rubeljáért negyvenötöt kap a ruhapénztárból, én pedig azért, mert ma a kaszinóban terítékre hozok minden játékost. Jól főztem ki, úgy-e?

— Kiválóan! — ismerte el Romasov. — Megjegyzem magamnak s alkalomadtán hasznát veszem. De ég vele, Pavlics Pável. Sok szerencsét a játéokban.

Elváltak egymástól. De Vetkin mindjárt vissza is hívta bajtársát. Romasov megfordult.

— Az állatseregletben járt? — kérdezte Vetkin furfangosan és középső ujjával a vállán át Rafalszki házára mutatott.

Romasov biccentett a fejével s a legmélyebb meggyőződés hangján mondotta:

- Brehm nagyszerű ember. Kedves fiú!
- Úgy van! — osztozott nézetében Vetkin.
- Csak ... az a bűz!

XIII.

Romasov, mikor öt óra tájban a Nikolajevék-lakta ház elé hajtatott, ámultan érezte, hogy bizakodó reggeli hangulata eltűnt s különös, merőben alaptalan nyugtalanság foglalta el helyét. Érezte, hogy ez a lélekállapot nem egyszerre s nem is épen most, hanem már jóval előbb szállta meg; a nyugtalanság nyilván lassankint és észrevétlenül nőtt meg benne s már jóval előbb kezdődött. Ugyan mi lehetett? Már gyermekkorában is megfigyelt magán efféle jelenségeket s tudta, hogy ha meg akarta nyugtatni magát, ki kellett nyomoznia e bizonytalan, nyugtalan lélekállapot okát. Megesett, hogy egyszer egész nap gyötörte magát ilymódon s csak este jutott eszébe, hogy délben, mikor átment a vasúti sineken, egy lokomotív megijesztette és majdnem megsiketítette a sípolásával, s hogy

akkor lepte meg észrevétlenül az a kétségbeesett hangulat; de mihelyt ez eszébe jutott, megkönnyebbült a lelke, sőt jókedve is kerekedett.

Gondolatban most is gyorsan végigment visszafelé a nap minden benyomásán. Szvierszki boltja; a parfüm; aztán megfogadta Leib kocsiszt, az kitünően hajtott; a postára ment, kérdezte, hány óra; fenséges reggel volt. István... Vajjon István volna az oka? Már hogyan is — hiszen annak félretett egy rubelt. De akkor mi volt? Mi volt az oka tulajdonképen?

A ház kerítése előtt már három kétlovas hintó állt, két legény hátraslovat tartott kancárszáron: Olizár öreg sötétpej heréltjét, melyet a gróf nemrég vett a kimustrált katonai lovak árverésén, és Bek-Agamalov formás, türelmetlen, vadul lobogó szemű sárga kancáját.

„Oh — a levél!“ szólalt meg hirtelen egy emlékezés Romasovban. Ez a furcsa megjegyzés, hogy *mindenek ellenére*, s hozzá még alá is húzva... vagyis, hogy ott valami nincs rendben. Talán haragszik reám Nikolajev! Nem féltékeny-e? Talán valami pletyka? Nikolajev az utóbbi napokban oly hidegen bánt velem. Nem, nem, továbbhajtatok!“

— Tovább! — kiáltotta a kocsisnak.

De ugyanabban a pillanatban érezte, — nem hogy hallotta vagy látta volna, hanem érezte, — hogy a ház ajtaja kinyílik — érezte szívének édes, viharos dobogásán.

— Romocska! Hova készül? — szólalt meg mögötte Petrovna Alekszandra vidám, csengő hangja. Belekapaszkodott Leib kocsis derékövébe és kiszökött a kocsiból. Surocska ott állt a nyitott ajtó sötét keretében. Testhez simuló fehér ruha volt rajta, vörös virággal a derekán meg a jobb oldalán; ugyanoly virág lobogott élénken és melegen a hajában is. Különös: Romasov egész bizonyosan tudta, hogy ő az s mégis szinte alig ismert reá. Valami újat, ünnepieset és ragyogót vett észre rajta.

Míg Romasov szerencsekívánatait rebegte, Petrovna Alekszandra, el sem bocsátva kezét, gyöngéd, meghitt erőszakkal készítette, hogy lépjen be vele a sötét pitvarba s e közben így szólt hozzá sebesen és félhangosan:

— Köszönöm, hogy eljött, Romocska. Oh, úgy féltem, hogy lemond. Hallja: legyen ma kedves és vidám, ne törődjék semmivel. Oly neveltséges maga. Ha az ember csak megérinti, már visszahúzódik, mint egy szemérmes mimóza.

— Petrovna Alekszandra, oly nyugtalanná tett ma a levele, van benne egy mondat...

— Édesem, édesem, szót se róla!...

Megfogta s erősen megszorította Romasovnak mind a két kezét és egyenesen a szeme közé nézett. Ebben a nézésben is volt Romasov számára valami merőben új — a hízelgő gyöngédség és megfeszített figyelem, valamint a nyugtalanság egy neme s volt még valami különös, meg nem érthető, a lélek titkos, homályos nyelvén megszólaló kifejezés kék szemének rejtelmes mélységében...

— Kérem, szót se róla. Ma ne gondoljon reá... Csakugyan nincs megelégedve azzal, hogy folyton lesben álltam, míg erre nem jött? Hiszen tudom, milyen nyűlszívű ember maga... Ne merjen megint úgy nézni rám!

Zavarodottan kacagott és kiszabadította kezét.

— No elég volt... Romocska, most kikap, ne csókolja megint ezt a kezemet! Úgy. Most a másikat. Úgy. Ravasz róka. Jöjjön. De ne felejtse el, — mondotta gyors és forró suttozással — ma a *mi* napunk van. Alekszandra királynénak és Georgijnak, az ő hű lovagjának napja. Megértette? Jöjjön.

— Itt van, kérem szépen... egy szerény ajándék...

— Mi az? Parfüm? De milyen ostobaság. Nem, tréfáltam. Köszönöm, kedves Romocska. Volodja! — mondotta hangosan és fesztelenül, mikor beléptek a vendégszobába. — Itt van még egy vendég a batyubálra, még pedig olyan, akinek magának is születésnapja van.

A vendégszobában hangos és zűrzavaros világ volt, mint az általános indulás előtt szokott lenni. A sűrű dohányfüst ott, ahol a tavaszi nap rézsutosan beözönlő sugárkévei átmetszették, világoskéknek látszott. A szoba közepén hét vagy nyolc tiszt állt élénken beszélgetve s nem szűnő köhögése közben a leghangosabban kiabált rekedt hangján a hosszú Talmann. Ott voltak: Oszadcsi százados és Olizár, meg Bek-Agamalov, az elválaszthatatlan segédtisztok, aztán Andruszevics hadnagy, egy kicsiny és nagyratörő, hegyes patkányorrocskájú fiatalember és még valaki, akit Romasov nem látott meg mindjárt. Talmann Pavlovna Szofja kacagva, rizsporosan és kifestve ült egy nagy, felcicomázott bábú módjára a kanapén Michin hadnagy két hugával. A két ifjú hölgy egyszerű, otthon készült csinos és egyforma, zöldszalagos fehér ruhát viselt; rózsás, fekete hajú, sötétszemű és szeplős leányka volt mind a

kettő; és mindkettejüknek ragyogóan fehér, de szabálytalan volt a foga, ami különös és sajátos báj kölesönzött szájuknak; csinos és jókedvű volt mind a kettő. Hasonlítottak egymásra s egyben a nagyon nem csinos testvérbátyjukra. Az ezred hölgyei közül hivatalos volt még Andruszevics hadnagyné, egy kicsiny, kövér, fehérképű, ostoba és nevetséges dáma, buzgó terjesztője minden elképzelhető kétértelmű históriának és piszkos anekdotának; végezetül ott voltak még a csinos, beszédes, selypító Likacsev kisaszszonykák.

A hölgyek, a tiszti társaságokban bevett szokás szerint, külön vonultak a férfiaktól egy sarokba. Mellettük ült hanyagul és nyeglén egy székre vetve magát, Diez törzskari százados.

— Örülök, nagyon örülök, — mondotta Nikolajev, Romasov elé sietve. — Miért nem jött el ma reggel a születésnap kalácsra?

Derülten és nyájas mosollyal mondotta, de Romasov megint észrevette hangjában és pillantásában azt a visszataszító, mesterkelt és hideg kifejezést, melyet mostanában szinte öntudatlanul megérzett Nikolajevvel való minden találkozása alkalmával.

„Nem szível“, döntötte el magában gyors-

san Romasov. „Mi baja van? Haragszik? Féltékeny? Untatom?”

— Tudja... Fegyverszemlénk van a szá-
zadnál, — hazudta merészen Romasov. —
Azonkívül pedig készülünk a díszszemlére;
ünnepnapon sem pihenhetünk... De egészen
zavarban vagyok... Nem tudtam, hogy
batyubálat rendeznek s most úgy tűnik fel,
mintha betolakodnám. Igazán, restelem...

Nikolajev szélesen nevetett és bántó meg-
hittséggel veregette meg Romasov vállát.

— Oh, dehogy, mit beszél, kedvesem...
Minél többen jönnek — annál érdekesebb
lesz! Micsoda kínai szertartásosság!...
Csak azt nem tudom, hogyan leszünk hely
dolgában a kocsikon. No de majd csak szorí-
tok helyet valahol.

— Van kocsim, — nyugtatta meg Romasov
és észrevétlenül elhúzta vállát Nikolajev
keze alól. — Ellenkezőleg, én bocsátom ren-
delkezésére örömmel a kocsimat.

Körülnézett és találkozott Surocska pillan-
tásával. „Köszönöm, édes!” — mondotta
meleg, mint az imént is különös, éber pillan-
tása. — „Mily csodálatos ma!” gondolta ma-
gában Romasov.

— No, az nagyszerű. — Nikolajev az órá-

jára nézett. — Mit szólnak hozzá, urak, — mondotta kérdő hangon — ne indulnánk már?

— „Indulás, indulás!” — mondotta a papagály, mikor Vaska, a vén kandúr, kihúzta farkánál fogva a kalitkából, — kiáltotta Olizár tréfásan.

Kiabálva és kacagva kerekedett fel az egész társaság; a hölgyek kalapjokat, napernyőjüket keresték és felhúzták keztyűjüket; Talmann, ki hörghurutban szenvedett, telekiabálta a szobát, hogy ne feledkezzenek meg a meleg kendőkről; így aztán tarka összevisszaság támadt.

A kis Michin félreszólította Romasovot.

— Egy kérésem van, Alekszejics Jurij, — mondotta. — Nagyon szépen megkérem, üljön be a hugaimhoz a kocsiba, mert másképp Diez ül be hozzájuk, nekem pedig az borzasztóan kellemetlen. Mindig oly alávalóságokat mond a leányoknak, hogy sírva fakadnak. Igazán, nem vagyok izgága ember, de egyszer még orron ütöm!...

Romasov szeretett volna Surocskával menni egy kocsin, de minthogy mindig szerette Michint s az a derék fiú oly esdekelve nézett reá a derült, okos szemével, meg aztán

azért is, mert Romasov szíve e pillanatban egy nagy öröm érzelmével volt telistele, nem mondhatott nemet s beleegyezett.

A kocsiban való elhelyezkedés egy bizonyos ideig tartott és nagy zajjal járt. Romasov a két Michin kisasszony kocsiján foglalt helyet. A kocsik közt szokás szerint bús, reményvesztetten kétségbeesett arccal járt-kelt Lescsenkó százados, kit Romasov addig nem vett észre s akit senki sem akart felvenni a kocsijára. Romasov oda szólt neki és felajánlotta a maga mellett levő helyet az elülső ülésen. Lescsenko nedves, megadó, jólelkű pillantást vetett a hadnagyra és nagyot sóhajtva kapaszkodott fel.

Végre mindenki helyet foglalt. Elöl Olizár helytelenkedett, fel s alá rugtatott a lusta, vén hátaslován s azt énekelte egy operettből:

„Üljünk fel a postakocsira,
Üljünk fel a po-osta-kocsira.“

— Ügetve, rajta, indulj! — vezényelte Oszadcsi mennydörgő hangon. S a hintók elrobogtak.

XIV.

A batyubál nem annyira vígan, mint inkább hangosan és rendetlenül, zajosan folyt le. Három versznyi utat tettek meg Dubecnájáig. Kicsiny, tizenöt deszjatin területű erdő volt az egy domboldal hosszú lejtőjén s keskeny, tisztavízű patak mosta alját. Az erdő nem sok, de szép, óriási százesztendős tölgyfából állt s a hatalmas törzsek alján sűrű cserjés terült el. De itt-ott szabad térségek, elragadó tisztások, a tavasz első gyöngye és világos zöldjével takart legelők voltak. Egy ily térségen várták a társaságot a szamovárokkal és kosarakkal előreküldött legények.

Az abroszokat a földre terítették s a társaság letelepedett. A hölgyek felrakták a hideg falatokat és a tányérokat, az urak pedig tréfás és túlzott szeretetreméltósággal segítettek nekik. Olizár asztalkendőt kötött maga elé köténynek, egy másikkal a fejét kötötte be, úgy utánozta Lukicsot, a tisztikaszinó szakácsát. A résztvevők folyton csereberéltek helyöket, hogy a hölgyek minél jobban elkeveredjenek a férfiakkal. Senki

sem tehetett mást, mint hogy kényelmetlen helyzetében félig ült, félig feküdt, s ez újszerű és kedves volt mindenkinek. A hallgató Lescsenko hirtelen s közcsudálkozásra és derűltségre azt mondotta dagályosan és ostobán:

— A társaság letelepedett, mint a régi rómaiak és görögök.

Surocska egyik oldalán Talmannt, a másikon Romasovot helyezte el maga mellé. Szokatlanul beszédes, jókedvű volt s oly izgatottnak látszott, hogy sokaknak feltűnt. Sohasem találta Romasov oly elragadóan szépnek. Láttá, hogyan hatja át, hogyan reszket benne és tör ki belőle a lázas izgatottság nagy, új érzése. Olykor-olykor szótlanul fordult Romasov felé s talán csak fél másodperccel nézett reá tovább, mint szokása volt. De Romasov a pillantásából mindannyiszor azt a neki érthetetlen, tüzes vonzóerőt érezte ki.

Oszadesi, ki egymagában ült az asztal végén, fölemelkedett és térdére állt. Késével poharára ütött s mikor csend lett, megszólalt mély mellhangján, mely hatalmas hullámként csapott végig a tiszta erdei levegőben:

— Tehát, uraim... ürítsük első poharun-

kat születésnapját ünneplő szép és kedves háziasszonyunk egészségére. Legyen része minden elképzelhető boldogságban és egy tábornokné asszony rangjának örömeiben.

Aztán felemelte nagy poharát és rettentő hangjának teljes erejével bömbölte:

— Hurrá!

Úgy rémlett, mintha az egész erdő megrázódott volna ez oroszláni hang hallatára és harsány viszhang zengett végig a fák között. Andruszevics, ki Oszadcsi közelében ült, mulatságos ijedelemmel esett hanyatt s úgy tett, mintha elájult volna. A többiek vígan kiabáltak. Az urak odamentek Surocskához, kocintani vele. Romasov szándékosan utolsónak maradt és Surocska észrevette azt. Odafordult hozzá és szótlanul, sajátyszerűen kacagva nyujtotta oda hozzá fehérborral telt poharát. Szemei e pillanatban hirtelen meg-nőttek, sötétebbek lettek, az ajka kifejezésteljesen mozgott s egy szót mondott ki hangtalanul. Aztán mindjárt megfordult és kacagva mondott valamit Talmannak. — „Mit mondott?” gondolta Romasov. „Vajjon mit mondhatott?” — A kérdés izgatta és nyugtalanította. Észrevétlenül arca elé tartotta két kezét s igyekezett ugyanazokat a mozdulatokat tenni ajkával, mint Surocska; ily módon

akarta kitudni azt a szót, de nem ment semmire sem. „Édesem?“ „Szeretem?“ „Romocska?“ — Nem, nem azt; csak azt az egyet tudta, hogy háromtagú szó volt.

Aztán Nikolajev egészségére és jövőendő vezérkari szolgálatának sikerére ittak. Úgy ittak reá, mintha soha senki sem kételkedett volna benne, hogy csakugyan sikerülni fog, végre az akadémiára jutnia. Aztán Surocska indítványára meglehetősen lanyhán ittak a születésnapját ülő Romasov egészségére. Ittak a jelenlevő hölgyekre és minden jelenlevőre, de főképp a hölgyekre s az ezred egészségére és a „győzhetetlen orosz hadseregére...“

Egyáltalán sokat ittak, mint az ezredben kölcsönös látogatások alkalmával, a kaszinóban, ünnepi alkalmakkor és batyubálokon mindig. Már valamennyien egyszerre beszéltek s nem lehetett különbséget tenni az egyes hangok közt. Surocska, ki sok fehérbort ivott s túlon túl kipirult, szemével, melynek bogara egészen feketének látszott, és nedves, piros ajkával hirtelen odahajolt Romasovhoz.

— Nem szeretem ezeket a kisvárosi batyubálokat; soha sincsenek valami kicsinyesség, valami alantasság nélkül, — mondotta. — Hiszen meg kellett tennem az uram kedvéért

az elutazása előtt, de Istenem, oly ostoba mindez! Megcsinálhattuk volna az egészet otthon nálunk, a kertben is. Tudja, hogy mily gyönyörűszép, öreg, árnyas kertünk van. S ma mégis, magam sem tudom miért, örültem boldog vagyok! Nem, Romasov, édes, tudom miért, s meg is akarom mondani magának, megmondom magának... Ej, nem, Romasov, még sem, nem tudok semmit, épen semmit.

Szép szemének pillái félig lezárultak s egész arcán volt valami csábító biztatás és gyötrő nyugalanság. Elragadóan szép volt és Romasov, ki még nem értette meg, titkos ösztönnel érezte magán azt a szenvedélyes izgalmat, mely elragadta Surocskát; érezte azon az édes reszketésen, mely végigfutott kezén, lábán, mellén.

— Oly különös ma, mi baja van? — kérdezte sűgva.

Surocska hirtelen, az akaratlan, bátortalan csodálkozás egy nemével felelte:

— Mondhatom, nem tudom. Nem tudom. Nézze: kék az ég, kék a világosság... S magamban is a sajátságos, kékszínű hangulat, a kék öröm egy nemét érzem! Töltsön még bort a poharamba, Romocska, édes...

Az abrosz tulsó végén a Németországgal küszöbön álló háborúról beszélgettek, amit

sokan elkerülhetetlen valóságnak tartottak. Vitatkozás, kiabálás támadt egyszerre többek közt, minden igaz ok nélkül. Hirtelen kihallatszott Oszadcsi dühös, elszánt hangja. Félig már részeg volt, de csak abban látzott meg rajta, hogy szép arca rémesen sápadt, a nagy fekete szemének komor pillantása pedig még sötétebb volt.

— Képtelenség! — kiáltotta élesen. Azt mondom, képtelenség az egész. A háború elkorcsosult. A világon minden elkorcsosult. A gyermekek hülyén születnek, az asszonyok elferdültek és meggörbültek, a férfiak pedig érzik az idegeiket. Jaj... vér! Jaj, elájulok! — kiáltotta gúnyos orrhangon. — S mindez csak azért, mert — letűnt az igazi, a vad, a kérlelhetetlen háborúk ideje. Háború az? Tizenöt versztnyire közelednek egymáshoz — aztán alászolgája! És hazatérsz a hősbabérral, szerelmetes barátom. Istenem, gondolod magadban, mily nagyszerű volt! — Vagy fogságba esel: „Oh, kedves uram, oh, barátom, szivarozhatnál? Vagy teázhatnál? Meleged van, te szegény? Így jobban érzed magad? U-u! — Oszadcsi fenyegetően morgott és alászegte a fejét, mint a bika, mikor öklenni akar. — Megérthetem, ahogyan a közép-korban harcoltak. Éjjeli roham. Lángban áll

az egész világ. „A város három napig a katonáké. Szabad a fosztogatás!” Benyomulnak. Tűz és vér. Kiütik a boroshordók fenekét. Az utca vérben és borban áll. Oh, mily fenségesek voltak azok a tivornyák a romokon! Asszonyokat — meztelen, szép, síró asszonyokat hurcoltak ki a hajuknál fogva. Nem volt irgalom és kegyelem. A vitézek édes martaléka voltak!...

— Ne terjeszkedjék ki már oly nagyon erre a témára, — jegyezte meg tréfásan Talmann Pavlovna Szofja.

— Éjjel ropogva égtek a házak, és fújt a szél, s a szélben feketén himbálództak az akasztott emberek a bitófán, és fölöttük károgtak a hollók. De az akasztottak közt máglyatüzek égtek és lakmároztak a győzők. Foglyot nem ejtettek. Mivégből foglyok, mivégből erőt kötni le miattuk? Oh! — sóhajtott a Oszadcsi ádázul és összeszorította a fogát. — Mily vakmerő, mily csodás idők voltak! S az a viadal! Hogyan vívtak egymással szemtől szemben, és hogyan tusáztak egymással ügyesen órák hosszáig, hidegvérrel, állati dühvel. Micsoda emberek voltak azok, mily rettentő testi erő volt bennök! Uraim! — Felállt és testének egész roppant magasságában fölegyenesedett, s a hangja lelkesül-

ten és merészen rivalt. — Uraim, tudom, hogy önök valamennyien a mostani humánus háború tüdővész, vizenyős fogalmait hozták magukkal a katonai iskolából. De én... ha nem kocint velem senki: egymagam ürítem poharamat a régi háborúk gyönyörűségére, a vidám, a véres kegyetlenségekre!

Mindenki hallgatott, mintegy kábultan az egyébként sötét, hallgató ember váratlan kitörésétől, s kíváncsian és félve néztek reá. De hirtelen felszökött helyéről Bek-Agama-lov. Oly váratlanul, oly gyorsan ugrott elő, hogy sokan megrázkódtak s egy hölgy felsikoltott ijedtében. A tatárnak vadul forgott és villámlott a szeme, úgy vietsorgatta az összeszorított s fedetlenül maradt fogait, mint a fenevad. Lihegett és nem lelt szavakat.

— Oh, oh!... én... én megértem!! Oh! — Göresös erővel, ádázul szorította és rázta meg hatalmasan Oszadcsi kezét. — Az ördögbe azzal a lágyszívűséggel! Az ördögbe a szánakozással! Oh! Nekivágni!

Valamiképen könnyítenie kellett a barbár szívén, amelyben egyébkor titkon szunnyadozott a régi, öröklött vérszomjuság. Vérbenforgó szemmel nézett körül, hirtelen kirántotta kardját hüvelyéből s örületeset vágott vele az egyik cserfára. Ágak és gyöngye leve-

lek hullottak alá az abroszra s esőként lepték el az ott ülőket.

— Bek! Örült! Vadember! — kiáltották a hölgyek. Bek-Agamalov hirtelen magához tért és leült. Meglátszott rajta, hogy zavarba esik ok nélkül való dührohamán, de az orrcimpái, melyekből zajosan röppent ki a lehellet, kitágultak és reszkettek, a fekete, dühtől eltorzult szemei pedig sötéten és kihívóan jártak végig a jelenvoltagekon.

Romasov hallotta és még sem hallotta Oszadcsit. Különös, álomszerű állapotot élt át, kábulatot, mely nem e földről való italtól származhatott. Úgy rémlett neki, mintha meleg, finom pókháló vette volna körül lágyan és lomhán egész testét s édesen csiklandozná és belső, diadalmas kacajjal töltene meg lelkét. Keze, mintegy magának is váratlanul, gyakran hozzáért Surocska kezéhez, de sem ő, sem az nem néztek többé egymásra. Romasov álmodott. Oszadcsi és Bek-Agamalov hangja mintegy messze, fantasztikus ködből hallatszott hozzá, érthetően, de tartalmát veszítve.

„Oszadcsi kegyetlen, nem szeret engem“, gondolta magában Romasov. És az, akire most gondolt, nem az eddigi Oszadcsi volt, hanem egy új, egy szörnyű messze levő s nem

az igazi Oszadesi. Úgy tűnt fel neki, mint egy élő, mozgó fotográfia. Oszadesi felesége kicsiny, sovány, szánalmas, mindig áldott állapotban lévő teremtmény volt... Az ura sohasem vitte magával... Tavaly egy fiatal katona felakasztotta magát Oszadesinál. „Oszadesi... Igen... Ki is az az Oszadesi?... Most Bek rikkantott... Ki is az? Nem tudom? Igen, tudom, de miért oly különösen idegenszerű, miért nem értem? De ni, hiszen itt ül melletttem valaki... Ki vagy? Belőled öröm árad és megrészegültem ettől az örömtől!... Ott, szemközt velem, Nikolajev ül. Elégedetlen. Mindig hallgat. Csak futólag néz ide, a pilantása átsiklik rajtunk. Oh, csak haragudjék — mindegy. Oh, öröm, maradj!”

Alkonyodott és gyenge violaszínű árnyak borultak a rétre. Az ifjabbik Michin leány hirtelen azt mondotta:

— Mi lesz, urak, az ibolyázással? Mondják, itt van ibolya. Jöjjenek ibolyázni.

— Későn van már, — jegyezte meg valaki. — Most már nem látni a fűben semmit.

— A fűben most inkább lehet elveszteni valamit, mint találni, — mondotta Diez rusnya kacajjal.

— No, akkor rakjunk tüzet, — indítványozta Andruszevics.

Óriási halmaz rőzsét és harasztot hordotak össze s tüzet raktak. Nagy, vidám lángoszlop csapott fel az égre. A nappal utolsó maradványai ijedten tűntek el egyszerre s átengedték helyöket a sötétségnek, mely az erdéből jött és a tűzrakáshoz közeledett. Biborszínű foltok reszkettek félénken a fák sudarain s úgy rémlett, mintha a fák megmozdulnának, hajladoznának s hol a vörös fényben úszó térségre néznének, hol meg elbujnának a sötétségben.

Asztalt bontottak. A legények meggyújtották a széllámpákat. A fiatalabb tisztok úgy játszottak és birkóztak egymással, mint a kis diákok. Oszadcsi, Nikolajev és Andruszevics leültek kártyázni. Lescsenkó mélyen sóhajtvá foglalt mögöttük helyet. Nikolajev sokáig szabadkozott mogorván és elégedetlenül, de végre mégis levették a lábáról. Mikor leült, sokszor nézett körül nyugtalanul és Surocskát kereste pillantásaival. De minthogy nem volt könnyű dolog meglátni valamit a tűz fénye mögött, arca mindannyiszor ráncba borult és gyötrelmesen kínos, nem szép kifejezést öltött magára.

A többiek lassan-lassan elszéledtek a tisztáson, a tűz közelében.

Romasov egy szűk ösvényen az erdőbe

ment. Maga sem tudta, mi vár reá, de a szíve édesen és fájón dobogott bizonytalan, boldog várakozásában. Megállt. Mögötte ágak halk roppanása, aztán gyors léptek zaja és selyem alsószoknya suhogása hallatszott. Surocska lépett hozzá könnyeden és gyorsan, szép fehér ruhájában mint egy erdei tündér a sötét fáóriások közt. Romasov eléje ment és szótlanul megölelte. Surocska, a gyors járásban elfáradva, nehezen szedte a lélekzetet. Meleg lehelete megcsapta Romasov arcát és ajkait s az ifjú ember érezte, hogy hogyan dobog a szíve keze alatt.

— Üljünk le, — mondotta Surocska.

Leült a fűbe s minthogy a föld azon a helyen szembetűnően lejtős volt, Romasov csak nyakának és állának elmosódó finom körvonala láta.

Petrovna Alekszandra azt kérdezte hirtelen halk, reszkető hangon:

— Romocska, mondja, oly jól érzi magát?

— Igen, — felelte az. Aztán gondolkozott még egy pillanatig, eszébe jutott az egész mai nap és hévvel ismételte: — Oh igen, oly jól, oly jól érzem magam! Mondja, miért olyan ma?

— Milyen?

Közelebb hajolt hozzá, a szemébe nézett s Romasov egyszerre meglátta egész arcát.

— Oly fenséges és szokatlan ma. Soha sem volt még ilyen szép. Valami zsongás és fény veszi körül. S valami újszerű, talányos, magam sem tudom mi van benne... de... Ne haragudják meg reám, Petrovna Alekszandra: nem fél, hogy meglátják?

Az halkán nevetett s ez a csöndes, vidám kacaj boldogan megremegtette Romasov szívét.

— Édes Romocska! Édes, jó, szemérmes, kedves Romocska, hát nem mondtam meg, hogy ez a nap a mienk? Ne törődjék semmivel! Tudja-e, Romocska, miért vagyok ma oly vakmerő? Nem tudja? Nem? Ma szerelmes vagyok magába. Nem, nem, ne hitessen el magával semmit, holnapra úgy is elmúlik az egész.

Romasov kinyújtotta utána a kezét s a testét kereste.

— Petrovna Alekszandra... Surocska... Szasa! — mondotta esdeklő hangon.

— Ne mondjon Surocskának, nem akarom. Akárminek, csak annak ne... De, — mondotta, mintha most hirtelen jutna eszébe: mily gyönyörű neve van magának — „Geor-

gij". Sokkal szebb, mint az, hogy: Jurij... Ge-or-gij! — mondotta lassan és vontatottan s úgy tűnt fel, mintha a szó zengését figyelné. Oly büszkén hangzik.

— Oh, te édes! — mondotta Romasov szenvedélyesen.

— Várjon... No, hallja csak. Az a legfontosabb, hogy az éjszaka láttam álmomban. Oh, mily szép volt. Azt álmodtam, hogy mi ketten egy egészen szokatlan szobában kerिंगőt jártunk. Bizonyos, hogy tüstént reá ismernék arra a szobára s minden legkisebb részletére. Volt benne sok szőnyeg, vörös lámpafény égett, új zongora csillogott benne, két ablakán vörös függöny — minden vörös volt. Valahol muzsika szólt, látni nem lehetett hol, s mi ketten táncoltunk... Nem, nem, az ember csak álmában lehet egymáshoz oly édesen, oly érezhetően közel! Gyorsan forogtunk körben, de nem érintettük lábunkkal a földet, hanem fenn úsztunk a levegőben és keringtünk, keringtünk, keringtünk. Hajh, oly sokáig tartott s oly kimondhatatlanul fenséges és szép volt... Hallja-e, Romocska, szokott-e maga repülni álmában?

Romasov nem felelt mindjárt, úgy érezte, mintha egy különös, csábító, igazi s egyben mesészerű bűvös országba tette volna lábát.

Igen, mese volt: A tavaszi éj melege és sötétsége s köröskörül a sok figyelmes, hallgatódzó fa és az a különös, kedves fehérruhás asszony, ki mellette, oly szorosan mellette ült. S hogy felocsudhassék e varázslatból, erőszakosan össze kellett szednie magát.

— Hogyne repülnék, — felelte — de évről-évre alacsonyabban és alacsonyabban. Azelőtt, gyermekkoromban, közvetlenül a szoba mennyezete alatt szálltam. Igazán mulatságos volt, lenézni felülről az emberekre. Mintha fejük tetején jártak volna. Igyekeztek megfogni a seprővel, de nem sikerült nekik. Mindig tovább rebbentem és kacagtam őket. Most már nincs úgy, most már csak ugrándozom, — mondotta Romasov sóhajtozva. — Nekilendítem magam a lábammal s repülök a föld felett, úgy húsz lépésnyire, meglehetősen alacsonyan, legfeljebb, ha egy rőf magasan.

Surocska egészen letelepedett a földre, megtámasztotta a könyökét és tenyerébe tette arcát. Rövid hallgatás után elgondolkozva így szólt:

— S épen ez után az álom után akartam látni magát másnap reggel. Borzasztóan kívántam látni. Ha nem jött volna el, nem tudom, mit tettem volna. Bizonyos, hogy ma-

gam szaladtam volna el magához, azért is kértem, hogy ne jöjjön négy óra előtt. Félttem magamtól. Ért-e most már, édesem?

Keresztbevetett lábai egészen közel voltak Romasov arcához, két kicsi láb félcipőben, fekete harisnyában, melyen nyílformájú fehér minta látszott. Ködös érzéssel s fülzúgástól szédülten szorította Romasov hirtelen a fogát ez eleven, ruganyos, hideg, a harisnyán át érezhető testre.

— Romocska... Ne tegye, — hallotta gyöngén maga fölött Surocska elnyújtott, szinte lusta hangját.

Romasov felemelte a fejét s e pillanatban megint csodálatos, titokszerű erdei mesének rémlett előtte az egész. Sötét pázsitjával és fekete, néma, különálló fáival az erdő egyenletesen emelkedett fölfelé a hegyoldalon s a fák mozdulatlanul, feszült figyelemmel, mintegy álmukban hallgattak valamire. De fenn a magasban átvilágított a lombok s a messze törzsek sűrűjén, a magas síkvonal fölött, az alkonyat pirosságának egy keskeny csíkja — nem égőpiros és nem bíborszínű, hanem sötét kékvörös, olyan, mint a kialvó zsarát-nok, vagy a vörösbor sötét színén átvilágító láng. S ezen a hegyoldalon a fekete fák között, a sötét, illatos fűben, az erdő pihenő

istennőjéhez hasonlatosan ez a titokzatos, szép, fehér asszony.

Romasov közelebb húzódott hozzá. Úgy érezte, mintha valami fehér fény sugároznék e nő arcából. A két szemét nem látta — helyükön két nagy folt sötétlett, de Romasov mégis érezte, hogy Surocska reánéz.

— Mesébe illő! — suttogta halkán s csak az ajka mozgott.

— Igen, mesébe illő, édesem...

Romasov csókolgatni kezdte a ruháját, ke-reste a kezét s lehajolt arcával arra a keskeny, meleg, illatos kézre és sohajtva és szagztatottan mondotta:

— Szasa... Szeretem magát... szeretem.

Magasabbra emelkedett és világosan látta fekete nagy szemepárját, mely hol kisebb, hol meg nagyobb volt, ami oly csodálatosan megváltoztatta a sötétben az egész, oly ismerős és mégis ismeretlen arcát. Romasov ke-reste forró, száraz ajkával az ajkát. De Surocska kitért előle, csöndesen rázta a fejét és lassan, suttogva ismételte:

— Nem, nem, nem... édes, nem...

— Kedvesem... mily boldog vagyok!... Szeretlek... — ismételte Romasov, mintha bűvös álmában beszélne. Szeretlek. Lásd: Ez

az est, ez a csönd és senki rajtunk kívül. Oh, boldogságom, mennyire szeretlek!

De amaz suttogva mondotta: „nem, nem“ és nehezen pihegve, egész testével a földön feküdt. Végre alig hallhatóan, szinte erőlködve, így szólt:

— Romocska, miért oly... gyenge? Nem titkolom, húz magához valami, maga kedvesebb nekem, mint mindenki más: a gyámoltalanságáért, a tisztaságáért, a finomlelkűségéért. Nem mondom, hogy szeretem, de mindig magára gondolok, magáról álmodom... érzem magát... felizgat közelléte, érintése. De miért oly érzékeny mindig? Hiszen a részvét édes testvére a megvetésnek. Higyje el nekem: én nem tisztelhetem magát. Oh, ha mégis erősebb volna. — Levette a sapkát Romasov fejéről és kezdette lassan simogatni, félresimítani lágy haját. — Ha mégis küzdene hírnévért, nagy állásért!...

— Meg is teszem, meg én! — kiáltotta Romasov halkán. — Csak legyen az enyém. Jöjjön hozzám. S amíg csak élek...

A nő félbeszakította szavát nyájas, szomorú mosollyal, mely kicsendült a hangjából is:

— Hiszem édes, hogy akarja, de azért nem tesz semmit. Tudom, hogy semmit sem tesz.

Oh, hiszen ha csak egy cseppet is remélhetnék magában, odadobnék mindent és magához mennék. Oh, Romocska, én daliám, hallottam egy regét, hogy Isten minden embert először *egésznek* teremtett meg, de aztán, valamiért mindegyiket két részre szakította s e részeket szétszórta a világon. S most az egyik fél az egész életen át keresi a másikat — és nem találja meg. Mi ketten is két féltökélet vagyunk, kedvesem. Közös bennünk minden. Amit szeretünk s amit nem szeretünk, gondolataink, álmaink és vágyaink. Megértjük egymást pillantásból, félig kimondott szóból, sőt szavak nélkül is, pusztán lélekben. S most le kell mondanom rólad. Oh, másodszor történt meg ez az életemben.

— Igen, tudom.

— Szólt neked? — kérdezte Surocska gyorsan.

— Nem, csak úgy fordult, véletlenül. Tudom.

Hallgattak. Az égen reszkető, zöld foltként tűntek fel az első csillagok. Jobbfelől hangok, kacaj és énekszó hallatszott át alig hallhatóan hozzájuk. Az erdőnek lágy sötétségbe borult többi részét szent, méla csend hatotta át. A tüzet nem lehetett látni onnan, de olykor-olykor távol villámlás visszfényeként fu-

tott át a legközelebb álló tölgyfák sudarán valami vörös, reszkető világosság. Surocska szelíden símogatta Romasov fejét és arcát; de mikor az megtalálta ajkával a kezét, ő maga szorította oda tenyerét szájához.

— Nem szeretem az uramat, — mondotta lassan, mintegy magában. — Durva, nincs benne finomság, érzés. Oh — szégyenlem megmondani — de mi asszonyok soha sem feledjük az első erőszakot, melyet elkövetnek ellenünk. Aztán oly örülten féltékeny. Még most is folyton gyötör azzal a boldogtalan Nazan-szkijjal. Felkutat minden kicsinységet, oly hallatlan követeléseket támaszt ellenemben, fuj!... Orcátlanul kikémlel. Oh Istenem! Hiszen oly ártatlan, majdnem gyermeki regény volt! De már pusztá nevének hallatára kikel magából.

Amint beszélt, reszketett a hangja s a keze is, mellyel Romasov fejét símogatta.

— Fázol? — kérdezte Romasov.

— Nem fázom, kedvesem, jól érzem magam, — mondotta szelíden. És egyszerre csak nem várt, nem fékezhető szenvedéllyel kiáltott fel:

— Oh, mily jó nekem tenálad, szerelmesem!

Akkor Romasov a kezébe vette kezét,

gyöngéden megérintette finom újjait, aztán megszólalt szemérmes, tétova hangon:

— Mondd... kérlek. Hiszen magad mondd, hogy nem szereted... Miért vagytok hát együtt?

De az hirtelen felkelt a földről, odaült melléje és gyorsan végighúzta kezét arcán és homlokán, mint aki álmából ébred.

— Késő van már. Jer. Talán már keresnek bennünket, — mondotta megváltozott, egészen nyugodt hangon.

Felkeltek a fűből és némán, meghallva egymás lélekzetvételét, erősen egymás szemébe nézve s mégsem látva egymást, ott álltak egymással szemtől szemben.

— Isten veled! — kiáltotta Surocska hirtelen, tisztán zengő hangon. — Boldogságom, rövid boldogságom, Isten veled!

Hirtelen körülfonta nyakát a karjával, forró nedves száját az ajkához szorította és fogait összezárva, szenvedélyben pihegve, egész testével, a lábától a melléig hozzája szorult. Romasov úgy érezte, mintha a tölgyek fekete törzsei egyfelől, a föld pedig másfelől illanna el, s mintha az idő megállana.

Surocska aztán erőszakosan kiszabadította magát karjaiból és elhatározottan így szólt:

— Isten hozzád. Elég. Most menjünk.

Romasov leborult előtte a fűbe, átölelte a lábát és hosszas, szilaj csókokkal borította térdét.

— Szasa! Szasenska! — dadogta esztelenül — miért nem adod nekem magad? Miért nem? Légy az enyém!...

— Jer, jer, — sürgette Surocska. — Keljen fel már, Alekszejics Georgij. Meglepnek bennünket. Jöjjön.

Elindultak abban az irányban, ahonnan hangok hallatszottak. Romasovnak összekocant és reszketett a lába, halántékában lüktetett a vér, járása támolýgott.

— Nem akarok csalni, — mondotta Surocska gyorsan s még nehezen járt a lélekzete. — Nem, fölötte állok a csalásnak, de nekem a gyávaság nem kell. A csalásban mindig gyávaság van. Megmondom neked az igazat: Még soha sem csaltam meg az uramat és nem is csalom meg addig, míg egészen határozott okok miatt el nem hagyom. De a hízkelkedése és a csókjai borzasztóak nekem, útálattal töltene el. Hallod-e, csak most, — nem, már előbb, mikor reád és az ajkadra gondoltam — csak most értettem meg, mily határtalan boldogság van abban, ha az ember odaadhatja magát annak, akit szeret. De nekem a gyávaság, az alattomos lopás

nem kell. Aztán meg... Várj, hajolj le hozzám, édes, a füledbe akarok súgni valamit, mert illetlenség... aztán — nem akarom, hogy gyermekem legyen. Fúj, mily alantas: főhadnagy, negyvennyolc rubel gázsi, hat gyermek, pólyák, szegénység... Oh, mily retentő!

Romasov értelmetlenül nézett reá.

— De hiszen van férje... hiszen az elkerülhetetlen, — mondotta tétován.

Surocska hangosan felkacagott. E kacajban volt valami ösztönszerűen kellemetlenül érintő. Romasovot hidegség járta át.

— Romocska... Oh, oh, oh, mily ostoba maga! — kiáltotta a Romasovnak már ismert vékony gyermekhangon. — Igazán nem érti ezeket a dolgokat? Nem, mondja meg az igazat — csakugyan nem érti?

Romasov zavarodottan vont a vállát. Oly kellemetlenül érezte magát a gyermek volta miatt.

— Bocsásson meg... de megvallom... becsületszavamra...

— No, Isten óvja meg; nem is kell. De mily ártatlan maga, édes Romocska! Majd ha egyszer felnőtt, jusson eszébe, amit mondok: Ami lehetséges a férjjel, nem lehetséges a

szeretővel. Oh, de ne törődjék vele. Csúf dolog az — de mit tegyen az ember.

Közeledtek már a batyubál színhelyéhez, a fák mögött már láthatták a tűzrakás lángját. A görbe fatörzsek, melyek eltakarták előlük a tüzet, olyanok voltak, mintha ércből öntötték volna mind s a féloldalukon vörös, változó fény világlott.

— De hát ha töröm magam és igyekszem? — kérdezte Romasov. — Ha elérem azt, amit a férjed akar, vagy még többet is? Hogyan lesz akkor?

Surocska a kérdező vállához szorította arcát és gyorsan felelte:

— Akkor ... igen, igen, igen, igen.

Kiértek már a nyílt térségre. Most már láthatták az egész tűzrakást, meg a körülötte levő kicsiny, fekete alakokat.

— Romocska még egyet s utoljára, — mondotta Petrovna Alekszandra sebesen, de szomorú és nyugtalan hangon. — Nem akartam elrontani az estéjét s nem szóltam róla. Hallja-e, többé nem szabad hozzánk jönnie.

Romasov lesujtva, zavarodottan állt meg.

— De miért? Oh, Szasa!...

— Jöjjön, jöjjön... Nem tudom, kitől ered, de az uramat névtelen levelekkel árasztják

el; nem mutatta meg egyiket sem, hanem csak úgy beszélt róluk. Csúf, alávaló dolgokat írnak neki rólam meg magáról. Szóval, arra kérem, ne jöjjön többé.

— Szasa! — sóhajtott Romasov esdekelve és kinyújtotta utána a két kezét.

— Oh magamnak is fáj, édesem, drágám, szerelmesem! De meg kell lennie. Tehát hallja! Félek, hogy ő maga is fog beszélni róla magával. Kérve kérem, az Isten szerelmére, uralkodjék magán. Isten hozzád örömem!

Elváltak, mielőtt a tűzrakáshoz értek volna. Surocska egyenesen fölfelé ment, Romasov lefelé, s került egyet a patak mentén. A kártyajáték még nem ért véget, de távollétöket már észrevették, Diez legalább oly szemtelenül nézett Romasovra, mikor a tűzrakáshoz lépett s oly természetellenesen és feltűnően köhögött, hogy Romasovnak szörnyű kedve lett volna, felkapni egy égő csóvát és végighúzni vele a hátán.

Aztán látta, hogy Nikolajev felkel a játéktól, félrevonja Surocskát s indulatos taglejtéssel és haragos arckifejezéssel sokáig beszél vele. Surocska hirtelen fölegyenesedett és leírhatatlan, elégedetlen és megvető kifejezéssel néhány szót mondott neki. S az a nagy, erős ember egyszerre alázatosan meghúzta

magát s úgy ment el tőle, mint egy megféle-
zett, de rosszindulatát titkoló fenevad.

A batyubál nemsokára véget ért. Az éj-
szaka lehült s a patak felől nyirkos levegő
áradt. A jókedv tartaléka rég kimerült már
s az egész társaság fáradtan, elégedetlenül,
ásításukat el sem rejtve tért haza. Romasov
megint Michin kisasszonnyal ült egy kocsin s
az egész úton hallgatott. Gondolatai a fekete,
nyugodt fákon, a sötét hegyen, az alkonyati
pírnak a fák sudarai fölött látható vérvörös
csikján, meg azon a fehér nőalakon jártak,
mely a sötét, illatos fűben pihent. De időről-
időre, minden igaz, mély és sajgó fájdalma
ellenére megint páthosszal gondolkozott ön-
magáról:

„Szép arcára a bánat felhője borult.“

XV.

Május elsején az ezred kivonult a táborba,
mely évről-évre egyazon helyen volt, a vasuti
töltésen innen, a várostól két versztnyire. Az
ifjabb tiszteknek a táborozás ideje alatt pa-
rancs szerint deszkabarakokban kellett lak-
niok, századukhoz közel; de Romasov városi

szállásán maradt, mert a hatodik század tisztí barakja veszedelmesen dűledező állapotban volt, kijavítására pedig nem volt pénz. Minden nap négy külön utat kellett megtennie: egyet a reggeli szolgálathoz, aztán ebéd idején vissza a kaszinóba, aztán megint ki a délutáni gyakorlatra s megint vissza a városba. Romasovot ez izgatta és kimerítette. A táborozás első fél hónapján lefogyott és színét vesztette s a szeme beesett.

Egyébként nem volt az könnyű élet senkinek, sem a tiszteknek, sem a katonáknak. A májusi díszszemlére készültek s nem ismertek sem irgalmat, sem fáradalmat. A századparancsnokok a szolgálati időn túl két vagy három óra hosszáig hajszolták századukat a gyakorlótéren. Amíg a gyakorlat tartott, mindenfelől és szakadatlanul harsogó pofonok hallatszottak a századok és szakaszok felől. Romasov akárhányszor megfigyelte messziről, hogyan pofozta végig egy-egy felbőszült századparancsnok valamennyi katonáját sor szerint a balszárnnytól a jobbszárnnyig. Előbb a kéz nem hallatszó suhintása, aztán — csak egy másodperc múlva — a pofon száraz csattanása, s újra, meg újra, meg újra... Nehezen elviselhető, undort keltő érzés volt látni. Az altisztek a legkisebb ok, egy elhibá-

zott lépés miatt ütötték-verték — néha véresre is verték — az alantasaikat, kiütötték a fogukat, úgy fültövön vágták őket, hogy megrepedt a dobhártyájuk, ökölesapással a földre terítették őket. Senkinek sem jutott eszébe, hogy panaszra menjen: valami általános, rémes, gonosz lidércnyomás nehezedett mindenkire, a szörnyű hipnózis egy neme ejtette igézetébe az egész ezredet. Mindehhez hozzájárult még a borzasztó hőség. Május hava ez esztendőben szokatlanul nagy forrósággal köszöntött be.

Az idegek végsőig feszültek. A tisztí kaszínóban délebed és vacsora közben mind gyakoribb volt az ostoba vitatkozás, a kölcsönös alaptalan sértegetés, veszekedés. A katonák lefogytak, az ember hülyének nézte volna őket. A pihenés rövid szünetei közben nem hallatszott ki a sátrakból sem tréfa, sem kacaj. De azért mégis kényszerítették őket, hogy este a lefuvás után jókedvük legyen. S a legények összecsiszultak és érzéstelen arccal, egykedvűen bömbölték:

Nézd az orosz katonát —
Megállja az a csatát.
Golyót, bombát föl se veszi,
Jó pajtása mind az neki!

Aztán megszólalt a harmonika s játszani kezdte a talp alá valót. Az őrmester kiadta a vezényszót:

— Gregoras, Szkvorzov, körbe! Táncoljatok, disznók!...

Táncoltak, de a táncuk is csak oly érzéstelen, oly élettelen volt, mint a danájuk, úgy, hogy az embernek sírni lett volna kedve.

*

Végre felvirradt május tizenötödike, amelyen a hadtestparancsnok rendelkezése szerint meg kellett történnie a szemlének. Ezen a napon az altisztek már reggel négy órakor felverték valamennyi század legénységét. Bár meleg idő volt, a fáradt, ásító katonák dideregtek vékony ingökben. Arcuk hamuszínű, siralmas volt a rózsás, felhőtlen reggel szelíd fényében.

Hat órakor megjelentek a tisztek századaiknál. Az ezred felsorakozásának ideje tíz órára volt kitűzve, de egy századparancsnoknak sem jutott eszébe, hogy engedje ki-aludni és kipiheenni embereit a szemle előtt. Ellenkezőleg, ezen a szent reggelen különös megátalkodottsággal és különös buzgalommal töleséreztek fejökbe az „irodalmat“ és a „lőszabályzatot“, a szokottnál is sűrűbben

röpködtek a levegőben a legalantasabb szitkok és a szokottnál nagyobb lendülettel osztogatták a lökéseket és a pofonokat.

Féltizenegykor megérkezett az ezredparancsnok. Óriási, mutatós, barna, sötétfoltos, térdig fehér lábú paripa volt alatta. Sulgovics ezredes tiszteletet parancsoló, majdnem felséges látvány volt lóháton; keményen, bár kissé gyalogos módra ült, kengyelvasát nagyon is rövidre csatolva fel a nyeregben. Köszöntötte az ezredet és elbizakodottan vidám hangon kiáltotta:

— Jó napot, derék fiúk!...

Romasovnak eszébe jutott a saját negyedik szakasza és különösen Chlebnikov gyöngé, nehezen serdült alakja és nem állhatta meg mosoly nélkül. Az már igaz: derék fiúk!

*

Egyszerre a szél sebességével futott végig ijedten a sorokon két gyors, rövid szó: „Már jön!” Egyszerre tisztán állt mindenki előtt, hogy az igazi, a komoly pillanat elérkezett. A kora reggel óta nyúzott katonák, kikre átragadt az általános nyugtalanság, egészen maguktól sorakoztak rendbe, megigazították magukon az egyenruhájokat és izgatottan köhécseltek.

— Ezred, vigyázz! — vezényelte Sulgovics. Romasov jobbra sandított s messze, a vetéstáblák végén látta az apró lovasalakok kísiny, sűrű gomolyát, mely könnyű, sárga porfelhőben gyorsan közeledett az ezredhez. Sulgovics szigorú és lelkes arckifejezéssel a szükségesnél legalább négyszer messzebbre lovagolt az ezred középrészétől. A tempó nehéz művészetével kacérkodva, fölemelte ezüstös szakállát, fenyegető, jókedvűen kétségbeesett pillantással nézett végig az ezred sötét, mozdulatlan tömegén és az egész terepen messzehangzó, hosszan elnyújtott hangon kiáltotta:

— Ezred, vigyázz! Tisz-tel...

Szándékosan hosszú szünetet tartott, mintha különös gyönyörűségét lelné e sok száz emberen való roppant hatalmában s mintha még meg akarná hosszabbítani ezt a rövid élvezetet, aztán nyakig vörösen az erőfeszítéstől, mely megduzzasztotta nyakán az ereket, hirtelen és teli tüdővel bömbölte:

— ...kedj!...

A vasúti állomás felől tisztán odahallatszott a gőzkoesi hosszantartó füttye, s ez az új, lágy hang elvegyült a zenekar diadalmas, érces hangjaival és pompás, vidám összhangba olvadt velök. Merész, vakmerő hullám ra-

gadta meg hirtelen s lendítette fel könnyen és kellemesen Romasov leki világát. Tisztán és átható, derült világossággal pillantotta meg egyszerre a hőségtől haloványkék mennyboltozatot, a levegőben rezgő aranyos napfényt s a messze vetéstáblák meleg zöldjét — mintha azelőtt mindezt észre sem vette volna — s egyszerre fiatalnak, erősnek, fürgének és büszkének érezte magát abban a tudatban, hogy ő is egy része ennek a szép, ennek a mozdulatlan, hatalmas embertömegnek, melyet valami láthatatlan akarat kovácsolt együvé titokszerűen...

Sulgovics az arca elé tartotta kivont kardját és dübörögve vágatott az érkezők elé.

A harcias zene durván vidám hangjain áthallatszott a tábornok gömbölydeden tagolt tömör szava:

— Jó napot, első század!

A katonák egyszerre görcsösen és hangosan feleltek reá. És a vasúti állomáson megint fütttyentett a lokomotív — ezúttal röviden, szaggatottan, bátortalanul és szinte sietve. A hadtestparancsnok sorra köszöntötte a századokat és lassan lovagolt végig az arevonalon. Romasov már tisztán látta nehéz, puffadt alakját a zubbonya elején a kövér hasa fölött levő nagy keresztráncokkal, a nagy, négy-

szögletű képét, mely a katonák felé fordult és szép szürke lovának előkelő monogrammal ékes nyeregtakaróját.

— Jó napot, hatodik század!

A hadtestparancsnok belenézett mindenre irányított szempárba az aranyos esiptetőjén át az ő sötét, egészen fiatalos, okos és gúnyos szemével. Most Romasov mellett volt s a sipkája ellenzőjéhez emelte kezét. Romasov kinyúlva, lábizmait megfeszítve, keményen állt meg előtte és görcsösen szorította magához leeresztett kardjának markolatát. Alázatos, boldog elragadtatás lúdbőrzött végig hirtelen a keze- és lábafején. Tekintetét mozdulatlanul a hadtestparancsnok arcán tartva, gyermekes szokásának megfelelően azt gondolta magában: „A hadverő tábornok szeme gyönyörködve pihent meg az ifjú hadnagy izmos, deli alakján“.

A hadseregparancsnok így lovagolt végig valamennyi század arevonálán s köszöntötte mindegyiköket. Mögötte a kísérete, mintegy tizenöt vezérkari tiszt tarka, csillogó serege, szép, gondozott paripák hátán. Romasov ezekre is épp oly tiszteletteljes pillantással nézett fel, de a kíséret tagjai közül egy sem ügyelt az alhadnagyra: rég megszokott és nagy mértékben unalmas látvány volt nekik

mind ez a díszkivonulás, zenés fogadtatás, a kis gyalogsági tiszteknek ez az izgatottsága. És Romanov titkos irigységgel és rosszindulattal nézte, hogy ezek a dölyfös emberek egészen külön, szép, neki hozzáférhetetlen, magasabbrendű életet élnek.

A távolból valaki intett a zenekarnak, hogy hagyjon fel játékával. A hadtestparancsnok sebesen ügetve lovagolt a balszárnnytól a jobbszárnnyhoz s a kísérete hullámos, tarka, cicomás, hosszú sorban követte nyomon. Sulgovics ezredes az első századhoz vágatott. Rövidre fogta pej lovának kantárszárát, hátravetette vastag testét és túlságosan elnyújtva szavát, roppant tüdejének teljes erejével kiáltotta ünnepélyesen, szigorral, barátságosan és harsányan:

— Dísz-me-net!...

Erre mind a tizenhat századparancsnok azt vezényelte összevissza különböző hangokon:

— Díszmenet!

És valahol a csapatoszlop végén egy elmaradt századparancsnok a többiek után bátor-talan hangon, beszéde közben nagyot nyelve s a vezényszót nem kiáltva végig, azt harsogta:

— Dísz-me... — és hirtelen elhallgatott.

— Fél századonkint! — hallatszott Sulgovics hangja.

— Fél századonkint! — ismételték meg tüstént a századosok.

— Huszonkét lépés távolság! — áradozott Sulgovics.

— Huszonkét lépés távolság!

— Jobbra — nézz!

— Jobbra nézz! — ismételte meg a sokhangú, változatos visszhang.

Sulgovics két-három percig szünetet tartott, aztán röviden odavetette:

— Első félszázad — indulj!

Végigharsanva a tömött sorokon és a földön is tovagördülve, megszólaltak elől Oszadcsi mély vezényszavai.

— Ell-sőő félszázad. Jobbra — nézz! Indulj!

Elöl egyszerre megperdült a dob.

Látni lehetett hátulról, hogy az előrehajló szuronyerdőből kiválik egy hosszú, szabályos vonal s egyenletesen himbálódzik a levegőben.

— Második félszázad, egy, kettő! — hallotta Romasov Árcsakovszkij éles, asszonyi hangját.

Egymásután vonultak el a félszázadok s minden alkalommal mind közelebből, mind

harciasabban és vígabban hallatszottak az ezred indulójának hangjai. Most az első zászlóaljnak utolsó félszázada vonult el. Lech alezredes előrugtatott csontos fekete lován, Olizár kíséretével. Felhangzott Stelkovszki nyugodt, szokás szerint lanya vezényszava.

Szliva kapitány — görnyedten, puffedt képpel, végignézve az arcvonalon kidülledt vize nyős szemével, a hosszú nyakával egy rosszkedvű, vén majomhoz hasonlatosan, előlépett:

— E-első félszázad... indulj!

Könnyű, bátor léptekkel pattan Romasov középre, a félszázada elé. Boldogító, szép, büszke érzés mozdul meg belsejében. Pillantása gyorsan röppen át az első sorban levő arcokon. „A vén csatabárd végighordozza sas-szemeit veteránjainak során“ — villant át fején a dagályos frázis, közben pedig merészen és dallamosan nyújtotta a vezényszót:

— Második félszázad...

„Egy, kettő!“ számolta magában Romasov, és lába hegyével verte ki hozzá a taktust. „A ballal kell kilépni. Bal, jobb.“ És boldog arccal, fejét hátravetve, az egész térségen széthallatszó magas tenorhangon kiáltotta:

— In-dúlj!

És mintegy féllábán lendülve, már hátra

fordult és körül sem nézve, éneklő hangon s két fokkal mélyebben tette hozzá:

— Jobbra — nézz!

A perc szépsége megrészegeti. Egy pillanatilag úgy érzi, hogy a zene ragyogó, égő fényhullámokkal árasztja el s hogy az érces, diadalmas hangzatok felülről az égből, a nap korongjából hullanak le reá. Mint nemrég az első találkozás alkalmával, hidegség futja át édesen reszketve testét, megborzogatja bőrét és felberzenti haját.

A zene ütemével egybehangzóan felel kiáltva a tábornok dicséretére az ötödik század. Kiszabadulva az emberi test élő börtönéből s mintegy örvendve szabadságukon, hangosabban és vidámabban szállnak Romasov felé az induló zengő hangjai. Az alhadnagy most világosan látja elől, jobbra magától, a tábornok nehéz alakját a szürke ló hátán, mögötte a mozdulatlan kíséretet, s még hátrább a női ruhák tarka sokaságát, mely olyan volt a delelő nap tüzes fényében, mint egy bűbájos színekben égő virágbokréta. De balfelől a zenekar aranyos, harsány trombitái csillámlanak, és Romasov érzi, hogy a tábornok és a zene közt valami láthatatlan bűvös fonal húzódik, melyet nehéz s egyben öröm átlépni.

De az első félszázad már túl van ezen a vonalon.

— Jól van, fiúk! — hallatszik a hadtestparancsnok meglegedett szava.

— Á-á-á-á! — felelik a katonák magas hangon, elragadtatva. A zene hangjai még viharosabban szólnak. „Oh, a kedves“, gondolja Romasov meghatottan a tábornokról. „Az értelmes!“

Romasov most egyedül van. Símán és ruganyosan, alig érintve lábával a földet, közeledik a végzetes vonalhoz. Fejét merészen hátraveti és büszkén kihívó arc kifejezéssel jobbra fordítja. Egész testét a könnyűség, a szabadság érzése hatja át, mintha egyszerre a repülés képességével ajándékozták volna meg az istenek. Az általános elragadtatás tárgyának, az egész világ szép középpontjának érzi magát, és a szívérványszínű, elragadtatott álmok hangján beszél: „Nézzétek, nézzétek — itt megy Romasov. A hölgyek szeme fénylik elragadtatásában. Egy, kettő, bal!... A félszázad előtt kecsesen lépdél a csinos ifjú hadnagy. Bal, jobb!... „Sulgovics ezredes, az ön Romasovja — egyszerűen gyönyörű“, mondotta a hadtestparancsnok, „szerezném megtenni segéd tisztemnek“. Bal...“

Még egy másodperc, még egy pillanat, és

Romasov átlépte a bűvös fonalat. A zene észbontóan, heroikusan, tüzesen és diadalmasan zengett. „Mindjárt megdicsér“, gondolja Romasov és lelke ünnepnap i fénnyel telik meg. Hallani a hadtestparancsnok hangját, most Sulgovics hangját és még valakiét... — természetesen dicséri őt a generális, de miért nem felelnek a katonák? Hátulról kiabál valaki a sorból... Mi történt?

Romasov megfordult és elsápadt. Fél százada két egyenes, helyesen irányított vonal helyett olyan volt, mint egy összezsúrlódó juhnyájként megbomlott tömeg. A dolog úgy történt, hogy az elragadtatott, fényes álmaiktól megrészegült hadnagy nem vette észre, hogy lépésről-lépésre eltávolodott a középtől s jobbra került, ugyanakkor pedig közeledett is a fél századhoz s végre a jobbszárnán állt, amivel megakadályozta és megzavarta az általános előrejutást. Romasov mindezt átlátta és megértette egy rövid, gondolatnál sebesebb szempillantás alatt, s látta Chlebnikov közlegényt is, aki egyedül, húsz lépéssel az arcvonal mögött, a tábornok szemeláttára cammogott a többi után. Elesett, és most, nyakig porosan, utól akarta érni fél századát, ami együtt járt azzal, hogy majdnem összeroskadt a nehéz fegyverzete alatt és szinte négy-

kézláb ment, puskáját az egyik markában cipelte, a másikkal pedig az orrát dörgölte gyámoltalanul.

Romasov úgy érezte, mintha a ragyogó májusi nap egyszerre elsötétült volna, mintha egy óriási homokhegyhez hasonló, halálos, nehéz teher súlyosodnék vállára, s mintha a zene tompán és gyászosan szólna. Ő maga pedig kicsinynek, gyöngének, rútúnak érezte magát fáradt mozdulataival, nehéz, esetlen, egymásba botló lábaival.

Az ezredsegédtiszt már vágatva közeledett hozzá. Feodorovszki arcát elöntötte a vörösség, eltorzította a düh, az alsó állkapcsa reszketett, az egész ember lihegett dühében és a gyors lovaglás miatt. Már messziről kezdte a bösz kiabálást, elnyelve és elharapva az egyes szavakat.

— Romasov... alhadnagy... az ezredparancsnok... szigorúan megrója önt... Hét nap... a főőrségre... a hadosztályparancsnoksághoz... Gyalázat, botrány, Csúffá tette az egész ezredet!... Ifjone!

Romasov nem felelt, még csak a fejét sem fordította feléje. Persze hogy joggal teremti le! Igaz, hogy hallották a katonák is, miket kiabált reá. „Ej, bánom is én! Ha hal-

lották, hallják!“ — gondolta Romasov, önmaga iránt érzett erős gyűlölettel. „Nekem már minden mindegy. Főbe lövöm magam. Örök időkre csúffá lettem. Vége mindennek, mindennek. Nevetséges, kicsiny figura vagyok, az arcom sápadt, rút, undokabb minden más emberi ábrázatnál. Mindennek vége. A katonák jönnek utánam, nézik a hátamat s egymásra nevetnek és meglökdösik egymást a könyökükkel. Talán sajnálnak? Nem, agyonlövöm magam egész bizonyosan!“

A félszázadok meglehetősen messzire haladtak el az ezredparancsnok előtt, egymásután kanyarodtak balra, aztán visszatértek kiindulásuk pontjára. Ott, megfordított arcvonallal, újra felállították őket. Míg a hátulsó részek előre jöttek, megengedték a katonáknak, hogy pihenőt tartsanak, a tisztek elmentek helyükről egy kis mozgásra és néhány szippantás cigarettára. Csak Romasov maradt az arcvonalon, félszázadának jobbszárnyán. Makacsul piszkálta a földet kivont kardjának hegyével, s bár fel sem emelte lehorgasztott fejét, mégis érezte, hogy mindenfelől kíváncsi, gúnyos és megvető pillantások szegeződnek reá.

Szliva kapitány elment előtte, s meg sem állva és reá sem nézve, azt dörögte, mint-

ha magában mondaná fojtott rosszindulatában az összeszorított fogai közt:

— Még ma benyújtja a kérvényét, hogy más századhoz helyezték át.

Aztán hozzálépett Vetkin. Derült, jó szemében és szájának lefelé vont sarkaiban Romasov azt a lenéző és részvétteljes kifejezést vélte látni, mellyel egy agyongázolt kutyára szoktak nézni. És Romasov ugyanakkor undorral érzett a saját arcán egy esztelen, bános mosolyt.

— Jöjjön cigarettázni, Alekszejecs Jurij, — mondotta Vetkin. És csettintve nyelvével, fejcsóváló bosszúsággal tette hozzá: „Oh, barátom!...”

Romasovnak vonaglott az álla, valami keserű ízt és szorongást érzett a torkában. Alig állhatta meg zokogás nélkül s egy megbántott gyermek szaggatott, elfúló hangján felelte:

— Oh nem... dehogy... nem akarok.

Vetkin továbbment.

»Most mindjárt odamegyek és arculütöm Szlivát«, villant át Romasov agyán egészen önkéntelenül egy gondolat. „Vagy odamegyek a hadtestparancsnokhoz és azt mondom neki: „Szégyeld magad, öreg ember,

hogy adod a katonát és nyúzatod az embereket. Engedd, hogy pihenjék ki magukat. Temiattad verték két héten át a katonákat».

De egyszerre eszébe jutottak imént szőtt büszke álmai a szép, deli hadnagyról, a hölgyek elragadtatásáról — s úgy elszégyelte magát, hogy nemcsak az arca, hanem a melle és a háta is elpirult.

„Nevetséges, megvetnivaló, ocsmány ember vagy!“ — kiáltotta magára gondolatban. „Tudjátok meg hát valamennyien, hogy ma főbelövöm magam!“

*

Mikor a parádének vége volt, Romasov különvált a többi tiszttől, kik csoportosan visszatértek a városba, s nagy kerülővel ment ki a táborból. Úgy tűnt fel magának e pillanatban, mint egy nyomorult hitehagyott, kit kitalizáltak az ezred közösségéből, mint egy kellemetlen, mindenk szemében idegen, nem is felnőtt ember, mint egy undok, bűnnel terhelt és elfajzott legény.

Mikor elhaladt saját századának sátrai mögött, magára vonta figyelmét egy elfojtott, de haragos kiáltás. Egy pillanatig meg-

állt s a sátrak közén megpillantotta Rinda őrmestert, a zömök, vérmes, bikaerejű, vörösképű fickót, ki dühös és alávaló szitkok közben éppen akkor csapott öklével Chlebnikov közlegény arcába. Chlebnikov sötéten, bután, tehetetlenül állt előtte és értelmetlen szemében állatias rémület tükröződött. A feje szánszalomraméltóan billent hol jobbra, hol balra és meg lehetett hallani, hogy az állkapcsai minden ökölcsapás után egymáshoz kocódnak.

Romasov sietve, majdnem futva ment tovább. Nem érzett annyi erőt magában, hogy síkraszálljon Chlebnikovért. S ugyanabban a pillanatban az a fájó érzése támadt, hogy sorsa és e boldogtalan, ütött-vert, nyúzott katonának sorsa valami módon szoros és kellemetlen összefüggésben van a mai nappal. Mintha két nyomorék volnának, kik ugyanabban az egy betegségben szenvednek s ugyanazt az útálatot keltik az emberekben. De ebben a tudatban, ámbár égő szégyenérzettel és irtózáttal töltötte el Romasovot, mégis volt valami szokatlanul mély, valóban emberi érzelem.

XVI.

A táborból csak egy út vitt a városba, a vasuti pályatesten át, mely azon a helyen meredek és mély bevágáson futott keresztül. Romasov keskeny, keményre taposott, majdnem függőleges ösvényen futott lefelé, a másik oldalon pedig fáradságosan kapaszkodott fel a hegynek. A kapaszkodónak már feleútján észrevette, hogy odafenn áll valaki litev-kában és gallérral a vállán. Néhány pillanatra megállt, összehúzta a szemét és Nikolajevra ismert.

— Most következik a legnagyobb kellemetlenség! — gondolta magában Romasov. A szíve görcsösen húzódott össze nyugtalanító sejtelmében. De azért ment tovább felfelé.

A két tiszt körülbelül öt napja nem találkozott egymással, de azért most valami okból nem köszöntötte egymást és Romasov azt, sajtóságosképen, egyáltalán nem találta szokatlannak — mintha a dolog ezen a nehéz, különös napon nem is történhetett volna másképp. Egyikök sem emelte kezét a sipkájához.

— Szándékosan vártam itt önt, Alekszejcs Jurij, — mondotta Nikolajev s valahova a messzeségbe a tábor felé nézett Romasov vállá fölé.

— Rendelkezésére állok, Jefimics Vladimir,
 — felelte Romasov mesterkélt fesztelenség-
 gel, de reszkető hangon. Lehajolt, kitépett ma-
 gának egy mult őszi, száraz, megbarnult fű-
 szálat és szórakozottan rágesálni kezdte.
 Eközben világosan látta, hogyan tükröződik
 Nikolajev köpenyének gombjain a saját
 alakja kicsiny, keskeny fejével és cérnaszál-
 vékony, de a csípő táján formátlanul meg-
 duzzadt lábszáraival.

— Nem tartóztatom soká, — mondotta Ni-
 kolajev — csak két szót akarok mondani.
 — Különösen lágy hangon mondotta ki e sza-
 vakat, a haragos, felbőszült ember görcsös
 udvariasságával, aki szilárdul elhatározta,
 hogy uralkodni fog magán. De minthogy a
 beszélgetés, melynek részesei nem néztek egy-
 másra, pillanatról pillanatra kellemetlenebbé
 vált, Romasov kérdő alakban indítványozta:
 — Tehát menjünk?

A gyalogjáróktól keményre taposott ösvény
 egy répatáblán kígyózott át. A messzeségben
 a város fehér házai és alacsony cserépszin-
 delyes tetői látszottak. A két tiszt egymás
 mellett haladt, kölcsönösen utat engedett egy-
 másnak s legázolták a lábuk alatt csikorgó
 húsos, buja répaleveleket. Egy darabig hall-
 gattak mindketten. Végre, mély és hangos lé-

lekzetet véve, látható erőlködéssel, megszólalt Nikolajev.

— Mindenekelőtt kénytelen vagyok megkérdezni öntől: A tartozó tisztelettel viseltetik-e a feleségemmel... Petrovna Alekszandrával szemben?

— Nem értem, Jefimics Vladimir, — felelte Romasov. — Én vagyok kénytelen kérdezni öntől...

— Bocsánat! — ragadta el a hév hirtelen Nikolajevet. — Kérdezősködjünk sorjában, előbb én, aztán ön. Másképp nem érünk célra. Beszéljünk egymással nyíltan és őszintén. Feleljen mindenekelőtt erre a kérdésemre: Érdekli-e valamennyire, hogy mit beszélnek és fecsegnek róla? Röviden szólva... az ördögbe... a jó hírre? Nem, nem, várjon, ne szakítson félbe... Remélhetőleg nem tagadja, hogy csak jót látott tőle és tőlem s hogy házuknál mint barátunkat, majdnem mint rokonunkat fogadtuk.

Romasov a kapált földre lépett, ügyetlenül megbotlott és röstelkedve felelte:

— Higyje el, mindig hálás leszek érte önnek és Petrovna Alekszandrának...

— Ej, dehogy, nem arról van szó, egyáltalán nem arról. Nem kell a hálája, — gurult dühbe Nikolajev. — Csak azt akarom mon-

dani, hogy a feleségemet piszkos, hazug és vakmerő pletykaságok érték, amelyek... hát kimondom, amelyekbe... — Nikolajev gyorsan kapkodta a lélekzetet s megtörölte az arcát a zsebkendőjével. — Röviden szólva, ön is bele van keverve a dologba. Mindketten — én, meg ő — egyre-másra kapjuk a hitvány, alázatokban a levelekben az áll... — Nikolajevnek megmutatni önnek... utálok az egészet. És azokban a levelekben az áll... — Nikolajevnek egy pillanatra elakadt a szava. — Nos hát, az ördögbe, az áll bennük, hogy ön... Petrovna Alekszandra szeretője, s hogy... oh, micsoda alávalóság!... no és így tovább... hogy minden nap titokban találkoznak egymással és hogy az egész ezred arról beszél. Alávalóság!

Dühösen csikorgatta a fogát és kiköpött.

— Tudom, ki írta, — mondotta Romasov halkán és félrefordult.

— Tudja? — Nikolajev megállt és durván megragadta Romasov karját. Dühének hirtelen kitörése nyilván egyszerre semmivé tette színlelt önuralmát. Bikaszemei megnőttek, arcát elfutotta a vér, vonagló szájasarkában habzó nyál mutatkozott. Nagyon előrehajolva és arcát Romasov arcához tolva, bősziúten kiáltotta:

— Más szóval, mer hallgatni, mikor tudja! Ilyen helyzetben kutyakötelessége minden valamenyi tisztességes férfinak, hogy betömje a száját annak a csürhének. Hallja-e!... Maga híres Don Juan! Ha tisztességes ember, nem pedig csak amolyan...

Romasov sápadtan és gyűlölettel nézett Nikolajev szemébe. Karja, lába hirtelen megnehezült, feje megkönnyebbült, szinte üresnek érezte; a szíve pedig leesett valamilyen mélységbe, odalenn óriási, szörnyű lüktetéssel vert és megrázta egész testét.

— Felkérem, hogy ne kiabáljon velem úgy, — nyögte ki Romasov tompán és vontatottan. — Beszéljen udvariasabban, nem engedem meg, hogy így kiabáljon.

— Egyáltalában nem kiabálok, — kiáltotta Nikolajev még mindig gorombán, de mérsékelve hangját. — Csak meg akarom önt győzni, bár jogom van, hogy követeljek. Korábbi viszonyunk megadja nekem ezt a jogot. Ha csak egy kissé is becsüli s tisztának és szeplőtlennek tartja Petrovna Alekszandra nevét, kötelessége véget vetni annak a fecsegésnek.

— Jól van, megteszek mindent, amit tehetek, — felelte Romasov szárazan.

Megfordult és tovább ment a gyalogösvényen. Nikolajev tüstént utolérte.

— Aztán pedig... Csak kérem, ne guruljon mindjárt indulatba... — kezdte Nikolajev lágyan s némi zavarodottsággal. — Ha már beszélni kezdtünk, akkor, úgy-e, mondjuk végig a mondanivalónkat?

— Igen? — vetette oda félig kérdezve, Romasov.

— Ön maga tudhatja, mily jóérzéssel viseltünk mi, vagyis én meg Petrovna Alekszandra ön iránt s ha én most kénytelen vagyok... Oh, hiszen tudhatja, hogy ebben a gyalázatos fészekben nincs borzasztóbb, mint a pletykálgodás!

— Jól van, — felelte Romasov szomorúan. — Többé nem megyek önökhöz. Hiszen, ugyebár, arra akart kérni? Hát jól van, egyébként már úgy is elhatároztam, hogy felhagyok látogatásaimmal, néhány nap előtt is csak öt percig voltam önöknél, hogy visszaadjak néhány könyvet Petrovna Alekszandrának és biztosíthatom, hogy utoljára történt.

— Igen... tehát... — mondotta Nikolajev tétován és zavarodottan hallgatott.

A két tiszt e pillanatban a gyalogösvényről az országútra ért ki. A várostól még háromszáz lépés választotta el őket, s minthogy nem

volt több mondanivalójuk egymásnak, szótlanul, egymásra sem nézve haladtak egymás mellett. Egyik sem határozhatta el magát, hogy megálljon, vagy megforduljon. A helyzet perceről-percre lehetetlenebb és feszültebb volt köztük.

Végre egy kocsi jött szembe velök a város legszélső házainál. Nikolajev megállította.

— Igen... tehát... — mondotta ismét esetenül és Romasovhoz fordult. — Tehát a viszontlátásig, Alekszejics Jurij.

Nem fogtak kezét, csak sipkájukat érintették meg. De Romasov, mikor látta eltávolodni a porban Nikolajev fehér, vastag nyakát, egyszerre oly árvának, az egész világtól oly elhagyottnak érezte magát, mintha elvették volna életéből azt, ami a legfontosabb, a legnagyobb volt benne.

Hazament lassan. Az udvaron Hajnán fogadta s már messziről derült jókedvvel vigyorgott rá. Elvette a köpönyegét s mindegyre kacagott jókedvében és mindegyre táncolt álló helyében.

— Nem ettél? — kérdezte részvevő meghittséggel. — Úgy-e, megehültél? Szaladok már a kaszinóba és hozok ennivalót.

— Eredj a pokolba! — förmedt reá Romasov. — Eredj innen és ne merj bejönni a szo-

bámba. S ha bárki keres, nem vagyok itthon, ha maga a császár jön is ide.

Lefeküdt az ágyra, fejét a párnáiba temette és harapdálta a vánkost. A szeme égett, metsző, addig nem ismert fájdalom szorította össze és tágitotta a torkát, és szeretett volna sírni. És szántszándékkal újra meg újra visszaidézte emlékezetébe az elmúlt napot, s ezzel mintegy összesűrítette a nap minden csúfos és szégyenteljes eseményét; mintegy idegen szemlélőként s önmagán érzett bánatos meghatottsággal megalázottnak, boldogtalannak és kitaszítottnak képzelte magát. De könnyei nem jöttek meg.

Aztán valami különös dolog történt. Romasovnak úgy rémlett, hogy egyáltalában nem aludt, egy másodpercig sem álmodott, hanem csak egy pillanatig feküdt ágyán nyitott szemmel, minden gondolat nélkül. S egyszerre úgy érezte, hogy — szívében az iménti szomorúsággal — ébren van. De a szobában már sötét volt. Kitűnt, hogy öt óránál hosszabb idő múlt el a lelki dermedtségnek ebben a meg nem érthető állapotában.

Enni kívánt. Felkelt, kardot kötött, vállára vetette köpenyét s a kaszinóba ment. A kaszinó nem volt messze, legfeljebb kétszáz lépésre, s Romasov nem az utcán, hanem

kerülő utakon ment oda, néptelen tereken és kerítéseken át, melyeken itt-ott át kellett másznia.

Az étkezőben, a billiárdszobában és a konyhában lámpák égtek; ennek következtében a tiszti kaszinó piszkos, eltorlaszolt udvara olyan volt, mintha tintába mártották volna. Beszélgetés, kacaj, énekszó s olykor-olykor billiárdgolyók csattogása hallatszott.

Romasov már belépett a hátulsó ajtón, de hirtelen megállt, mert az étkezőből kihallatszott Szliva százados ingerült és gúnyos hangja. Az ablak csak két lépésnyire volt s Romasov, mikor óvatosan benézett rajta, századparancsnokának kissé görnyedt hátát pillantotta meg.

— Az egész század — egy, kettő! egy, kettő! — egy emberként menetel, — mondotta Szliva, egyenletesen emelve fel és bocsátva le kinyújtott kezét. — Ő *egymaga*, mintha daczból tenné — oh! oh! — szakasztottan, mint egy bakkecske.

Nyugtalanul és bután bökött párszor föl-felé a mutatoujjával. — Megmondtam neki nyíltan: „Tisztelt uram, keressen más századot magának. Még jobban teszi, ha egyáltalán kilép az ezredből. Micsoda tiszt lehet magából? Maga képtelen alak, maga...”

Romasov hunyorított a szemével és meghúzta magát. S úgy érezte, hogy ha most megmozdul, az étkezőben levő valamennyi tiszt észreveszi és kihajol az ablakon. Úgy állt egy vagy két percig. Aztán, minél halkabban szedve a lélekzetet, meggörnyedve és behúzva fejét, lábujjhegyen ment végig a fal mellett s mind sebesebben a kapuhoz, sietve vágott át a holdsütötte utcán és eltűnt a szemközt levő palánk sötét árnyékában.

Ez este sokáig barangolt a városban s mindig az árnyas oldalt kereste; szinte azt sem tudta, melyik utcában jár. Egyszer megállt Nikolajevék háza előtt, mely tisztán és hidegen fénylett a hold világosságában s melynek zöld fedele a fém sajátzerű fényében csillogott. Az utca halálosan néma, néptelen volt s merőben ismeretlennek tűnt fel előtte. A házak és palánkok egyenes, határozott vonalú árnyéka élesen két részre osztotta az úttestet — az egyik fél egészen fekete volt, a másikon borusan fénylettek a burkolat síma, gömbölyű kövei.

A sűrű, sötétvörös függönyök mögött nagy meleg foltként égett a lámpa. — Hát csakugyan nem érzed, édes, mily szomorú a lelkem, mennyire szenvedek, mennyire szeretlek? — suttogta Romasov, siránczó arcot

vágva s erősen melléhez szorította a két kezét.

Aztán egyszerre a fejébe vette, hogy kényseríti Surocskát, hogy a távolban, a szoba falán át meghallja és megértse. Összeszorította hát az öklét oly erővel, hogy fájdalmat érzett a körmei alatt, görcsösen zárta össze a két fogsorát s úgy érezve, mintha hideg hangyák futnának végig testén, akaratának ádáz megfeszítésével szólni kezdett:

— Nézz ki az ablakon... lépj a függönyhöz. Kelj fel a kanapéról és lépj a függönyhöz. Nézz ki, nézz ki, nézz ki, hallod-e, parancsolom, lépj tüstént az ablakhoz!

A függöny nem mozdult.

— Nem hallod szavamat, — suttogta Romasov keserű szemrehányással. — Most mellette ülsz, jobbján, a lámpa fényében, s egykedvű, csinos vagy. Oh Istenem, édes Istenem, mily szerencsétlen vagyok!

Sóhajtott s fáradt léptekkel, mélyen lehorgasztva fejét, továbbment.

Elhaladt Nazanszkij lakása előtt, de az sötét volt. Romasov ugyan észrevette, hogy a meg nem világított szobában valami fehérség elsuhan az ablak mögött, de kietlen érzés hatalmába esve, nem szánhatta reá magát, hogy megszólítsa Nazanszkijt.

Néhány nap mulva már úgy emlékezett e különös, majdnem holdkóros sétára, mint valami távoli, elmúlt álmképre. Maga sem tudta volna megmondani, hogyan történt, hogy egyszerre a zsidótemetőnél találta magát. A temető a város végén volt és alacsony, fehér faltól körülvéve, némán és titokteljesen vonult fölfelé a hegy oldalán. A fényben álló, alvó fűből szomoruan emelkedtek ki és vetettek egyenletes, vékony árnyat az egyforma, hideg sírkövek. De a temetőben a magány hangtalan, szigoruan ünnepélyes csendje uralkodott.

Aztán a város másik végén látta magát. Talán mégis csak álom? A hosszú, síma, fényes töltésen állt, mely szélesen vágta át a Bugot. A víz lomhán ringott és tűnt el a lába alatt, dallamosan csapkodta a partot, s a hold reszkető oszlopként tükröződött imbolygó felszínén. S úgy rémlett, mintha miliónyi ezüsthallal lubickolna a vízben és keskeny csíkban úsznék ki a messze, sötét, néma, kietlen part felé. Romasovnak még az is eszébe jutott, hogy az utakon s a város közelében mindenütt a virágzó fehér ákác édes, enyhe illatát érezte.

Különös gondolatok jártak ez éjjel a fejében — összefüggés nélkül való hol szomorú,

hol fájdalmas, hol jelentéktelen, gyermeke-sen nevetséges gondolatok. De legtöbbször úgy rémlett neki (mint a tapasztalatlan játékosnak, ki egy este elvesztette egész vagy-onát, s egyszerre úgy színezi ki magának csábító világossággal a dolgot, hogy egyál-talában semmi sem történt), hogy a csinos Romasov hadnagy kitünően léptetett el a tábornok előtt s általános dicséretet ara-tott, s hogy most bajtársaival együtt a ka-szinó étkezőjében ül, kacag és bort iszik. De ezeket a gondolatokat mindannyiszor félbe-szakította a Fedorovszki szidalmaira, a szá-zadparancsnok ádáz megjegyzéseire és a Nikolajevvel folyt párbeszédre való emléke-zés, és Romasov megint kimondhatatlanul meggyalázottnak és boldogtalannak érezte magát.

Valami titkos ösztön arra a helyre űzte, hol ma elvált Nikolajevtől. Romasov e pil-lanatban az öngyilkosságra gondolt, de min-den elszántság, félelem nélkül, valami ti-tokszerűen kellemes és önző érzéssel gon-dolt reá. Szokott nyugtalan képzelőereje fel-tárta előtte s egyben ragyogó képekkel szé-pítette meg és ékesítette fel e gondolat min-den rémségét.

„Ekkor Hajnán kirohan Romasov szobá-

jából, arca eltorzult ijedtében, sápadtan, reszketve siet a tisztí étkezőbe, mely tele van emberrel. Mikor betoppan, mindenki feláll önkéntelenül a helyéről.—Ezredes úr... az alhadnagy... agyonlőtte magát!... — nyögi ki Hajnán nagynehezen. Minden arc elsápad. Minden szemben ijedtség tükröződik. — Ki lőtte agyon magát? Melyik alhadnagy? — Szent Isten, hiszen ez Romasov szolgálja, — ismeri fel valaki Hajnánt. — A cseremisiz legénye. — Valamennyien a lakása felé sietnek, vannak akik megfedekeznek a sipkájukról is. Romasov az ágyán fekszik. A padlón vértócsa s közepén egy Smith és Wisson-féle szolgálati revolver. A tisztí sokadalmon át, mely egészen megtölti a kis szobát, bajjal tör utat magának Sznojko ezredorvos. — Halántékon! — mondja halkán, általános némaság közepette. — Vége mindennek. — Valaki halkán így szól: — Uraim, vegyék le már a sipkájukat. — Többen keresztet vetnek. Vetkin egy szilárd vonásokkal ceruzával írt levelet talál az asztalon és felolvassa: „Mindenkinek megbocsátok, önként halok meg, az élet oly nehéz és szomorú! Anyámat kímélettel értesítsék halálomról. *Romasov Georgij.*“ Valamennyien körülnéznek és valamennyien kiolvassák

szomszédjuk szeméből ezt a nyugtalan, ki nem mondott gondolatot: *Mi öltük meg!*

„Aranybrokát takaró alatt megy előre lassan, nyolc tiszti bajtárs vállán, a koporsó. Nyomon követi az egész tisztikar. Utána a hatodik század. Szliva százados nagyon komor arcot vág. A jó Vetkin arca egészen kivörösödött a sírástól, de most az utcán erőtesz magán. Lbov, a kedves, jó fiú, hangosan zokog, s nem titkolja, nem szégyenli fájdalmát. Bánatosan áradnak szét a gyászinduló hangjai a tavasz levegőjében. Ott van az ezred valamennyi hölgye s köztük Surocska is. „Megcsókoltam!“ gondolja magában kétségbeesetten. „Szerettem! Visszatarthattam, megmenthettem volna!“ — „Késő!“ gondolja feleletül keserű mosollyal Romasov.

„A tisztek halkán beszélgetnek egymás közt, a sírhoz közeledve. — Oh, mint sajnáljuk a szegény ördögöt! Mily remek bajtárs, mily szép, tehetséges katona volt!... Úgy, úgy... nem értettük meg őt! — Hangosabban sír fel a temetési induló, Beethoven gyászindulója: „Egy hős halálára.“ De Romasov mozdulatlanul, hidegen, ajkán örök mosollyal fekszik sírjában. Mellén szerény ibolyabokréta pihen — senki sem tudja, ki nek a keze tette reá. Megbocsátott mindenki-

nek: Surocskának és Szlivának, Fedorovszkinak és a hadtestparancsnoknak. Ne sirassan senki. Nagyon is tiszta és szép volt erre az életre! *Ott* majd jobb lesz neki!...”

Köny szökött a szemébe, de Romasov nem törölte le. Oly vigasztaló érzés volt elképzelnie, hogy megsiratták és hogy igaztalanul bántották.

Most a répa földön ment végig. Az alacsony, húsos levelek megannyi fehér és fekete foltként váltakoztak a lábai alatt. A holdsütötte nagy tábla szinte nyomasztóan hatott Romasov lelkére. A hadnagy fellepett egy kis domborulatra s megállt a vasúti bevágás szélén.

A bevágásnak ez az oldala koromsötét árnyékban állt; de túlsó felét nappali fény világította meg, s úgy tűnt fel, mintha minden egyes fűszálat meg lehetne különböztetni rajta. A bevágás mélye olyan volt, mint egy sötét szakadék; a fenekén halványan csillantak meg a surlódástól fényes sín párok. Jó messze a bevágás mögött a csúcsban végződő sátrak szabályos sorai fehérlettek.

Valamivel a bevágás széle alatt keskeny gyalogösvény húzódott a sínekkel egyirányban. Romasov lement ez ösvényre és leült a fűbe. Az éhség és fáradság miatt lábainak

erős reszketésén és gyöngeségén kívül émelygést is érzett. Amott hátul a nagy, kietlen mezőre, a félig árnyékban fekvő, félig fényben álló bevágásra, a borongó, mégis átlátszó levegőre, a harmatos fűre titokszerű, éber csend borult, melytől tompa zúgást érzett a fülében. Csak néha-néha füttyentettek egyet a tolató mozdonyok az állomáson s a rövid fütty valami élénk, nyugtalan és fenyegető kifejezést öltött e különös éjszaka csendjében.

Romasov lefeküdt hanyatt az ösvényen. Röpke fehér felhők álltak mozdulatlanul az égen s fölöttük a telehold siklott. Odafenn üres, tág és hideg volt minden, s úgy tűnt fel, mintha a földtől az égig terjedő nagy űr örök rémséggel és örök bánattal volna tele. „Ott van Isten!” gondolta Romasov s a bánat, a keserv és az önmaga iránt érzett részvét naiv érzelmi kitörésével egyszerre izgatottan és keserűen suttogetta magában:

— Isten! Miért fordultál el tőlem? Kicsiny és erőtlén vagyok, porszem vagyok, mi rosszát követtem el teellened? Isten! Hiszen te tudsz mindent, jó vagy, látsz mindent — miért vagy hozzám oly igaztalan, Istenem?

De aztán borzasztó érzés lepte meg, és gyorsan, hévvel suttogetta:

— Nem, nem, te drága, te jó, bocsáss meg, bocsáss meg! Soha többé... — És bátortalan, minden haragot leszerelő odaadással tette hozzá: — Tégy velem, amit akarsz. Hálásan követem minden rendelkezésedet.

Így szólt s ugyanakkor megmozdult lelkének legmélyebb mélységeiben az az ártatlanul ravasz gondolat, hogy türelmes megadása meg fogja hatni és meg fogja engesztelni a mindenható Istent, s egyszerre csoda fog történni, s ki fog tűnni a mai nap minden súlyos és kellemetlen eseményéről, hogy rossz álom volt az egész.

— Mit keresel itt? — kiáltotta egy lokomotív mérgesen és gyorsan. De egy másik mélyebb hangon, hosszan elnyújtva és fenyegetően felelte:

— Majd a—dok én ne—ked!

A bevágás túlsó oldalán, a megvilágított lejtő élén megesörrent és elsuhan valami. Romasov kissé fölemelte a fejét, hogy jobban láthasson. Valami formátlan, emberhez alig hasonló szürkesség ereszkedett alá a fűtől alig megkülönböztethetően, a sajátságosan borongó holdfényben. Csak az árnyék előremozdulásán és az alápergő homok halk neszén lehetett észrevenni és követni az alakot.

Most átment a síneken. — Úgy látszik, katona, — villant át a nyugtalan feltevés Romasov agyvelején. — Mindenesetre ember, de ily különösen csak holdkóros vagy részeg ember járhat. Vajjon ki lehet?

A szürke ember átment a síneken s az árnyékba lépett. Most már tisztán látszott, hogy katona. Lassan és nehézkesen kapaszkodott fölfelé s egy időre eltűnt Romasov látóköréből. De két, három perc múlva egy kerek, nyirothajú, sipkátlan fő kezdett alulról lassan fölfelé haladni.

A borongó holdfény egyenesen reávilágított ez ember arcára, és Romasov felismerte a félszázadának balszárnyán volt katonát — Chlebnikovot. Fedetlen fővel, sipkáját kezében tartva közeledett s merően és élettelenül nézett előre. Úgy rémlett, mintha valami idegen, belső, titokszerű hatalom kormányozná mozdulatait. Oly közel ment el a tiszt mellett, hogy majdnem hozzáért köpönyegének szegélyével, szemegolyóján világos, élesen határolt pontokban tükröződött a hold.

— Chlebnikov! Te vagy? — szólította meg Romasov.

— Jaj! — kiáltotta a katona s ijedtében egész testében remegve, egyszerre megállt.

Romasov gyorsan fölemelkedett. Egy fél-

holt, ütött-vert, megduzzadt, véres ajkú és kékre dagadt szemű, agyonkínzott arcot látott maga előtt. A holdfény bizonytalan világosságában az ütések nyomai gonosz, iszonyú látszatot öltöttek. És Romasov, ahogy ránézett Chlebnikovra, azt gondolta magában: „Velem együtt ez az ember szerezte ma az egész ezrednek azt a szörnyű kudarcot. Egyformán vagyunk szerencsétlenek mind a ketten.“

— Hova mégy? Mi bajod? — kérdezte Romasov barátságosan és maga sem tudva miért, mindkét kezét a katona vállára tette. Chlebnikov magából kikelt, zavarodott pillantást vetett reá; de aztán mindjárt megfordult, a két ajka megecuppant, lassan kinyílt s rövid, értelmetlen, sivító hang tört ki belőle. Valami tompa felindulás, minő az ájulást szokta megelőzni és undorító bizsergéshez hasonlatos, szívó fájdalmat okozott Romasov mellében és derekában.

— Ütöttek? Igen? No, mondd már. Igen? Ül ide, ül le mellém.

Lehúzta Chlebnikovot a kabátja ujjánál fogva. A katona, mint a mozgóbáb, az esetlenség egy nemével tottyant le engedelmesen a nyirkos földre a hadnagy mellé.

— Hova mégy? — kérdezte Romasov.

Chlebnikov hallgatott és természetellenesen nyújtva ki lábát, ügyetlenül ült mellette. Romasov látta, hogy a feje lassankint alig észrevehető döccenésekkel horgad a mellére. A hadnagy megint hallotta azt a rövid, sivítő hangot és forró részvét mozdult meg szívében.

— El akartál futni? Tedd fel már a sipkádat. Hallod-e, Chlebnikov, most nem vagyok a felebbvalód, én magam is — szerencsétlen, elhagyott, elnyomott ember vagyok. Nehéz a lelked? Fájd? Beszélj őszintén velem. Talán el akartad emésztetni magad? — kérdezte Romasov összefüggéstelen suttogással.

Chlebnikov torkában hörgött és öblögetett valami, de a nyomorult nem szólt semmit. Romasov azt is észrevette rajta, hogy heves és gyors reszketés rázza; reszketett a feje és halkan össze-összekoccantak a fogai. A tiszt egy pillanatig borzasztóan érezte magát. Ez az álmatlan, lázas éjszaka, az elhagyottság érzete, a változatlan, bágyadt, élettelen holdfény, a lába alatt tátongó szakadék fekete mélysége, s mellette a veréstől eszét vesztett néma katona — mindez olyannak tűnt fel előtte, mint egy sivár, emésztő álom, minőt a világ vége előtt, az utolsó napon éreznének az emberek. De egyszerre a meleg, önmagá-

ról megfélekedező, végtelen részvét árja ragadta meg szívét. Csekélynek, semminek érezte saját keservét, meglett, értelmes embernek érezte magát ez elveszett, üldözött emberhez képest, gyöngéden és erősen ölelte magához Chlebnikov nyakát és így szólt hozzá forró, szenvedélyesen bátorító hangon:

— Chlebnikov, rosszul érzed magad? Én is rosszul érzem magam, kedves barátom, én is rosszul érzem magam, elhiheted. Semmit sem értek abból, ami a világon történik. Sivár, képtelen, kegyetlen badarság az egész! De az embernek ki kell tartania, barátom, ki kell tartania... nem lehet máskép.

Chlebnikov mélyen aláhajolt feje hirtelen Romasov térdére csuklott. S a katona átölelte a tiszt lábát, közeledett hozzá az arcával, az egész testét pedig heves reszketés fogta el, nyögött, s összezsugorodott elfojtott zokogásában.

— Nem birom tovább... — makogta Chlebnikov összefüggéstelenül — nem birom tovább... Oh Istenem... ütnek, kinevetnek... az őrmester pénzt akar... az altiszt kiabál... honnan vegyem? A derekam meghibbant. Már gyermekkoromban... sérvem van, uram; jaj Istenem, jaj Istenem!

Romasov lehajolt a feje fölé, mely mintegy

elragadtatva gurult jobbra-balra a térdén. Érezte a piszkos, egészségtelen test, a nem mosott haj szagát és érezte savanykásan bűzleni a köpönyeget, mely éjszaka takaróul szolgál. Végtelen bú, ijedelem, meg nem értes s mély, bűnét érző részvét töltötte meg, szorította össze fájón és nyomasztotta a tiszt szívét. S mélyen lehajolt a tüskés, piszkos fejre és alig hallhatóan suttogetta:

— Testvérem!

Chlebnikov megragadta a tiszt kezét s Romasov a meleg könyeken kívül érezte rajta az idegen ajk hideg, ragacsos érintését. De nem húzta vissza kezét s egyszerű, megható, csillapító szavakat rebegett, mint ahogy a felnőtt ember beszél a megbántott gyermekkel.

Aztán maga kísérte vissza Chlebnikovot a táborba. Előhivatta Sapovalenkot, a század szolgálattelvő altisztjét. Sapovalenko póre alsóruhában, ásítva, hunyorgó szemmel s a hátát, derekát kaparva jött elő.

Romasov megparancsolta neki, hogy rögtön mentse fel Chlebnikovot az őrszolgálat alól. Sapovalenko felelni akart:

— Jelentem, hadnagy úr, hiszen még nincs rajta a sor!...

— Ne beszélj! — förmedt reá Romasov. —

Mondd holnap reggel a századparancsnoknak, hogy én parancsoltam... tehát eljössz holnap hozzám? — kérdezte Chlebnikovtól, az pedig némán, csak egy bátortalan, hálás pillantással felelt.

Lassú léptekkel ment végig Romasov a tábor sora előtt és hazafelé indult. Az egyik sátorból neszt hallott és megállt. Félig elfojtott, hosszan elnyújtott hangon mesélt valaki odabenn:

— ... Akkor az ördög elküldte a katonához a fő varázslóját. Megy a varázsló és azt mondja: „Katona, katona, megeszlek!“ de a katona azt feleli neki, hogy azt mondja: „Dehogyan eszel meg engem, hiszen magam is varázsló vagyok...”

Romasov megint a bevágás felé tartott. Világosan érezte az élet ostoba képtelenségét s érthetlenségét, s ez még jobban lesujtotta. A lejtő szélén megállt s felemelte szemét az égre. Érezte, mint előbb, a hideg messzeségét s végtelen rémségeit. És magának is szinte váratlanul fölemelte és meg-rázta a feje fölött a két öklét, és őrjöngve kiáltotta:

— Vén csaló! Ha tudsz valamit és értesz valamihez... lássuk: Akard, hogy eltörjön a lábam!

Aztán hanyatthomlok, szemét lehunyva, rohant alá a lejtőn, átugrott két szökéssel a síneken s meg sem állva, egy nekilendüléssel törtetett fölfelé. Az orrcimpája tágult, a melle szaggatottan szedte a lélekzetet. De a szívében hirtelen fellángolt egy büszke, mérsz és kétségbeesett elhatározás.

XVII.

Ez éjszakától fogva nagy változás történt Romasov lelkében. Kezdette kerülni a tisztek társaságát, jobbára otthon evett, egyáltalán nem járt el a kaszinói táncestekre és nem ivott többé. Az utóbbi napokban érettebb, megállapodottabb, komolyabb ember lett belőle; ő maga is észrevette azt azon a szomorú, egykedvű nyugalmán, mellyel most az embereket és a dolgokat nézte.

És most, hogy több szabad ideje volt és többet volt egyedül, mind gyakrabban támadtak oly merőben szokatlan, különös és bonyolult gondolatai, mint aminők egy hónappal azelőtt, fogságának egyik napján rendítették meg. Rendszerint a szolgálat után, az alkonyat óráján történt, mikor csöndesen járt-

kelt az álmodó fák alatt és egyedül, szomorúsággal telve figyelt az éji bogarak zúgására s nézte a nyugodt, rózsaszínű, lassankint bealkonyuló eget.

Ez az új lelki élet meglepte változatosságával. Azelőtt nem értette meg és nem sejtette, mennyi öröm és mily hatalom s mennyi mély érdekesség rejtőzhetik egy oly egyszerű, közönséges dologban, mint az emberi gondolat.

Most már egész határozottan tudta, hogy nem szolgál tovább, hanem feltétlenül a tartálékba megy, mihelyt letelik a három kötelező szolgálati év, melyet a tiszti iskolában való kiképeztetéséért kell lerónia. De sehogy sem képzelhette el, mire adja magát a polgári életben. Mind tisztábban és tisztábban állt előtte az a gondolat, hogy csak három független emberi hivatás van a világon: a tudomány, a művészet és a független testi munka.

Efféle gondolatokkal barangolta be mostanában május végének meleg éjszakáin a város utcáit. S minden éjszaka elment Surocska ablaka előtt, az utca túlsó során, titokban, lélekzetét visszafojtva, dobogó szívvel, s úgy érezve, mintha alattomos, szégyenletes, tolvajhoz illő dolgot művelne. Mikor Nikolajevék vendégszobájában eloltották a lámpát s a fekete ablaktáblák borusan csillogtak a hold

fényében, elbújt a kerítés mellett, kezét erősen a mellére szorította és forrón esdeklő hangon suttogta:

— Aludjál, szépem, aludjál, én édesem; itt vagyok melletted, megvédelek!

Ily pillanatokban könnytől nedvesnek érezte szemét, de szívébe a gyöngédség, a meghatottság és a feláldozó odaadás mellé belopta magát az érett, forróvérű ember vak, állati szerelemfélése.

Egy este Nikolajev visztre volt hivatalos az ezredparacsnokhoz. Romasov tudta azt. Mikor éjszaka végiment az utcán, egy sövény mögül a nárcisz erős, fűszeres illata áradt ki a kertből. Átvette magát a sövényen és egész nyalábra valót tépett ki a harmatosan finom, fehér virágból.

Surocska hálósobájának ablaka nyitva volt; az udvarra nyílt s nem volt világos. Romasov elszánt vakmerőséggel, melyet ő maga sem tett volna fel magáról, besurrant a csikorgó kapun, a falhoz lépett és bedobta a virágot az ablakon. A szobában nem mozdult semmi. Három percig állt ott s várakozott Romasov, és szívének dobogása megtöltötte az egész utcát. Aztán lehúzza magát, pirosan szégyenletében, kiment ismét lábujjhegyen az utcára.

Másnap egy rövid, haragos levelet kapott Surocskától:

Ne merje azt megtenni többé. A Romeo és Julia-féle gyöngédségek nevetségések, különösen mikor egy császári orosz gyalogezredben fordulnak elő.

Naphosszat azon fáradt Romasov, hogy legalább az utcán láthassa, de az történetesen nem esett meg. Sokszor, mikor messziről meglátott egy hölgyet, kinek alakja, járása és kalapja Surocskára emlékeztette, görcsösen dobogó szívvel és el-elakadó lélekzettel utána vetette magát s még a kezén is kiütött az izgatottság hideg verejtéke. Mikor aztán észrevette tévedését, szomorúnak, elhagyottnak érezte magát s valami halálos ürességet érzett lelkében.

XVIII.

Május végén felakasztotta magát egy fiatal közlegény Oszadcsi századában, még pedig éppen azon a napon, amelyen tavaly is ugyanolyan eset történt ugyanabban a században. Mikor felboncolták, Romasov éppen helyettesítési szolgálatot végzett s ennek következtében kénytelen volt jelen lenni a boncoláson.

A katonát még nem bontották fel egészen. Romasov észrevette, hogy darabokra vagdalt, nyitott testéből a friss hús nehéz szaga árad, mint a vágómarhából, melyet kiakasztottak a mészárszék ajtajába. Láttá kékes-szürke, nyálkás, fénylő belsőrészeit, látta, mi van a gyomrában, látta sárgás-szürke, minden lépéstől kocsonyásan reszkető agyvelejét. Mindez újszerűen, rémesen, visszaszítón hatott reá, s az embert lenéző undor érzését váltotta ki benne.

Időről-időre voltak az ezrednek napjai, melyeken általános megrögzött, képtelen tivornyákat rendeztek. Lehet, oly pillanatokban esett meg az ilyen, mikor a történetesen összeverődött, de ugyanarra a sivár tétlenségre és ész nélkül való kegyetlenségre kárhoztatott emberek hirtelen egymás szemébe néztek s megzavart és elnyomott öntudatukban a titkolt rettegés, keserv és örület egy nemét fedezték fel ott. Akkor aztán a nyugodt, megelégtelt élet majdnem minden átmenet nélkül csapott ki medréből.

Úgy történt az után az öngyilkosság után is. Oszadcsi kezdette. Történetesen néhány ünnepnap következett egymásután s e napokon Oszadcsi kétségbeesetten játszott és mértéken túl ivott. Különös dolog. Ennek a

nagy, erős, ragadozóformájú embernek hatalmas akarata örületes forgatagként ragadta magával a mélybe az egész ezredet.

Este hat óra volt. Romasov az ablakdeszkára tette fel lábát s a Fauszt-keringőt füttyörészte halkán. A kertben csipogtak a vererek és csörögtek a szarkák. Még nem volt este, de a fák között már könnyű, merengő árnyak lebegtek.

A kapu felől egyszerre hangos, lelkes, de hamis énekszó hallatszott. Mennydörögve tárt fel az ajtó és berontott Vetkin a szobába. És alig-alig tartva meg egyensúlyát, tovább énekelt. Részeg volt, mint a csap, még tegnapról. Szemhéja vörös volt és leragadt az álmoságtól. Sipkája hátra volt taszítva a nyakába. Bajusza, mely még nedves volt, sötétszínűnek látszott s két merev csapként fityegett alá, mint a fókabajusz.

— R-romuald! Sziriai remete, hadd csokoljalak meg! — bömbölte végig a szobán. — Micsoda savanyú pofát vágsz? Gyere, testvér! Víg élet van ott! Játszunk, énekelünk. Gyere.

Hosszú és kemény esókot cuppantott Romasov ajkára és megnedvesítette arcát a bajuszával.

— Elég már, Pavlics Pavel, — ellenkezett

gyöngén Romasov — mirevaló az a borjúhoz illő elragadtatás?

— A kezedet, pajtás! Felsőbb leány! Egykori szenvedéseimet és letűnt ifjúságomat szeretem benned. Oszadcsi épen most állított magának emléket, hogy az ablakok is reszketnek belé. Romasovics, testvér, szeretlek! Hadd csókollak szájon igazi orosz mód szerint!

Romasovot undorította Vetkin puffadt arca és üveges szeme, az italszag, mely csak úgy dőlt a szájából s nedves ajkának és szálkájának érintése. De ilyen esetekben mindig is védtelen volt s most sem tehetett mást, mint hogy kínosan és bágyadtan mosolygott.

— Várj csak, miért is jöttem hozzád?... kiáltotta Vetkin nagy csuklások közben és támolyogva. — Fontos ügy volt, most már tudom. Pajtás, kifosztottam Bobetinszkijt. Tudod — a zsebe fenekéig, az utolsó vasáig. Annyira jutott, hogy végre kért, játsszam vele hozomra. Hát én arra azt mondtam neki: „Ne úgy, cimborám, várjon csak, nem lehetne okosabban?“ Arra felteszi a revolverét. Itt van, ni, a revolver. — Vetkin szürke szarvasbőrtokban levő szép kis revolvert vett elő a nadrágja zsebéből, úgy hogy a zseb mindjárt ki is fordult. — Kérdezem tőle:

„Mit ér ez?“ — „Huszonöt rubelt!“ — „Tizet!“ — „Tizenötöt!“ — „Vigyen el az ördög!“ Egy rubelt tesz színre. Huj, huj! Az ötödik osztásnál elveszem a dámáját — alászolgája! Alig maradt valamije. A gyönyörű revolverétől és a töltenyeitől is megszabadult. Itt van, neked adom, Romasovics. Szerető barátságunk jeléül és emlékére neked adom ezt a revolvert; jusson eszedbe mindig, mily derék fiú az a Vetkin.

— Minek az nekem, Pavlics Pável? Tegye vissza a zsebébe.

— Micsoda! Talán azt hiszed, nem lehet vele lőni? Egy elefántot is megölhetsz vele. Várj, mindjárt kipróbáljuk. Hol tartod a legényedet? Megyek és kérek tőle egy céltáblát. Hé, legény, vízholdó!

Támolyogva ment ki a tornácra, Hajnán szokott tartózkodási helyére, egy pillanatig lármázott, aztán vissza is tért mindjárt, s hóna alatt magával hozta Puskin mellszobrát.

— Elég volt, Pavlics Pável, nem lehet — tartóztatta vissza Romasov erőtlenül.

— Ej, bolondság! Valami cibil. Oda tesszük arra a zsámolyra. Maradj veszteg, piszok! — fenyegette meg Vetkin a szobrot ujjával. — Megértetted? Nyaklevest kapsz!

Félreállt, nekitámaszkodott az ablakdeszkának Romasov mellett és felhúzta a revolver kakasát. De eközben oly ügyetlenül és oly részeg mozdulatokkal hadonászott a fegyverrel, hogy Romasov ijedten fintonította el az arcát s nem várt lövéstől tartva, hunyorgott a szemével.

A távolság nem volt nagyobb hat lépésnél. Vetkin sokáig és többfelé célzott. Végre el-sütötte a revolvért, s a szobor arcán nagy, szabálytalan, fekete lyuk támadt. Romasovnak megcsendült a füle a lövéstől.

— No, látod? — kiáltotta Vetkin.— Fogadd el hát emlékül és jusson eszedbe, hogy szerető barátod voltam. De most már húzd fel a kabátodat és — hopp! a kaszinóba, az orosz fegyverek nagyobb dicsőségére.

— Pavlies Pável, igazán, nem érdemes, igazán fölösleges — kérte Romasov erőtlenül.

De nem utasíthatta vissza; nem talált hozzá sem szavakat, sem határozott hangot. És szidva magát a gyatra akarathiánya miatt, lassan cammogva ment Vetkin után.

Féktelen, lármás, borgözös, igazán ésbontó este volt. Előbb a kaszinóban ittak, aztán kihajtottak a pályaudvarra forralt bort inni, aztán megint visszatértek a kaszinóba. Romasov eleinte feszélyezettnek érezte magát, bosszankodott magán az engedékenysége miatt, s az undor egy nemét érezte, mint minden józan ember a részegek társaságában.

De a forró vörösbor, melyet künn a pályaudvaron ivott, hirtelen a fejébe szállt és zajos, görcsös vidámsággal töltötte el. A pillanat sebességével szálltak el az órák és Romasov csak azon vette észre, hogy elmúlt az idő és leszállt az éjszaka, hogy az ebédlőben lámpát gyújtottak.

— Uraim, gyerünk a lányokhoz — indítványozta valaki. — Gyerünk valamennyien az öreg Schleiferschnéhoz.

— Hurrá, a Schleiferschnéhoz, a Schleiferschnéhoz!

Valamennyien össze-vissza futkostak, lökdösték a széket és kacagtak. Ezen az estén minden magától ment. A kaszinó ajtajában már ott állt egy pár kétlovas phaeton, de senki sem tudta, honnan jöttek. Romasov előtt olykor-olykor az öntudatlanság sötét örvénye tárult fel, de az az öntu-

datlanság különösmódon világos, mindent élesen felismerő pillanatokkal váltakozott. Egyszerre észrevette, hogy a kocsiban ül Vetkin mellett. Elöl a bakon még egy harmadik alak is ült, kinek arcát semmiképen sem ismerte fel, bár erőtlenül jobbra-balra billegve a derekával, áthajolt hozzá. Pedig nagyon ismerős ábrázat volt. Romasov hirtelen felkacagott s úgy tűnt fel neki, mintha oldalról hallaná a saját tompa, hangtalan nevetését.

— Hazudsz, Vetkin, tudom már, hova megyünk, — mondotta a részeg ember ravaszágával. — Fehérnépekhez viszel, barátom. Tudom.

Fülsiketítően zörögve a köveken, megelőzte őket egy másik kocsi. A lámpa fényében képtelenül gyorsan suhant el mellettök egy pár rendetlenül vágató pejló, meg egy kocsis, aki dühösen suhogatta feje fölött az ostort, meg négy katonatiszt, aki lármázva és füttyölve helytelenkedett a belső ülésen. A lovak jobbra kanyarodtak.

— Hova megyünk? — kérdezte ismét Romasov.

— A külvárosba! — kiáltotta a bakon ülő és Romasov csodálkozva gondolta magában: „Hát persze, hiszen ez Epifanov hadnagy.“

— A Schleiferschnéhoz megyünk, csak-
ugyan nem volt még ott?

— Menjen a pokolba! — kiáltotta Roma-
sov.

De Epifanov kacagott és azt mondotta:

— No hallja, Alekszejics Jurij, csak nem
akarja elhitetni velünk, hogy életében most
megy először oda? Azok szeretik ám az olyan
legényeket!

Romasov öntudata megint sűrű, áthatol-
hatalan sötétségbe merült el. Egyszerre,
szinte minden átmenet nélkül, nagy terem-
ben találta magát, melynek parkettes volt a
padlója s falainál nádszékek álltak körül.
A bejáró ajtót és három más ajtót, melyek
sötét szobákba nyíltak, hosszú, sárga virág-
bokrétaikkal tarkázott vörös karton ajtó-
függönyök borították.

A teremben világos volt, füst terjengett és
zsidókonyha szaga érzett, de olykor-olykor
beáradt az ablakon a harmatos fű, a virágzó,
fehér akácfák és a tavaszi levegő illata.

Körülbelül tizenegy katonatiszt volt jelen.
Úgy tűnt fel, mintha valamennyi egyszerre
énekelne, kiabálna és kacagna. Romasov bol-
dogan és naivan kacagva ment egyiküktől a
másikukhoz, mintha most először ismerné
fel őket nagy csodálkozással és gyönyörűség-

gel: Bek-Agamalovot, Lbovot, Vetkint, Epifanovot, Arcsakovszkijt, Olizárt, meg a többieket. Ott volt Lescsenko törzskari százados is; megadó és szomorú ábrázattal ült az ablaknál, szokása szerint. Az asztalra megint hirtelen s mintegy magától — ez este minden csak úgy magától történt — néhány üveg sör és cseresznyepálinka került. Romasov ivott valakivel, kocintott, összecsókolódzott vele s érezte, hogy keze és szája édes ízű és ragacsos.

Öt vagy hat fehérszemély volt jelen. Az egyik — külsejéről ítélve tizennégy éves kislány lehetett — apródnak volt öltözve és rózsaszínű trikót viselt a lábán; Bek-Agamalov ölében ült és a vállzsinórjával játszadozott. A másik, egy vörösselyemblúzos és sötétszoknyájú, nagy és csinos, rizsporos képű és ívelt fekete szemöldökű, erős szőke leány, Romasovhoz lépett.

— Emberkém, mért oly unalmas maga? Jöjjön a szobámba, — mondotta halkan. Felült mellette az asztalra és keresztbevetette a lábát. Romasov látta lerajzolódni ruhája alatt gömbölyded, hatalmas combjának körvonalait. A keze reszketett s hidegséget érzett a szájában. Bátortalanul kérdezte:

— Hogyan hívják magát?

— Engem? Malvinnak. — Egykedvűen fordult el a fiatal tiszttől és lógázta a lábát.
— Adjon egy pár cigarettát.

Egyszerre beállított két zsidó muzsikusz, az egyik hegedűt, a másik kézidobot tartott a hóna alatt. A polka unalmas, hamis hangjai közben, melyeket tompa, reszkető dobütések kísérték, Olizár és Arcsakovszkij kánkánra perdült. Hol egyik, hol másik lábukon állva lejtettek egymás előtt, széttárták kezöket, csettintettek az ujjaikkal, hátraszöktek, kinyújtották meggörcbült térdöket, a hüvelykujjukat a hónuk alá akasztották és durva, tisztességtelen mozdulatokkal illegették a csípőjüket, a derekuk pedig hol előre, hol meg hátra hajolt. Egyszerre felugrott a székről Bek-Agamalov és kemény hangon, majdnem magánkívvül kiáltotta:

— Pokolba a verebekkel! El innen! Coki!

Az ajtóban két polgárember állt: Ismerte őket az ezred minden tisztje, mert esténként meg szoktak fordulni a kaszinóban; az egyik hivatalnokember volt, a másik kisbirtokos, a bírósági felügyelő testvéröccse. A hivatalnok arcán bágyadt, görcsös mosoly jelent meg. Alázatos hangon, de igyekezve, hogy fesztelennek lássék, így szólt:

— Engedjék meg az urak, hogy mi is be-

jöhessünk. Hiszen ismernek engem, uraim... Dubecki vagyok... Nem zavarjuk önöket, uraim.

— Ki innen! — kiáltotta Bek-Agamalov.
— Mars!

— Uraim, dobják ki ezeket a verebeket! — kacagott Arcsakovszkij.

Pokoli zaj támadt. A szobában egyszerre összekavarodott minden, rikoltozás, kacaj, dörömbölés hallatszott. A lámpa lángjai fel-felszöktek és füstölögtek. Az ablakon hűvös éji levegő áradt a szobába és reszketve siklott át az arcokon. A civilek, kik már künn voltak, keservesen és siránczó hangon kiabáltak tehetetlen dühökben és ijedükben:

— Ezt nem viszik el szárazan! Panaszra megyünk az ezredparancsnokhoz. Irok a kormányzónak. Darabontok!

— Utánuk! Fogjátok meg! — üvöltötte Vetkin vékony falzettben és kihajolt az ablakon. Romasovnak úgy tűnt fel, mintha az események szakadatlanul és mégis összefüggéstelenül követnék egymást, mintha egy torz, izetlen, tarka képekkel telefestett szalag peregne le előtte hangos kiabálások közben. Megint egyhangúan cincogott a hegedű és rezgett a dobszó. A szoba közepén valaki

egyenruha nélkül, egy ingben, nagy guggolások közben az orosz nemzeti táncot járta, közben folyton hanyattesett s meg-megtámaszkodott kezével a padlón. Egy vézna, csinos, felbomlott hajú fehérszemély — Romasov addig nem vette észre — megölelte karjával a bánatos Lescsenko nyakát, mindenáron túl akarta kiabálni a muzsikát és a zajt és sipítva énekelte a fülébe:

Ha sorvadás emészt
S a képed, mint a mész,
A doktor futva fut...

Bobetinszki egy válaszfalon át sört loccsantott poharából az egyik sötét különszobába, ahonnan mindjárt ki is szólt egy tompa, bosszús, álmos, dörmögő hang:

— De uraim... ne okoskodjanak. Ki van itt? Micsoda disznóság?

— Mondja, régóta van már itt? — kérdezte Romasov a vörösbluzos fehérszemélytől és titokban, szinte észrevétlenül, a kemény, meleg lábára tette kezét.

Az felelt valamit, amit ő nem értett meg. Vad jelenet vont a magára figyelmét. Lbov zászlós körülhajszolta a szobában az egyik muzsikust és teljes erejéből vagdosta fejéhez a saját kézidobját. A zsidó szaporán és érthe-

tetlenül kiabált, ijedten nézett hátra, egyik sarokból a másikba menekült és előrekapta a kaftánja hosszú szárnyát. Mindenki kacagott. Arcsakovszkij a földre vetette magát nevéttében s úgy hempergett, hullván könyyei. Eközben felhangzott a másik muzsikus átható jajveszékelése is. Az egyik tiszt kikapta kezéből és nagy erővel földhöz csapta a hegedűjét. A hangszer fedele zengő recsenéssel vált ketté, s e hang sajátságosan vegyült el a zsidó kétségbeesett jajongásával. Romasovra nézve aztán a sötét feledség néhány perce következett. És egyszerre, mintegy álmában, megint azt látta, hogy a szobában levők mind egyszerre kiabálnak, össze-vissza futkosnak és hadonásznak. Összeesődültek Bek-Agamalov körül, de aztán mindjárt visszahátráltak és körülszaladgáltak a szobában.

— El innen mind! Senkit se lássak! — kiáltotta Bek-Agamalov őrzöngve. Összevicsorította a fogát, rázta az öklét és dobbantott a lábával. Az arca karmazsinvörösre vált, a homlokán két vastag zsinórként dagadt ki az orra felé lefutó ér; fejét mélyen és fenyegetően hajtotta le és kidülledő szemének fehérje villogott.

Úgy tűnt fel, mintha elvesztette volna em-

beri hangját, csak ordított, mint a nekidühödt állat, rémesen vibráló hangon:

— Á—á—á—á!

Egyszerre gyorsan s váratlanul balra hajolt és kirántotta kardját a hüvelyéből. A kard élesen süvítve berregett és villogott a feje fölött. És akik a szobában voltak, egy pillanat alatt ajtó-ablak felé menekültek. Az asszony nép görcsösen sivalkodott. A férfiak kölcsönösen hátrataszigálták egymást. Romasovot hamar az ajtóhoz vonták és valaki, aki eltolakodott mellette, érzékenyen súrolta arcát a vállrojtjával vagy a kabátja gombjával, úgy hogy kiserkedt a vére. Az udvaron pedig egymást túlkiabáló, a végsőig izgatott hangok támadtak. Romasov egymaga állt meg az ajtóban. Szíve gyorsan és görcsösen dobogott, de az ijedtséggel egyidőben valami kellemes, féktelen és örvendő érzés vett erőt rajta.

— Leváglak benneteket! — kiáltotta Bek-Agamalov a fogát csikorgatva. Az általános félelem látványa teljesen megrészegítette. Örületes erővel pár csapásra kettéhasította az asztalt, aztán őrvölgyre rohant a tükörnek, mely ezer szikrázó szilánkban szivárványszerűen röpönt szét mindenfelé. A legközelebbi asztalról a palackokat és poharakat

söpörte le egy suhintással. De egyszerre egy átható, természetellenesen ocsmány rikoltás hangzott fel:

— Bolond! Ripők!

Ugyanaz a felbomlott hajú és meztelen karú nő kiáltotta, aki az imént megölelte Lescsenkót. Romasov nem látta előbb. A nő a kályha mögött levő fölkében állt, csipőjére támasztotta öklét s egészen előrehajolva, egy dühbe borult vásári kofa hangján egyre azt kiabálta:

— Bolond! Ripők! Szentelen fráter! Senki sem fél téled! Bolond, bolond, bolond!...

Bek-Agamalov összeráncolta a homlokát és zavarodottan bocsátotta le kardját. Romasov látta, hogy arca lassankint sápad s hogy baljóslatú fény gyúl ki szemében. Egyben mind mélyebben és mélyebben hajtotta meg térdét, legugolt és behúzta a nyakát, mint a vadállat, mikor ugrásra készül.

— Elhallgass! — kiáltotta metsző hangon.

— Bolond! Ripők! Örmény! Nem hallgatók, te bolond! — kiáltotta a némbér és minden szavánál reszketett egész testében.

Romasov érezte, hogy ő maga is elsápad ebben a pillanatban. Látta, hogy Bek-Agamalov, nem véve le szemét az asszonysze-

mélyről, lassú mozdulattal a feje fölé emeli kardját. És egyszerre az oktalan elragadtatás, az ijedelem, a testet átjáró hidegség, a kacagó merészség lángáradata zúdult alá Romasovra. Aközben, hogy előrerontott, még hallotta Bek-Agamalov bősziült sziszegését:

— Nem hallgatsz? Utoljára mondom...

Romasov csuklón ragadta Bek-Agamalov kezét, oly erővel, minőt maga sem várt volna magától. A két tiszt néhány pillanatig mereven, pillájuk megrezdülése nélkül, öt-hat hüvelyknyi távolból nézett egymás szemébe. Romasov hallotta Bek-Agamalov gyors, a lö horkantásához hasonló lélekzetét, látta szemének szörnyű fehérjét és csillogó szivárványhártyáját, s a két fehér, vicsorgó fogorát. De már érezte, hogy az örület tüze kialvóban van a kimerült arcon. És nehezen elviselhető s mégis kimondhatalanul boldogító érzés volt számára, úgy élet és halál közt állni s már tudni, hogy a játék az ő győzelmével ér véget. Azok, akik látták kívülről ezt a jelenetet, mind tisztában lehettek veszélyes jelentőségével. Künn az ablak alatt minden elcsöndesedett, úgy, hogy néhány lépésnyi távolban hirtelen s félelem nélkül megszólalhatott csattogó hangján egy füllele.

— Ne bánts! — lihegte Bek-Agamalov rekedt hangon.

— Bek, te nem ütsz meg asszonyt, — mondotta Romasov nyugodtan. — Hallod-e, bänni fogod, amíg élsz — nem fogod megütni.

Az örület utolsó szikrái kialudtak Bek-Agamalov szemében. Romasov hunyorgott a szemével s mélyen felsóhajtott, mint aki ájulásból ébred. A szíve sebesen és lökésszerűen dobogott, mint a nagy ijedség pillanataiban szokott.

— Ne bánts, — kiáltotta Bek-Agamalov még egyszer gyűlölettel és elkapta a kezét. Romasov érezte, hogy többé nem birna vele, de már nem félt tőle és gyöngéden vállára téve kezét, így szólt hozzá nyájasan és részvételtjesen:

— Ne haragudjék... de később hálás lesz érte.

Bek-Agamalov keményen és zajosan rejtette vissza kardját a hüvelyébe.

— Jól van! Az ördögbe! — kiáltotta mérgesen, de kissé már erőltetve és zavarodottan. — Majd számolunk egymással. Nincs rá joga!...

Akik kívülről nézték ezt a jelenetet, valamennyien megértették, hogy túl vannak a legszörnyűbb lehetőségen. Túlságosan han-

gos, görcsös kacajjal tódult be a sereg az ajtón. Most kezdték valamennyien meghit-
ten, barátságosan és fesztelenül csillapítani
és kapacitálni Bek-Agamalovot. De a tűz már
kialudt, a tatár elernyedtt és sötét arcán az
undor bágyadt kifejezése látszott.

Aztán előszaladt Schleiferschné, egy kövér
hölgy, akinek kegyetlen kifejezés ült a barna
könnyzaeszkóval árnyékolt, pillátlan szemé-
ben. Megrohanta hol az egyik, hol meg a má-
sik tisztet, cibált egyet a kabátja ujján vagy
a gombján és siránkozó hangon kiabálta:

— De uraim, ki fizeti meg nekem mindezt:
a tükröt, az asztalt, az italt, meg a lányokat?

És megint ottmaradt egy ismeretlen ven-
dég, hogy leszámoljon vele. A többi tiszt cso-
portosan elment. Tiszta, enyhe májusi levegő
áradt harmatosan és kellemesen Romasov
tüdejébe és üde, vidám reszketéssel hatotta
át egész testét. Úgy érezte, hogy egyszerre
eloszlottak mai részegségének nyomai, mint-
ha spongyával törölték volna el.

Bek-Agamalov odament hozzá és megra-
gadta a kezét.

— Romasov, üljön az én kocsimra, — mon-
dotta. — Jön?

S mikor egymás mellett ültek és Romasov
jobbrahajolva látta, hogy a lovak hogyan

viszik fölfelé a kocsit szabálytalan vágatással és jobbra-balra hányva farukat, Bek-Agamalov tapogatódzva kereste kezét s megszorította hosszan és fájdalmat okozva. Egyébként pedig egy szót sem váltottak egymással.

XIX.

De az izgalom, melyet valamennyien átéltek, meglátszott az általános, ideges, görcsös féktelenségben. A kaszinóba vivő úton a tisztek mindenféle alacsonyságokat követtek el. Megállítottak egy arramenő zsidót, odahívták magukhoz, lekapták fejről a sipkát, tovább hajtattak, a sipkát aztán valami sövény mögé egy fára dobták. Bobetinszki megverte a kocsist. A többiek hangosan énekeltek és kiabáltak. Csak Bek-Agamalov hallgatott az egész úton s ádázul és görcsösen horkolt.

A kaszinó a kései idő ellenére zsúfolva volt tisztekkel. A játékszobában, az étkezőben, a cukrász- és a billiárd-szobában bortól, dohánytól és szerencsejátéktól mámoros tisztek tolongtak, kigombolva egyenruhájukat, üvegesedő szemmel és lomha mozdulatokkal. Ro-

masov köszöntött néhány újonnan érkező tisztet, s egyszerre nagy csodálkozására vette észre köztük Nikolajevet. Oszadcsi mellett ült s részeg és vörös volt, de tartotta magát. Mikor Romasov körüljárta az asztalt és közeledett hozzá, Nikolajev egy futó pillantást vetett reá, de aztán mindjárt elfordult, hogy ne kelljen kezet fognia vele, és színlelt, élénk érdeklődéssel beszélgetett a szomszédaival.

— Jöjjön, énekeljünk, Vetkin! — kiáltotta Oszadcsi bajtársainak feje fölött.

— „Dal-ra-fel-ba-rá-tim,“ — énekelte Vetkin egy templomi ének dallamára.

— Dalra fel, barátim, dalra fel, barátim, — vágta közbe hangosan a többiek.

— A pópának kertje alatt, birokra kelt három lovag, — nyegtette Vetkin gyorsan az egyházi dallamot.

— Ott volt a pap meg a kánt'ram, jegyző úrral épen hárman. Vágd, fiam, Nikifor!

— Vágd, fiam, Nikifor — felelte mély akkordokkal a kórus, melyet hatalmas, lágy hangjával Oszadcsi tartott össze s mintegy meleggé tett.

Vetkin az asztal tetején állva, s kezét a dalosok fölé tartva, vezényelt. Hol szörnyű, hol meg nyájas, biztató pillantásokat vetett mindenfelé, lepisszegte azokat, kik rosszul

énekelték, a túlhangosan éneklőket pedig előrenyújtott kezeinek alig észrevehető reszketésével tartotta féken.

— Lesesenkó kapitány hamisan énekel! Reszelő van a torkában. Hallgasson! — kiáltotta Oszadesi. — Uraim, hallgassanak már! Ne lármázzanak, mikor énekelünk!

— Mikor a paraszt fagyaltozott... — énekelte tovább Vetkin.

A dohányfüst marta az emberek szemét. Az asztal viaszkosvászon takarója ragadós volt, s Romasovnak eszébe jutott, hogy ma este még nem mosta meg a kezét. Kiment az udvaron át az úgynevezett „tishti szobákba”, — ott mindig volt mosdótál. Kietlen, hideg, egyablakos fülke volt. A fal mellett, kis éjjeli szekrénnnyel elválasztva, két ágy, mint a kórházban. Az ágyhuzatot nem váltották, a padlót nem súrolták, s a helyiséget nem szellőztették soha. A szobában ettől tartósan megrekedt a sokáig használt fehérnemű, a savanyú dohányfüst és a suvikszos csizma dohos, émelyítő szaga. A szoba ideiglenes megszállóhelyül szolgált oly tiszteknek, kik messze helyőrségekről jöttek az ezredtörzshöz. De rendszerint részeg tiszteket szoktak itt elhelyezni társas esték alkalmával, kettőt, sőt hármat is egy ágyba. A helyiséget ezért

a „halottaskamra“, „hullaház“ és „morgue“ nevén szokták emlegetni. E szavakban öntudatlan, de szörnyű gúny volt, mert, mióta az ezred ebben a városban állomásozott, a tiszti szobákban, s éppen ebben a két ágyban, már több tisztt, meg egy tisztilegény főbelötte magát.

Mikor Romasov belépett a halottaskamrába, az ágyak fejénél két ember ült az ablak közelében. Ott ültek minden világítás nélkül a sötétben, és csak alig hallható neszükről vette észre Romasov, hogy ott vannak, s nagy bajjal ismert reájuk, mikor közvetlenül melléjük lépett és reájok hajolt. Az egyik Klodt törzskari százados volt, az iszákos és tolvaj kapitány, kit megfosztottak századparancsnoki tisztjétől, a másik Szolotuchin zászlós, a nyurga, kiélt, már is tarfejű, kártyás, veszekedő, trágár cimbor, szintén iszákos, mint Klodt, valódi példaképe az örök-zászlósoknak. A hálószekevény tetején egy üveg pálinka állt és csillogott sötéten közöttük, azonkívül egy majdnem üres tányér, valami levesfélével benne, és két színig megtöltött pohár. Ennivalónak nem volt semmi nyoma. Az iszákos cimborák hallgattak, mintha el akarnának bújni a belépő bajtárs elől, mikor pedig az reájok hajolt, ravaszul

mosolyogva néztek valahova a padlóra a sötétben.

— Szent Isten, mit csinálnak itt? — kérdezte Romasov ijedten.

— Szszsz!... — emelte fel Szolotuchin titokszerűen, óvó kifejezéssel az ujját. — Várjon. Ne zavarjon bennünket.

— Csitt! — mondotta Klodt rövid suttogással.

Kocsi robogása hallatszott valahonnan messziről. Erre a két ember gyorsan felvette poharát, kocintottak, s egyszerre ittak.

— Mi az? — kérdezte Romasov nyugtalanul.

— Barátom, — mondotta Klodt sokatmondó suttogással: — Ez volt az első kortyunk. A kocsirobogásra. Zászlós, — fordult Szolotuchinhoz — mire iszunk most? A holdvilágra?

— Ihatunk már, — felelte Szolotuchin és kinézett az ablakon a hold vékony sarlójára, mely alacsonyan és bánatosan állt az ég peremén. — Megállj. Talán vonít egy kutya. Csitt.

Így suttogtak, egymáshoz hajolva, sötét örületükben és részeg állapotuk együgyűségében. De az ebédlőből e pillanatban távoli temetési énekként felhallatszottak az egyházi

dalnak tompított, a falaktól visszatartott s ennek következtében harmónikusan bánatos hangjai.

Romasov összecsapta kezét és a fejéhez kapott.

— Az Isten szerelmére, uraim, hagyják abba... hiszen borzasztó ez, — mondotta gyötrődve.

— Eredj a pokolba! — ordított reá hirtelen Szolotuchin. — Nem, várj, testvér! Hova? Előbb igyál egyszer te is tisztességes emberekkel. Nem, dehogy is jársz túl az eszünkön, barátom. Fogja meg, százados, én majd becsukom az ajtót.

Mindketten felszöktek az ágyról és örületesen, furfangosan kacagva igyekeztek megfogni Romasovot. És mindez együttevén — a sötét, rossz szagú szoba, a titokzatos, képzelgő ivás a világosság nélkül való éjszakában, a két örült ember — mindez egyszerre elviselhetetlen, örült félelemmel töltötte el Romasovot. Átható kiáltás közben lökte el messzire magától Szolotuchint s egész testében reszketve, egy ugrással künn termett a halottasszobából.

Az esze azt mondotta, hogy haza kell mennie, de valami neki magának is érthetetlen, különös, sőt kellemetlen belső ingertől

-hajtva, visszatért az étkezőbe. Ott már sokan szundikáltak el a széken ülve s az ablak mellett levő padon. Rekkenő hőség volt, s bár az ablakok nyitva álltak, a lámpa- és gyertyavilág minden libbenés nélkül égett. A holtra fáradt cselédség s a tisztiszolgák aludtak álló helyükben s ásítottak, szájokat ki sem nyitva, csak az orrukon át, minden pillanatban. De az általános nagy ivás nem szűnt.

Vetkin megint az asztal tetejére állt s megint felhangzottak az egyházi dallamok.

Egyszerre megszólalt Oszadesi és pillantását mélyen az asztalra szegezve, félhangosan énekelt:

„Bánatos híveim, ti, kik szűk ösvényen járva, vettétek magatokra az élet nyügét...”

— Hallgassatok már — mondotta valaki türelmét veszítve. — Mirevaló az az örökös gyászmise? Tizedszer már!

De a többiek már rázendítettek a halotti énekre s a piszkos, teleköpdösött, füsttől homályos szobában felhangzottak Damaszkuszi Szent János halotti miséjének tiszta, zengő hangjai, melyek oly mélységes, forró bánattal, oly háborgó fájdalommal siratják a le-tűnt életet.

Romasov felugrott és örületesen, teljes erejéből csapott az öklével az asztalra:

— Nem tűröm! Hallgassatok! — kiáltotta átható, gyötrelmes hangon. — Mi van nevetni való ezen? Oszadcsi százados, önnek nincs nevetni kedve, ön inkább szeretne feljajdulni! Látom! Tudom, mit érez magában!

A hirtelen támadt általános ijedelem közben csak ezt az egy kételkedő hangot lehetett hallani:

— Részeg?

De aztán a jelenlevők tompa őrzöngéssel és felszisszenéssel mind talpra ugrottak és tarka, mozgalmas, kiabáló tömeggé gomolyodtak össze. Vetkin leugrott az asztalról és beleütötte fejét a függőlámpába, mely nagy, szabályszerű lengéssel himbálódzott jobbra és balra s az ide s tova siető emberek árnyai hol óriásira nőttek, hol meg eltűntek a padlón, egymásba gabalyodtak és össze-vissza futkostak a fehér falakon s a szoba mennyezetén.

Ami ezután történt ezekkel a féküket vesztett, végsőig felindult, részeg, szerencsétlen emberekkel, gyorsan, nevetségesen és helyrehozhatatlanul következett be. Úgy volt, mintha valami gonosz, képtelen, ostoba, ádáz démon ejtette volna hatalmába az embereket s kényszerítette volna őket, hogy csúf szava-

kat mondjanak és képtelen, örületes tetteket kövessenek el.

Romasov ez általános zűrzavarban egyszerre megpillantott közvetlenül maga mellett egy arcot s egy hangosan kiabáló eltorzult száját. Nem ismerte meg mindjárt, anyyira ki volt az kelve magából, a düh anyyira eltorzította. Nikolajev volt, ki köpdösve és idegesen rángatva arc-idegeit a balszeme alatt, azt kiabálta neki:

— Maga meri gyalázni az ezredet! Ne merjen egy szót is szólni. Maga — meg azok a Nazanszkijok...

Valaki óvatosan félrehúzta Romasovot. Az megfordult és Vetkinre ismert, de aztán mindjárt kiszabadította magát a kezéből. Sápadtan amiatt, ami e pilanatban történt, azt mondotta halkan és rekedten, gyötrelmes, fájó mosollyal:

— Minek itt előhozakodni Nazanszkijjal? Vagy talán különösebb oka van, hogy elégedetlen legyen velem?

— Pofon vágom! Cudar! Bitang! — ordította Nikolajev magasra csigázott hangon. — Semmirevaló!

Öklével hadonászott Romasov arca előtt, fenyegető pillantásokat vetett reá, de nem

ütötte meg. Romasov fájó, aléltsághoz hasonló dermedtséget érzett a mellében és derekában. Addig észre sem vette, vagyis inkább elfelejtette, hogy az egész idő alatt tart valamit a jobb kezében — egy rövid lendítés — s egyszerre Nikolajev arcába ment poharából a sörmaradék.

Ugyanabban a pillanatban valami tompa fájdalmat érzett és villámsugarak löveltek ki a balszeméből. Hosszú, állati ordítással vetette reá magát Nikolajevre és kézzel-lábbal összegabalyodva, a földre buktak, jobbra-balra hemperegtek, székeket döntöttek fel és szennyes, bűzös port nyeltek. Téptek, csikarták, szorították egymást s ordítottak és lihegtek. Romasov észrevette, hogy az ujjai egyszerre csak véletlenül Nikolajev szájába kerültek, s hogy igyekszik minden áron feltépni azt a nyálkától síkos, útalatos, forró száját... És már nem érzett fájdalmat, mikor ez örületes dulakodás közben a padlóhoz ütötte fejét, könyökét.

Azt sem tudta, hogyan ért véget mindez; egyszerre úgy vette észre, hogy elszakították Nikolajevtől s hogy a szoba egyik sarkában áll, ahova beszorították. Vetkin vizet adott neki, de Romasov fogai görcsösen vacogtak a pohár szélén; nem ivott, mert félt, hogy

leharap egy darabot a pohárból. Az egyenruhája elszakadt a hóna alatt meg a hátán s egy letépett vállbojt már csak cérnaszálon fityegett rajta. Hangja sem volt már és fá-sultan, csak az ajkával kiáltotta:

— Majd... megmutatom neki!... Pár-bajra hívom!...

Az öreg Lech, ki addig édesen szundikált az asztal végén, de most hirtelen felocsudott, szokatlanul szigorú és parancsoló, józan és komoly hangon így szólt:

— Mint rangban legidősebb, felhívom önöket, uraim, hogy menjenek rögtön haza. Megértették? Rögtön. Holnap jelentést teszek az ezredparancsnoknak a történetekről.

És zavarodottan és nyomott hangulatban oszlottak szét mindannyian és elkerülték egymás szemét. Mindegyik félt, hogy saját ijedségét, büntudatát és szolgai félelmét ismeri fel társának szemében — az apró, piszkos állatok ijedelmét, melyeknek tompa értelmét egyszerre világos emberi öntudat világítja meg.

XX.

Romasov ugyanaznap — szerda volt — rövid hivatalos írást kapott:

A N. gyalogezred tiszti bírósága felhívja Romasov alhadnagyot, hogy este 6 órakor jelenjék meg a tiszti kaszinó termében. Viselet szokás szerint.

Migunov alezredes,
a bíróság elnöke.

Romasov nem állhatta egy önkéntelen szomorú mosoly nélkül. Tudniillik ezt a „szokás szerint“ való viseletet (a vállrojtos, tarka öves egyenruhát) a tisztek csak teljesen rendkívüli alkalmakkor szokták magukra öltetni: a bíróság előtt, nyilvános megdorgálás és a felebbvalóknál való minden kellemetlen jelentkezés alkalmával.

Hat órakor megjelent a kaszinóban s jelentést tétetett megérkezéséről a bíróság elnökénél. Felkérték, hogy várjon. Leült az étkező nyitott ablakához, kezébe vett egy újságot s nem értve meg a szavakat, de minden érdeklődés nélkül is, olvasni kezdett, gépiesen futva át a betűket. Az a három tiszt, akit ott talált az ebédlőben, hidegen köszöntötte s fél-

hangosan beszélgetett tovább, úgy hogy nem hallhatta, miről. Csak Michin hadnagy szorította meg hosszan és erősen, könnyben úszó szemmel a kezét, de nem mondott semmit, csak elpirult, gyorsan és ügyetlenül felvette a köpönyegét és elment.

Most Nikolajev lépett be gyorsan a buffet-szobán át az étkezőbe. Sápadt volt, a szemhéjai sötétszínűek voltak, arcának bal fele görcsösen vonaglott folyton s fölötte, a halánték alatt, egy nagy, duzzadt kék folt látszott. Romasovnak gyötrő világossággal jutott eszébe a tegnapi verekedés; görnyedten, elviselhetetlenül nyomasztó érzéssel és eltorzult arccal bújt el az újság mögé s lehúnyta a szemét is.

Hallotta, hogy Nikolajev a buffetben koknyakot kér, s hogy elköszön valakitől. Aztán érezte, hogy elmegy előtte. Az ajtó becsapódott. És néhány másodperccel azután egyszerre óvatos suttogást hallott a háta mögött levő ajtóból:

— Ne nézzen hátra. Maradjon nyugodtan a helyén. Hallgason ide.

Nikolajev mondotta. Az újság reszketett Romasov kezében.

— Voltaképen nincs jogom önnel beszélni. De pokolba azokkal a francia finomságokkal.

Ami megtörtént, megtörtént. Mindamellett tisztességes embernek tartom önt. Kérem — értse meg jól, kérem: egy szót se a feleségemről meg a névtelen levelekről. Megértette?

Romasov, kit az újság eltakart bajtársa elől, meghajtotta lassan a fejét. Odakünn megcsikordult a homok valakinek a lába alatt. Romasov csak öt perccel azután fordult hátra és kinézett. Nikolajev már nem volt ott.

— Hadnagy úr, — állt meg előtte hirtelen, mintha a földből bújt volna elő, a bíróság szolgája — alezredes úr kéreti hadnagy urat.

A teremben, a keskenyebbik fal előtt, néhány l'hombre-asztalt toltak össze és takarták le zöld posztótakaróval. Körülöttük ültek a bírák, háttal az ablaknak; ennek következtében az arcuk árnyékban volt. Középen az elnök, Migunov alezredes ült, — egy kövér, rövid nyakú, gömbölyű, magasra vont vállú, dölőfős úr; két oldalán — Rafalszki és Lech alezredesek, mellettük jobbra: Oszadesi és Peterson századosok, balra: Duvernois százados és Dorosenkó törzskari százados, az ezred fizetőmestere. Az asztal teljesen üres volt, csak Dorosenkó, mint a bíróság jegyzőkönyvvezetője előtt volt egy kis halmaz írás. A nagy üres teremben hideg volt és sötétség

uralkodott, bár ragyogó tavaszi nap volt odakünn.

Az elnök az asztalra tette két nagy fehér gömbölyded kezét, figyelmesen nézte meg egymásután mind a kettőt, aztán megszólalt érzéstelen hangon:

— Romasov alhadnagy, a tiszti bíróság, mely az ezredparancsnok rendeletére ült össze, kötelezettnek érzi magát, kideríteni a részleteit annak a szerencsétlen, hallatlan esetnek, mely a tiszti kaszinóban történt tegháttra és kinézett. Nikolajev már nem volt kérem önt, mondja el lehető részletességgel a történeteket.

Romasov ott állt előttük, lecsüggesztette karját s a sipkája szélét tépdeste. Oly boldogtalannak és elfogultnak érezte magát, mint valamikor diákkorában a vizsgán, melyen megbukott. Szaggatottan és zavaros, össze nem függő, közbeszúrásokkal meg-megtoldott mondatokban adta meg a kívánt felvilágosításokat. Közben végigjártatta szemét a bírákon és mérlegelte magában, hogyan viselkednek vele szemben. Migunov egykedvű volt, mintha kövé meredt volna, de a bírósági elnök szerepe s a vele együttjáró szörnyű hatalom és felelősség hízelgett hiúságának. „Brehm“ alezredes szomorú, majdnem

nőies pillantásokkal nézve ült helyén — „oh, kedves Brehm, jut-e még eszedbe, hogy tíz rubelt kértem tőled kölesön?” Az öreg Lech komoly arcot vágott. „Ma nem itta le magát; a szeme alatt olyan zacskók vannak, mint két mély forradás. Nem barátom, de ő maga is annyi eszeveszett dolgot művelt a kaszinóban, hogy nagy megtiszteltetés neki, a tisztí becsület szigorú és hajthatatlan védőjeként szerepelni. De Oszadcsi és Peterson — kétségtelen ellenségeim. Törvény szerint ugyan mindenesetre jogom van visszautasítani Oszadcsit, — hiszen az egész eset az ő gyázmiséje miatt keletkezett — de nem mindegy az? Peterson alig észrevehetően mosolyog a szája egyik sarkával. Ebben a mosolyban van valami undorító, alantas, kígyószerű. Csakugyan volna tudomása a névtelen levelekről? Duvernois olyan, mintha álmos volna s a két keze olyan, mint két nagy homályos golyó. A hadnagy, ki mindig csak nyugtázza a gázsiját és nem kap semmit!... — Rosszul áll a maga dolga, kedves Alekszejics Jurij!”

— Bocsánat, egy pillanatra — vágott a szavába Oszadcsi hirtelen. — Megengedi, alezredes úr, hogy egy kérdést tegyek?

— Kérem, — bólintott Migunov méltóságteljesen.

— Mondja csak, Romasov alhadnagy, — szólalt meg Oszadcsi nyomatékkal és vontatottan — hol járt, mielőtt abban a lehetetlen menetben megjelent a kaszinóban?

Romasov elpirult s érezte, hogy sűrű ve-rejtekesepek gyöngyöznek homlokán. — Én... én... egy bizonyos helyen... — és majdnem suttogva tette hozzá: — egy nyilvános házban voltam.

— Oh, nyilvános házban volt? — mondotta utána Oszadcsi szándékosan fenhangon és kegyetlenül érthetően. — Valószínűleg ivott is valamit azon a helyen?

— Igen, ittam, — felelte Romasov röviden.

— Ú-úgy. Más kérdeznivalóm nincs, — fordult Oszadcsi az elnökhöz.

— Tehát ott hagyta abba, hogy a sört Nikolajev hadnagy arcába öntötte. Folytassa elbeszélését, — mondotta Migunov.

Romasov összefüggéstelenül, de őszintén és kimerítően elmondotta a tegnapi eset részleteit. Már-már bele akart szőni valamit ügyetlenül és szégyenkezve a megbánásról, melyet tegnapi magaviselete miatt érez, de ekkor szavába vágott Peterson százados. Összedörgölte, mintha mosdanék, a sárga csontos kezének kék körmű, hosszú halotti ujjait és göresös udvariassággal, majdnem

barátságosan mondotta vékony, behízeltgő hangon:

— Hát igen, mind ez a szép érzélem becsületére válik szívének, de mondja meg nekünk, Romasov hadnagy... sohasem fordult meg e szerencsétlen és kárhozatos esemény előtt Nikolajev házánál?

Romasov figyelmessé lett, Petersonra, majd az elnökre nézett és nyers hangon felelte:

— Igen, megfordultam; de nem értem, mi köze van annak az esethez?

— Kérem, egy pillanatig. Csak a kérdésekre szíveskedjék felelni, — szólt közbe Peterson. — Azt kérdezném öntől, nincs-e valami oka, — nem szolgálati, hanem belső, hogy úgymondjam: családi természetű oka — hogy ellenséges érzélemmel viseltessék Nikolajev iránt?

Romasov fölegyenesedett és leplezetlen gyűlölettel nézett Peterson sötét, tüdővésztes szemébe.

— Nem jártam sűrűbben Nikolajevékhoz, mint más ismerőseimhez, — mondotta hangosan és élesen. — S azelőtt nem volt semmi ellenséges viszony közte és köztem. Mindez hirtelen és váratlanul történt, mert egyikünk sem volt józan.

— Ha-ha-ha, az ittasságáról már hallot-

tunk, — vágott közbe ismét Peterson. — De én csak azt szeretném megtudni öntől, nem volt-e vele már ez összeütközés előtt is valamiféle konfliktusa? Ne értse félre: nem úgy értem, hogy összeveszés, hanem egyszerűen valami félreértés, magántermészetű ügyekből eredő feszült viszony. Mondjuk úgy: elmentét kölcsönös meggyőződéseikben, vagy valami apró fondorlat. Nos?

— Elnök úr, nem tagadhatom-e meg a feleletet a hozzám intézett kérdések egynévelőikére? — kérdezte Romasov fenhangon.

— De igen, megteheti — felelte Migunov hidegen. — Ha nem akarja, egyáltalán nem kell vallomást tennie, vagy írásban is betérjesztheti vallomását. Erre joga van.

— Ez esetben kijelentem, hogy nem fogok felelni Peterson kapitány egyik kérdésére sem, — mondotta Romasov — jobb reá nézve ép úgy, mint reám nézve.

Kikérdezték még néhány jelentéktelen részletre nézve, aztán az elnök kijelentette, hogy elmehet. De azért még kétszer meghívták, hogy néhány kiegészítő felvilágosítást adjon, először még ugyanaznap este, azután reggel négy órakor. Még Romasov, a gyakorlati dolgokban oly kevéssé járatos ember is észrevette, hogy a bíróság nagyon gondat-

lanul, oktalanul és rendkívül vigyázatlanul kezeli az esetet, úgy hogy sok tévedés és tapintatlanság fordult elő a vizsgálat körül. A legnagyobb helytelenség mégis az volt, hogy a fegyelmi szabályzat kifejezett és félre nem érthető rendelkezése ellenére, mely szigorú titoktartás alá veti a bíróság előtt történeteket, a bíróság tagjai nem tartóztatták meg magukat a henye fecsegéstől. Elmondották a történeteket a feleségüknek, a feleségük továbbadta a városban lakó ismerőseinek, azok a szabónőjüknek, a fodrásznőjüknek s még a eseléségüknek is. Huszonnégy óra leforgásával Romasov közbeszéd tárgya, a nap hőse lett a városban. Ha végigment az utcán, utána néztek az ablakból, a kapuból, a kertkerítés lécei mögül. Az asszony nép ujjal mutatott rá, s folyton kihallotta nevét a háta mögött nem szűnő suttogásból. Senki a városban nem kételkedett, hogy párbaj lesz közte és Nikolajev közt. Még fogadást is kötöttek az eredményre nézve.

Mikor reggel négy órakor a kaszinóba ment és elhaladt Likacsevék háza előtt, egyszerre hallotta, hogy valaki nevén szólítja.

— Alekszejicz Julij, Alekszejicz Julij, jön jön csak ide!

Megállt és felemelte a fejét. Likacsev Katja

állt a kerítés mögött egy kerti padon. Könynyű japáni reggeli köntös volt rajta s a háromszögletű kivágás fedetlenül hagyta finom, elragadó, leányos nyakát. S egész alakja oly rózsás, oly üde és kíváncsú volt, hogy Romasov még fel is vidult.

Katja áthajolt a kerítésen, hogy odanyújthassa neki hideg, a mosdástól még nedves kezét. És közben selypítve csacsogta:

— Mélt nem jön hozzánk? Szégyelje magát, hogy úgy megfélemlszik a balátailól. Maga cunya, cunya, cunya... Csitt... tudok mindent, mindent — s egyszerre ijedten tágra nyílt a szeme. — Fogadja el ezt ész tegye a nyakába, télem, télem, télem, akassza a nyakába.

Elővett a ruhájából, egyenesen a melléről egy kék selyemszalagon függő amulettet és gyorsan a kezébe adta. Az amulet még meleg volt a testétől.

— Jó ez valamire? — kérdezte Romasov tréfásan. — Mi ez?

— Titok, de ne meljen nevetni. Isztentelen. Cunya.

„Ügy látszik, most divatban vagyok. Pompás leány“, gondolta Romasov, mikor elbúcsúzott Katjától. De még utoljára sem állhatta meg, hogy egy csinos frázissal megint

harmadik személyben ne gondolkozzék magáról.

„Jólelkű mosoly futott végig a vén verekedő sötét arcán.“

Aznap este ismét a bíróság elé szólították, most már együtt Nikolajevvel. A két ellenség majdnem egymás mellett állt az asztal előtt. Nem is néztek egymásra, de mindegyikük megérezte a másik hangulatát és heves izgalom vett erőt rajtuk. Mindketten makacsul és merőn nézték az elnököt, mikor az felolvasta a bíróság határozatát:

„A N. gyalogezred tiszti bírósága, melynek tagjai a következők voltak (következett a bírák neve és rangja), Migunov alezredes elnöklésével megvizsgálva a Nikolajev hadnagy és Romasov alhadnagy közt a tiszti kasszinóban történt esetet, úgy határozott, hogy tekintve a kölesönös súlyos sértéseket, a szóbanforgó tiszték viszálya nem intézhető el békés úton s hogy a becsületen és a tiszti rangon esett sérelem ez esetben csak párbaj útján tehető jóvá. A bíróság felfogását az ezredparancsnok jóváhagyta.“

Migunov alezredes, felolvassa így a határozatot, levette s tokjába rejtette a pápaszemét.

— Önökre most az a teendő vár, uraim, —

mondotta aztán merev ünnepélyességgel — hogy mindegyikük választ magának két segédet s ide küldi őket ma este kilenc órára a kaszinóba, hol velünk együtt meg fogják alapítani a párbaj feltételeit. Egyébként, — tette hozzá, fölemelkedve helyéről s a pápaszem tokját a kabátja hátulsó zsebébe rejtve: — egyébként a bíróság imént felolvasott határozatának nincs kötelező ereje önökre nézve. Mindegyiküknek teljes joga van megverekedni, vagy... — kiterjesztete a két kezét és szünetet tartott... — vagy lemondani a tiszti rangjáról. Akkor... függetlenek, uraim. Még két szót. Nem a bíróság elnökének minőségében többé, hanem mint idősebb bajtárs, azt ajánlanám önöknek, tiszt uraim, hogy a párbaj megtörténteig tartózkodjanak a kaszinó látogatásától. Csak újabb összeütközésekre adhatna okot... A viszontlátásig.

Nikolajev mindjárt megfordult és gyors léptekkel kiment a teremből. Lassan követte nyomon Romasov. Nem érezte magát borzasztóan, de egyszerre egészen elhagyottnak, sajtászerűen elszigeteltnek érezte magát, mint ha mindenki eltaszította volna magától. Mikor kilépett a kaszinó lépcsőházából, hosszas, nyugodt csodálkozással nézte az eget, a fát, a sövény mellett szemközt legelésző te-

henet, a porban fürdő verebeket és azt gondolta magában: „Lám, minden él és mozog, nő és világosságot áraszt — csak nekem nem kell már semmi és engem nem érdekel semmi. Egyedül állok.“

Lomhán, majdnem szomorúan kereste fel Bek-Agamalovot és Vetkint, őket akarta megkérni, hogy legyenek segédei. Mindketten szívesen vállalkoztak — Bek-Agamalov sötét elszántsággal, Vetkin meleg, sokatmondó kézzszorítással.

XXI.

Romasov, mikor jó későn a lakásához közeledett, csodálkozva látta, hogy kis szobájának ablakában a nyári éjszaka sötét homályán át alig észrevehető világosság fénylik. „Mire véljem, — gondolta magában nagyon nyugtalanul és önkéntelenül gyorsította a lépteit — talán a segédeim tértek vissza a párbaj feltételeivel?“ A tornácon összeütközött Hajnánnal és haragosan kiáltotta:

— Az ördögbe, te vagy az, Hajnán? Ki van itt?

A sötétségben is érezte, hogy Hajnán, szokása szerint, táncot jár álló helyében.

— Egy kisasszony jött hozzád. Odabenn ül.

Romasov benyitott az ajtón. A lámpából már kiégett a petróleum s lángja sisteregve és sötét fellobbanások közben épen kialvóban volt. Az ágyon mozdulatlanul egy nőalak ült és alig észrevehetően vált ki a nehéz, reszkető félhomályból.

— Surocska! — mondotta Romasov nehezen szedve a lélekzetet s valami ok miatt lábujjhegyen lépett óvatosan az ágyhoz. — Surocska, maga az?

— Csitt, üljön le, — felelte az gyors suttogással. — Oltsa el a lámpát.

Romasov belefűjt fölülről az üvegbe. A bátortalan, kék lángocska kialudt s egyszerre sötétség és csend lett a szobában, aztán sebesen és hangosan ketyegett az asztalon az addig észre sem vett ébresztőóra. Romasov görnyedten és reá sem nézve ült le Petrovna Alekszandra mellé. A félelem, a felindulás és dermedtség egy nemének különös érzése vett erőt rajta és nem engedte szólani.

— Ki van itt a homályban, a fal mögött? — kérdezte Surocska. — Nem hall meg ott bennünket senki?

— Nem. Üres szoba az... ócska bútor van benne... asztalos a házigazda. Beszélhetünk hangosan is.

De azért tovább is halkan beszélgettek. És azokban a halk, szakgatott szavakban volt valami félénkség, elfogódottság és leplezgetés a sűrű sötétségben. Ott ültek és majdnem érintették egymást. Romasovnak tompa lük-tetéssel zúgott a vér fülében.

— Miért, miért tette azt? — mondotta egyszerre Petrovna Alekszandra halkan, de szenvedélyesen szemrehányó hangon. Kezét a térdére tette. Romasov a ruháján át meg-érezte eleven, izgató melegét, mélyen felső-hajtott és lehúnyta szemét. És attól nem lett sötétebb, hanem rejtelmesen fekete, mese-szerű tavakhoz hasonlító, kék fénytől körül-özönlött kerekcségek tűntek a szeme elé.

— Tudja-e még, hogyan kértem, uralkod-jék magán vele szemben. Nem, nem gáncso-lom. Nem előre eltökélt szándékkal kereste a viszályt, tudom. De csakugyan nem gondol-hatott-e reám csak egy percig is s nem fékez-hette-e magát abban a pillanatban, mikor fel-ébredt benne a fenevad? Nem is szeretett en-gem soha!

— Szeretem, — mondotta Romasov hal-kan és megérintette kezét bátortalan, resz-

kető ujjával. Surocska elhúzta a kezét, de nem hirtelen, hanem egészen lassan, mintha nem szívesen tenné s mintha attól tartana, hogy megbántja.

— Igen, tudom, hogy sem ő, sem maga nem ejtették ki nevem, de lovagiasságuk kárba veszett; ezért az egész város rólam beszél.

— Bocsásson meg, nem uralkodhattam magamon... Vakká tett a féltékenység, — nyögte ki Romasov nagy nehezen.

Surocska hosszas, rosszaló kacajra fakadt.

— A féltékenység?! Csakugyan hiszi, hogy férjem azután, ami köztünk történt, megtagadta magától azt a gyönyörűséget, hogy ne mondja el nekem, honnan jött akkor a kaszinóba?... Nazanszkijról is beszélt velem!

— Bocsásson meg, — mondotta újra Romasov — nem tettem ott semmi rosszat. Bocsásson meg.

Surocska most egyszerere hangosabban, határozottabban és bosszankodva szólt:

— Hallgasson ide, Alekszejics Georgij, nekem drága minden pillanat. Úgy is egy óránál hosszabb ideje vártam. Beszéljünk hát egymással röviden és tartsuk magunkat a tárgyhoz. Maga tudja, hogy mi énnekem Vo-

lodja. Nem szeretem, de megöltem lelkének egy részét. Bennem több becsvágy van, mint őbenne. Kétszer bukott meg az akadémia vizsgáján. Nekem az nagyobb szégyen és bánat volt, mint neki. A vezérkarra vonatkozó gondolat csak az enyém, egyedül az enyém. Minden erőmmel belevontam férjemet, ösztönöztem őt, együtt dolgoztam, ismételtem vele, sarkaltam büszkeségét, vigasztaltam a kétségbeesés perceiben. Az én tulajdon, az én kedves, fájdalmas művem az. Nem szakíthatom el szívemet ettől a gondolattól. Történjék, aminek történnie kell, de neki az akadémia kell mennie.

Romasov ott ült mellette s a kezére hajtotta fejét. Egyszerre érezte, hogy Surocska csöndesen és lassan végigsimítja a haját a kezével. Szomorú gyámoltalansággal kérdezte:

— Mivel segíthetek benne?

Surocska megölelte a nyakát és szelíden a mellére vonta fejét. Nem volt fűző rajta. Romasov érezte arcával süppedő, rugalmas testét s belélegzette meleg, fűszeres, gyönyörűségecs illatát. Aközben, hogy Surocska beszélt, lökészerűen érezte haján a lehelletét.

— Tudod, akkor... akkor este... a batyubálon. Megmondottam neked a teljes igazsá-

got. Nem szeretem. De gondold meg: három év, három egész esztendő minden reménye, álma, tervei és megfeszített keserves munkája! Tudod, hogy lelkemből gyűlölöm ezt a polgárias, koldusszerű tiszti társaságot. Szeretnék szépen öltözködve, csinosan, elragadóan jelenni meg az emberek között, azt akarnám, hogy tisztelet, hatalom vegyen körül! És akkor jön az az ostoba, ittas veszekedés, az a katonatiszti botrány — és vége mindennek, oda van minden! Óh, mily borzasztó! Soha sem volt gyermekem, de elképzelhettem: felnő mellettem egy gyermek, egy édes, kényeztetett gyermek, minden reményem, minden fáradságom, könnyhullatásom, álmatlan éjszakáim tárgya... S egyszerre egy szerencsétlen, ostoba véletlen: az ablakban játszik, dadája elfordul s a gyermek leesik a kövezetre. Csak ezzel az anyai kétségbeeséssel állíthatom egy sorba, édes, az én keservemet és kétségbeesésemet. De nem illelek szemrehányással.

Romasovnak kényelmetlen volt, meghajolt helyzetben ülni ott s tartósan félni, hogy fájdalmat okoz Surocskának. De szívesen ült volna úgy órák hosszáig s hallgatta volna a sajátyszerű, boldog mámor egy nemével kicsiny szívének gyors, édes dobogását.

— Hallod, mit beszélek? — kérdezte Surocska és lehajolt hozzá.

— Igen, igen... beszélj... ha tehetem, megteszek mindent, amit kívánsz.

— Nem, nem. Hallgass meg végig. Ha megöled, vagy ha vissza kell lépnie a vizsgától, akkor vége mindennek! Elhagyom azon a napon, mikor azt megtudom és elutazom — mindegy hova, Pétervárra-e, vagy Odeszszába, Kievbe. Ne hidd, hogy regénybe való beszéd ez. Nem akarok oly olcsó ijesztgetéssel hatni rád.

Romasov az ablakot nézte. A szeme már hozzászokott a sötétséghez és világosan megkülönböztette az alig látható ablakráját.

— Ne beszélj így... Ne tedd... fáj nekem, — mondotta szomorúan. — Ha akarsz, holnap visszalépek a párbajtól és bocsánatot kérek tőle. Megtegyem?

Surocska egy pillanatig hallgatott. Az ébresztőóra megtöltötte a sötét szobának minden zugát az egyhangú, acélos csacsogásával. Végre, alig hallhatóan, mintegy képzeletben, oly kifejezéssel, melynek Romasov nem hatolhatott mélyére, azt mondotta:

— Tudtam, hogy meg fogod tenni ezt az ajánlatot.

Romasov fölemelte a fejét s főlegyenese-
dett az ágyon, bár Surocska még ölelve tar-
totta fejét.

— Én nem félek! — mondotta hangosan és
tompán.

— Nem, nem, nem, nem, — mondotta Su-
rocska gyors, forró, esdeklő suttogással. —
Nem értettél meg, nem értettél meg. Jer kö-
zelebb hozzám... mint előbb... jer!...

Megölelte és finom hajával csiklandozva
és forró lehelletével simogatva arcát, sut-
togva mondotta:

— Nem értettél meg. Egészen mást aka-
rok. De szégyenlem magam előtted. Számító,
csúf teremtés vagyok...

— Nem, beszélj. Szeretlek.

— Hallgass reám, — mondotta, és Romasov
inkább kitalálta, mint hallotta szavait. —
Ha visszalépsz — milyen szégyen és gyalázat
és mennyi szenvedés szakad reád. Nem, nem,
ez sem az, amit akarok. Óh, Istenem, ebben a
pillanatban nem foglak ámitani. Drágám,
hiszen mindent meggondoltam és fontolóra
vettem. Tegyük fel, hogy visszalépsz. A fér-
jem becsülete helyre van állítva. De, tudod,
az olyan párbaj után, mely kibéküléssel vég-
ződik, megmarad valami... hogyan is mond-

jam?... valami kétes, valami kiderítetlenség, amit csalódás követ nyomon. Megértesz engem? — kérdezte bánatos gyöngédséggel és szelíden megcsókolta a haját.

— Megértettelek. Tehát?

— Ebben az esetben bizonyos, hogy nem bocsátják vizsgára az uramat. A vezérkari tiszt hírnevének szeplőtlennek kell lennie. Ellenben ha csakugyan löttök egymásra, abban van valami hősiesség, valami erő. Az olyan embereknek, akik korrektül tartják magukat a tűzben, sokat megbocsátanak. Aztán... a párbaj után... bocsánatot kérhetsz, ha akarsz... no, de az reád tartozik.

Szorosan összeölelkezve suttoztak, mint két összeesküvő, érintkeztek arcukkal, kezükkel és érezték egymás lehelletét. Ám Romanov érezte, hogy valami láthatatlan, titokszerű, rút, sima rém férkőzik közójök s kelt hidegséget a lelkében. Ki akarta szabadítani magát Surocska kezéből, de az nem engedte. Abban az igyekezetében, hogy eltitkolja érthetetlen, tompa izgalmát, hidegen így szólt:

— Az Isten szerelmére, beszélj világosan. Megígérek mindent.

Akkor aztán parancsoló hangon szólt, köz-

vetlenül Romasov ajkánál és a szava olyan volt, mint megannyi gyors, reszkető csók:

— Feltétlenül lőnök kell holnap egymásra, de nem fog megsebesülni egyiktek sem. Óh, érts meg, érts meg engem és ne ítélj el! Magam is elítélem a gyáva embereket, asszony létemre magam is! Tedd meg érettem, Georgij! Ne törődj az urammal. Az tud mindent. Megtettem mindent, mindent.

Romasovnak most sikerült kiszabadítania magát fejének egy erőszakos mozdulatával a lágy, erős karjaiból. Felállt az ágyról és határozott hangon mondotta:

— Jól van, legyen úgy, beleegyezem.

Surocska is felállt. Romasov a sötétségben nem látta, de kitalálta és érezte mozdulatain, hogy gyorsan rendbe hozza a haját.

— Elmégý? — kérdezte Romasov.

— Isten hozzád, — felelte Surocska gyöngé hangon. — Csókolj meg utoljára.

Romasovnak reszketett a szíve keservében és szerelmében. A sötétségben kezével tapogatódzva megtalálta a fejét és csókolgatni kezdte arcát, szemeit. Surocskának egész arca nedves volt csendesen, hangtalanul pergő könnyeitől. Romasovot ez felindította és meghatotta.

— Édes... ne sírj... Szasa... édes!... —
mondotta szomorúan és lágyan.

Surocska egyszerre átfonta nyakát a két kezével és nem szakítva el égő ajkát a szájától, egész testében reszketve és nehezen véve a lélegzetet, suttogva mondotta:

— Nem mehetek el tőled így... soha sem látjuk többé egymást. Ne féljünk hát semmitől... Élvezni akarom egyszer... élvezzük egyszer boldogságunkat... Jer hozzám, édes, jer...

És most úgy volt, mintha ők ketten, az egész szoba és az egész világ egy elviselhetetlenül boldog, tikkasztó álomba merülnének. Romasov egy pillanatig mesébe illő világossággal látta egészen maga előtt a fehér vánkoson Surocska szemeit, melyek örült boldogságban fénylettek és szenvedélyesen szorította ajkát az ajkára...

— Elkísérhetlek? — kérdezte, mikor Surocskával kilépett az ajtón az udvarra.

— Az Isten szerelmére, nem; szükségtelen; drágám... ne tedd. Nem tudom, mennyi időt töltöttem nálad. Hány óra van?

— Nem tudom, nincs órám. Igazán nem tudom.

Surocska habozott, hogy menjen, ne men-

jen-e? s az ajtóhoz támaszkodva megállt; a levegőn megérzett a föld s a kövek szaga, a forró éjszaka nehéz illatával. Sötét volt, de Romasov a sötétségben is látta, mint akkor az erdőben, hogy Surocska arca valami különös, fehér fénnel világít, mint a márványszobor.

— No, Isten veled, édesem, — mondotta végre Surocska fáradt hangon. — Isten veled.

Megcsókolták egymást s az ajkuk most hideg és mozdulatlan volt. Surocska gyors léptekkel tartott a kapuhoz és egyszerre eltűnt a sűrű éjszakai sötétségben.

Romasov ott állt és figyelt, míg a kapu megcsikordult és Surocska könnyű léptei elhangzottak. Aztán visszatért a szobájába.

Nehéz, de kellemes fáradtság lepte meg hirtelen. Alig vetkőzhetett le — annyira húzta az álom. S mikor már aludni készült, utolsó világos emléke valami harmatos, édes illat volt, mely a vánkosból áradt — Surocska hajának, parfümjének és szép fiatal testének illata.

XXII.

19... június 2. Z. város.

A N.-gyalogezred méltóságos Parancs-
nokának*Diez*, ugyanannak az ezrednek századosa.*Jelentés.*

Bátorkodom jelenteni Méltóságodnak, hogy f. é. június 2-án megtörtént a Méltóságodnak tegnap, június 1-én előterjesztett feltételek alapján a párbaj Nikolajev hadnagy és Romasov alhadnagy közt. Az ellenfelek öt perccel reggeli hat óra előtt álltak fel a várostól negyedfél versztnyire eső Dubecsnaja-erdőben. A párbaj, a vezényszót is hozzászámítva, egy percig és tíz másodpercig tartott. A párbajozó felek helyét sorshúzás döntötte el. A „rajta“ vezényszó után mindkét ellenfél előrelépett és Romasov alhadnagy Nikolajev hadnagy golyójától mellének jobb felső részén megsebesült, Nikolajev hadnagy, várva az ellenséges lövést, helyén maradt. A második lövés számára megállapított fél perc múlva kitűnt, hogy Romasov alhadnagy nem képes

viszonozni a tüzelést. Ennek következtében Romasov alhadnagy segédei indítványozták, hogy a párbaj nyilváníttassék befejezettnek. Romasov alhadnagy, kocsin való elszállítása közben, mély ájúltságba esett és belső elvérzés következtében hét perc alatt meghalt. Párbajsegédek voltak Nikola-jev hadnagy részéről alúlirott és Vaszin hadnagy, Romasov alhadnagy részéről Bek-Agamalov és Vetkin hadnagyok; a párbaj körül történt rendelkezések közmegegyezéssel állapítottak meg. Sznojkov alorvos jelentését csatoltan mellékelem.

Diez százados.

